

—Людзьмі звацца!

Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

1

МАЯ
1992 г.
№ 18 [3636]

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ПЕРШАМАЙ— СВЯТА ПРАЦОЎНАГА ЧАЛАВЕКА

Перагарнуў лісток календара, пазначанага чырвонай лічбай — 1 Мая, і, дальбог, у галаве адразу загучала песня, што многія гады ўспрымалася нібы пазыўны першамайскі святаў: «Утро красит нежным цветом стены древнего Кремля, просыпается с рассветом вся советская земля...» Відаць, прайшоў век гэтай песні. І Крэмль страціў свой застрашлівы сімвал, і зямлі савецкай у тым звыклым для нас сэнсе няма ўжо.

Першамайскае свята, дзень міжнароднай салідарнасці працоўных — дзецішча сусветнага камуністычнага руху, народжанае пасля вядомых чыкагскіх падзей, дзе 1 мая 1886 года адбылася сутычка паліцыі з дэманстрацыяй мясцовых рабочых. «Майскія падзеі ў ЗША па-

казалі працоўным усяго свету неабходнасць баявога згуртавання пралетарыяў усіх краін для барацьбы з капіталістычным ладам» (ВСЭ, т. 32).

«Згуртаваныя пралетарыі» на чале з бальшавікамі ўзялі ўладу ў семнаццатым годзе, знішчылі эксплуатацыйныя класы, а райскага жыцця краіна «рабочых і сялян» так і не дачакалася. Сёння, калі апала жалезная заслона (і з вачэй таксама), мы ўбачылі, што, бадай, нідзе ў свеце не быў так прыгнечаны працоўны чалавек, як у краіне перамогшага сацыялізму.

...Сёння ў Мінску, у іншых гарадах Беларусі не будзе традыцыйных святочных першамайскіх дэманстрацый. Відаць, у многіх гэта выкліча сум, нават нешта падобнае на настальгію па былых часах. Што ж, іх

можна зразумець, гэта ў пэўным сэнсе было нашым жыццём. Ды толькі хай не забываюць яны, што гэтае веснавое свята ад пачатку савецкіх гадоў было ператворана ў прапагандысцкае мерапрыемства з усімі ўласцівымі для таталітарнага рэжыму рысамі — складаннем парткомамі «чорных» спісаў

тых, хто ўхіляўся ад удзелу ў дэманстрацыі, адмаўляўся несці партрэты правадыроў, лозунгі і плакаты з напісанымі на іх камуністычнымі заклікамі, не крычаў «ура» ў час праходжання міма ўрадавых трыбун. Той, былы першамай, фальшывае, казённае аблічча якога занатавана на адным з гэтых

здымкаў, адышоў у мінулае. А з намі хай будзе свята Працы — так цяпер называецца, згодна з пастановай Вярхоўнага Савета Беларусі, дзень Першага мая. Так — дзень Працы, дзень працоўнага чалавека-стваральніка!

М. З.

Кола Дзён

23
КРАСАВІКА

Мінула першая трэць года. Апошнія красавіцкія дні выдаліся досыць спакойныя. Што не дзіўна, калі ўлічыць колькасць святаў. І што абнадзейвае, калі ўспомніць, якія прагнозы выдаваліся спрактыкаванымі палітыкамі на пачатку зімы.

Тым часам падзеі йшлі сваім парадкам... З афіцыйным двухдзённым візітам у Рэспубліку Польшчу прыбыла дэлегацыя Рэспублікі Беларусь на чале з прэм'ер-міністрам РБ В. Кебічам. У дэлегацыю ўваходзілі міністр замежных спраў П. Краўчанка, міністр унутраных спраў У. Ягораў, старшыня Дзяржкамтэта па знешнеэканамічных сувязях У. Радкевіч, старшыня Дзяржаўнага мытнага камітэта Г. Шкурдз, народныя дэпутаты Беларусі А. Вярцінскі, М. Скарын і інш. Адбыліся перамовы В. Кебіча з польскім прэм'ер-міністрам Я. Альшэўскім (дарэчы, гэта была ўжо другая сустрэча прэм'ераў за кароткі час). У час візіту было, у прыватнасці, дасягнута пагадненне па пагранічных праблемах.

А ў Мінску завяршылася сустрэча кіраўнікоў архіўных службаў чатырнаццаці рэспублік былога СССР. Дамовіліся, у прынцыпе, што дзяржавы маюць права на вяртанне ім архіўных фондаў, калі яны фарміраваліся на іх тэрыторыі, ці адлюстроўваюць іх гісторыю.

24
КРАСАВІКА

Завяршыла работу чарговая сесія Вярхоўнага Савета Беларусі. Пад заслону, за некалькі дзён, дэпутаты прынялі столькі рашэнняў, колькі іншым разам не ўдавалася прыняць тыднямі. Былі прыняты законы — аб прафсаюзах, аб ахове навакольнага асяроддзя ў рэспубліцы, аб маладзёжнай палітыцы. Прынята рашэнне ўвесці ў дзеянне Закон «Аб прыватызацыі жыллёвага фонду ў Рэспубліцы Беларусь» з 1 ліпеня гэтага года. Акрамя таго, парламент зацвердзіў канцэпцыю судова-прававой рэформы на Беларусі і прыняў шэраг пастаноў. Нявырашаныя пытанні — а іх засталася шмат — перанесены на наступную сесію.

Выпадкава ці не, у гэты ж дзень наступіла разрадка сітуацыі ў Салігорску. Нарэшце падпісана тарыфнае пагадненне паміж урадам, прафсаюзам работнікаў хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці і незалежным прафсаюзам гарнякоў. Пад націскам стачкама падае ў адстаўку дырэктар аб'яднання «Беларуськалій». Тым не менш, перамовы па асобных пытаннях працягваюцца.

25
КРАСАВІКА

Апазіцыя БНФ у Вярхоўным Савеце Беларусі абнародавала заяву, у якой гаворыцца, што даабранне членаў Цэнтральнай выбарчай камісіі на сесіі ВС праходзіла з парушэннем заканадаўства і Часовага Рэгламенту Вярхоўнага Савета. У выніку — у ЦВК сёння «няма ніводнага прадстаўніка дэмакратычных партый і рухаў, зарэгістраваных на Беларусі».

26
КРАСАВІКА

У шостую гадавіну Чарнобыля, на Вялікідзень, Беларусь успамінала і малілася... У Мінску, каля «Каменя памяці», прайшла жалобная цырымонія, арганізаваная рэспубліканскім Саюзам удзельнікаў ліквідацыі аварыі на ЧАЭС «Прыпяць», Беларускай эканамічным саюзам, таварыствам інвалідаў-чарнобыльцаў, іншымі грамадскімі арганізацыямі. Вернікі сабраліся на месцы ўзвядзення Храма ўсіх смуткуючых. У гэты ж дзень цырымоніі памяці ахвяр Чарнобыля прайшлі ў графстве Сурэй (Вялікабрытанія). Мясцовыя арганізацыі правялі іх у супрацоўніцтве з мінскім фондам «26 красавіка».

27
КРАСАВІКА

У гонар велікоднага свята ў Мінску прайшоў хросны ход з удзелам патрыяршага экзарха Беларусі Філарэта.

У гэты панядзелак неабліга весткі прыйшлі з-за акіяна. Міжнародны валютны фонд прыняў рашэнне аб прыёме ў гэтую арганізацыю, якая аб'ядноўвае каля паўтарыста краін, усіх рэспублік былога Саюза. (Не паспеў даслаць неабходныя дакументы толькі Азербайджан). Доля Беларусі ад устаўнога капіталу МВФ складае 0,2 працента.

28
КРАСАВІКА

Міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка прыняў Часовага Паверанага ў справах ЗША на Беларусі Д. Суорца перад яго адлётам на радзіму. Для таго, каб атрымаць ранг пасла, неабходна, пасля намінацыі, прайсці зацверджэнне ў камітэце па замежных справах амерыканскага сената. Магчыма, з гэтым звязаны ад'езд на некалькі тыдняў амерыканскага дыпламата.

На сесіі агульнага сходу Акадэміі навук Беларусі новым прэзідэнтам АНБ абраны доктар біялагічных навук акадэмік Л. Сушчэна.

29
КРАСАВІКА

У Мінску пачалася сустрэча прадстаўнікоў тэлерадыётрукур краін СНД, на якой разглядаецца лёс кампаніі «Астанкіна» і магчымае стварэнне міжнароднай тэлерадыёвешчальнай карпарацыі.

ВЕРА, ЕДНАСЦЬ, ЛЮБОЎ

Колькі часу назад утворана кааліцыя Беларускай хрысціянска-дэмакратычнай злучнасці, Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі і Беларускай сялянскай партыі. Удзельнікі кааліцыі прынялі дэкларацыю, у якой, у прыватнасці, сцвярджаецца, што чалавечая існасць трымаецца на трох кітэх: «на веры ў найвышэйшую справядлівасць, што спакон вякоў увасабляецца ў веры ў Бога; на вернасці свайму народу, якая выяўляецца ў шанаванні яго гісторыі, культуры і звычаяў, і на любові да сваёй зямлі».

«На вялікі жаль, — гаворыцца далей у дэкларацыі, — менавіта гэтыя рысы былі амаль знішчаныя ў беларуса больша-

вікамі: жорсткасць, што даходзіць да драпежніцтва, сквапнасць, непавага да мудрасці старэйшых і спрадвечных чалавечых каштоўнасцей, абыхавасць да бліжняга, да лёсу нацыі і сваёй зямлі сталі пенаваць у людскіх душах».

Аўтары дакумента так тлумачаць неабходнасць кааліцыі: «Для Хрысціянска-дэмакратычнае злучнасці асноўнае — адраджэнне духоўнасці і веры ў ідэалы дабра і справядлівасці. Для Нацыянальна-дэмакратычнае партыі першасная задача — вярнуць Беларусам гонар за сваю гісторыю і культуру і дамагчыся, каб кожны Беларус усвядоміў, што толькі ў нацыянальнай еднасці можна стаць ўпоравень з іншымі еўрапей-

скімі народамі. Сялянская партыя прыкладае ўсе намаганні, каб вольны чалавек у поўнай меры атрымліваў плён ад працы на ўласнай зямлі і дбаў аб яе росквіце, бо сапраўдныя гаспадары ніколі б не дапусцілі заняпаду сяла і спусташэння зямлі... Трэба адраджаць сяло і сялянства».

Кожны з удзельнікаў кааліцыі падтрымлівае мэты адзін аднаго, і гэта дае магчымае аб'яднаць намаганні для выканання сваіх праграм і ўзагадзя свая дзеянні ў далейшым».

Падпісалі дэкларацыю ад БХДЗ Пятро Сілка, ад НДПБ Анатоль Астапенка, ад БСП Яўген Лугін.

БУДЗЕ І ЯЎРЭЙСКІ ЛІЦЭЙ

У адпаведнасці з Законам аб адукацыі ў месцах кампактнага пражывання этнічных груп могуць стварацца нацыянальныя навучальныя ўстановы за кошт субсідый дзяржавы. Неўзабаве ў Мінску будзе адчынены яўрэйскі ліцэй. Што ён будзе сабой уяўляць? Адна з асноўных задач, якія ставіць перад сабой гэтая навучальная ўстанова, — даць навучэнцам глыбокія веды ў розных галінах чалавечай дзейнасці і, апроч таго, фарміраваць у іх нацыянальную самасвядомасць, якой, у выніку шматгадовай прымусовай асіміляцыі, бракавала яўрэйскай моладзі.

У яўрэйскім ліцэі будуць вывучацца ідзіш і іўрыт (мова і літаратура), гісторыя яўрэйскага народа, асновы іудаізму. У навучальную праграму ўвойдуць таксама такія дысцыпліны, як фізічная і эканамічная геаграфія нашай прародзімы Ізраіля, батаніка і заалогія, якія дадуць навучэнцам звесткі аб флоры і фаўне гэтай краіны. Музыка і спевы, як школьныя дысцыпліны, пасябруюць навучэнцаў з нацыянальным фальклорам, мастацтвам, урокі выяўленчага мастацтва пазнаё-

мяць іх з творчасцю знакамітых яўрэйскіх мастакоў.

Разам з тым, навучальная праграма прадугледжвае выкладанне ў ліцэі беларускай мовы і літаратуры, азнаямленне з творчасцю лепшых пісьменнікаў, кампазітараў, мастакоў, дзеячаў культуры Беларусі. Увогуле, адна з мэт ліцэя — фарміраваць у навучэнцаў павягу да беларускага і іншых народаў, прадстаўнікі якіх жывуць на тэрыторыі рэспублікі.

На якой мове будзе вестыся выкладанне ў яўрэйскім ліцэі? Сітуацыя такая, што — на рускай. Эрэшты, руская мова выкладання адчыніць дзверы яўрэйскага ліцэя для ўсіх жадаючых, незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці.

І апошняе. Есць думка назваць ліцэй імем Януша Корчака — педагога з сусветнай славай, які загінуў у лагеры смерці разам са сваімі выхаванцамі — дзецьмі Варшаўскага гета.

А. ГАЛЬПЕРЫН,
старшыня фонду захавання
яўрэйскай культурнай
і гістарычнай спадчыны
Рэспублікі Беларусь,
кандыдат педагогічных навук.

РЭПЛІКА

«ПАДАРУНАК» ДА ЮБІЛЕЮ

Своеасаблівы «падарунак» паднёс Оршы на парозе юбілею горада гараддзел унутраных спраў. Пару месяцаў таму траншэяй пад каналізацыю і кантрольныя калодзежы, пракладзенай да службовых гаражоў ГАУС, што будуюцца непадалёк ад кляштарна былога базыльянскага манастыра, была знішчана значная частка падмурка і скляпенняў каштоўнага помніка беларускага барока сярэдзіны XVIII стагоддзя — царквы Апекі Маці Божай. Сама царква была разбурана ў канцы 60-х гадоў, але астэваліся некранутымі падмуркі і скляпенні царквы.

Гараддзел унутраных спраў пасылаецца на атрыманы дазвол на пабудову гаражоў ад аддзела культуры гарвыканкома, аддзел культуры ў сваю чаргу сцвярджае, што дазвол давалі толькі на ўзвядзенне гаражоў, а не на рыццё траншэі. І наогул, як сказала загадчыца аддзела культуры В. Сіднякова, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі В. Ляўко не давала ніякіх рэкамендацый наконт пастаноўкі пад ахову

тэрыторыі вакол кляштарна. Сапраўды, як удалося высветліць, тэрыторыя вакол кляштарна не ўключана ў надоечы зацверджаную гарвыканком ахоўную зону гістарычнай часткі горада. Не менш цікава і тое, што сам кляштар даўно знаходзіцца пад аховай дзяржавы, як помнік архітэктуры XVIII стагоддзя.

Наогул, вольная трактоўка Закона аб ахове помнікаў у Оршы мае даўнія традыцыі. Пытанні ў асноўным вырашаюцца келейна загадчыцай аддзела культуры і намеснікам старшыні гарвыканкома, які адначасова з'яўляецца старшынёй гарадскога таварыства аховы помнікаў. Вось і дзямі з іх літасцівага дазволу МП «Арыён» правяло шырокую аперацыю па раскарчоўцы пнёў і выроўніванні пляцоўкі на аршанскім гарадзішчы і вакол яго — на тэрыторыі, якая якраз знаходзіцца ў ахоўнай зоне.

...А тым часам набліжаецца 925-годдзе Оршы.

Ю. КОПЦІК,
супрацоўнік «Аршанскай
газеты».

ПЕРШЫ НЕЗАЛЕЖНЫ

«Дэмакратыя і рынак». Такі дэвіз выбраў для сябе Незалежны інстытут сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў (НІСЭПД), які быў дзім утвораны ў Мінску. Інстытут — дарэчы, першы і адзіны ў такім родзе ў рэспубліцы — не з'яўляецца ні дзяржаўнай, ні камерцыйнай установай. Яго заснавальнікамі выступілі навукоўцы, палітыкі, бізнесмены, а таксама недзяржаўныя структуры Беларусі.

Сваю дзейнасць інстытут пачынае з пляці буйных навуко-

вых праектаў. Гэта — вывучэнне ролі сроднай масавай інфармацыі ў працэсе пераходу ад таталітарызму да дэмакратыі; новыя суб'екты ў палітыцы і эканоміцы Беларусі (новыя партыі і структуры); вывучэнне фінансавых рынкаў Беларусі; гісторыя і сучасныя рэальныя рых на Беларусі; праблемы развіцця беларускага этнасу і дэмакратыі.

Галоўная мэта інстытута — садзейнічаць фарміраванню грамадзянскай супольнасці на Беларусі і развіццю прыватна-

га прадпрыемства, якое процістаяць дзяржаўнай манопаліі.

Акрамя навукова-даследчай дзейнасці, інстытут будзе займацца экспертызаў, кансультацыямі, кнігавыдавецтвам...

Старшынёй праўлення Незалежнага інстытута выбраны доктар сацыялагічных навук А. Манаеў. Выканаўчым дырэктарам НІСЭПД стаў старшыня Аб'яднання дэмакратычнай партыі Беларусі А. Дабравольскі.

НАШ КАР.

SOS!

Дапамогі просіць... Шпілеўскі

Але, той самы Павел Шпілеўскі, пра якога ў «ЭЛІМБЕЛЕ» гаворыцца, як пра беларускага і рускага этнографа, пісьменніка, журналіста, публіцыста і тэатральнага крытыка. Дасведчаны ж чытач, каменне, ведае, што П. Шпілеўскі родам з вёскі Шыпілавічы цяперашняга Бабруйскага раёна, а з 1846 года выступаў як даследчык і папулярызатар этнаграфіі, гісторыі і фальклору Беларусі. Найбольш вядомая праца нашага знакамітага земляка «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі», што складаецца з серыі артыкулаў, апублікаваных у славутым «Современнику» ў 1853—1855 гадах, а пасля, у 1858 годзе, выдадзеных у Пецярбурзе асобнай кнігай.

Памятаецца, даўні руплівец на ніве нацыянальнага Адраджэння Генадзь Кісялёў у сваёй кнізе «Пошукі імя» прысвяціў П. Шпілеўскаму нарыс «...Я жыў з імі, я рос сярод іх», у якім упершыню падрабязна асэнсавалі асобныя моманты жыцця і дзейнасці П. Шпілеўскага, зазначышы пра яго асноўны твор: «Гэта вельмі багатая гістарычнымі, этнаграфічнымі, краязнаўчымі звесткамі праца ўжо не раз разглядалася і, пэўна, не раз яшчэ будзе разглядацца ў нашай навуковай літаратуры». І тут жа дадаў: «Магчыма, нашы выдаўцы збяруцца нарэшце перавыдаць яе цалкам».

Дык вось — выдаўцы знайшліся. Каб «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі» прыйшло да нацыянальнага чытача, парупіліся ў рэдакцыі краязнаўчай літаратуры (загадчык Л. Круглова) выдавецтва «Полымя». Кніга павінна васьмью васьмью убачыць свет, прычым стаць другой (першай быў «Люд беларускі» М. Федароўскага) у новай міжвыдавецкай серыі «Літаратурныя помнікі Беларусі» (асноўная нагузка па выпуску яе кладзецца на «Мастацкую літаратуру», але там кнігі згаданай бібліятэкі яшчэ на падыходзе).

Здавалася б, усё ідзе як мае быць. Але ўся справа ў тым, што над выпускам кнігі «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі» навісла пагроза і... П. Шпілеўскі вымушаны просіць дапамогі. Выданне гэта аб'ёмнае, два дзесяткі выдавецкіх аркушаў. Папера і ўсё астатняе рэзка падаражала. У «Полымі» ўжо гатовы нават адмовіцца ад цвёрдай вокладкі, але і гэта становіцца не ратуе. Кніга ж выходзіць у арыгінале па-руску, а, значыць, дзяржаўную

датацыю атрымаць не можа.

Фармальна быццам усё правільна, але ж кніга П. Шпілеўскага — пра Беларусь і ў абарону беларускасці. Напісана яна чалавекам, які любіў усё беларускае. Гэта бачна хоць бы па таму, як ставіўся ён да нашай мовы (цытую па артыкуле Г. Кісялёва): «...беларуская мова такая самастойная, такая характарыстычная ў археалагічных і філалагічных адносінах, паданні, павер'і, казкі яе такія арыгінальныя, да таго поўныя першабытнай, старажытнай пазэі і славянарускай, што, пры цяперашнім кірунку і развіцці ў нас філалогіі і археалогіі, становіцца неабходным даследаваць і вывучаць галоўны прыстанак старажытнай рускай славажытніцтва...»

Гатовая карэктурка кнігі П. Шпілеўскага чакае свайго лёсу. Становіцца маглі б уратаваць нейкія 100 тысяч рублёў. Тады можна было б і вокладку цвёрдую зрабіць, і шматлікія ілюстрацыі пакінуць. Дык, можа, знойдуцца на Беларусі спонсары.

Просіць дапамогі Павел Шпілеўскі!

Алесь МАРЦІНОВІЧ,
адзін з будучых чытачоў кнігі
«Падарожжа па Палессі і Беларускім краі».

даў — любіўся белым колерам...

В сакавіка ўлады пайшлі яшчэ далей. Праспект Машэрава месцамі быў упрыгожаны чырвонымі сцягамі, месцамі — толькі белымі, а дзе-нідзе красаваліся ўсе тры. Ходзяць гасці па нашай сталіцы і не надзівацца такому наватарству.

З трыгогай чынаю майскіх святаў. Што мы ўбачым на вуліцах сталіцы незалежнае Беларусь? Якое яшчэ вынаходніцтва?

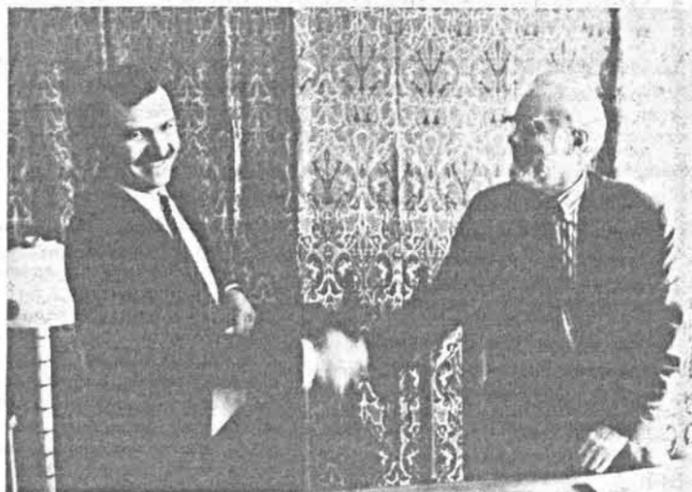
Янка АСОТ.

г. Менск.

ФОТАФАКТ

21 красавіка ў мінскім ДOME літаратара адбыўся «круглы стол», прысвечаны праблеме гісторыі Беларусі ў навукова-пазнавачай літаратуры для дзяцей і юнацтва. Арганізатарам нарады сталі секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва Саюза пісьменнікаў Беларусі, прыцягнуўшы да ўдзелу ў ёй пісьменнікаў, гісторыкаў, прадстаўнікоў выдавецтваў, навукоўцаў з рэспубліканскага Сярынаўскага цэнтру.

25 красавіка ў Рэспубліканскім тэатры юнага глядача адбылося падпісанне дагавору паміж ТЮГам Беларусі з аднаго боку і тэатрам горада Мангейм (Нямеччына) — з другога. Вынікам дагавору стане шчыльнае супрацоўніцтва абодвух тэатраў, узаемны абмен акцёрамі дзеля стажыроўкі, гастрольныя паездкі беларускага тэатра ў Нямеччыну, і нямецкага — па Беларусь.

У. ПАНАДА.

Хітрыкі са сцягам

Гарадскія ўлады Менска апошнім часам вельмі здольныя на ўсялякія нечаканыя выдумкі. Яшчэ ніхто і ніколі, напрыклад, не здагадаўся вывешваць падчас святаў нацыянальныя сцягі ў выглядзе некалькіх асобных палотнішчаў. А нашы мясцовыя ўладары, здаецца, перахірылі самога Саламона.

Бачыць, як усё проста: прыходзіць свята, і на вулічных слу-

пах з'яўляюцца тры сцягі — два белыя і адзін чырвоны пасярэдзіне. Які блэжныя плуралізм! Калі ты свядомы беларус, дык можаш здагадацца, што гэта — нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг. Калі ты прыхільнік камуністычных ідэй — можаш любавачца чырвоным сцягам, не звязваючы на астатняе. А калі ты перакананы прыхільнік правых погля-

г. Менск.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

МНЕ СОРАМНА ЗА ВАС, БЕЛАРУСЫ!

Мне падабаюцца намаганні «Літаратуры і мастацтва» зрабіць з беларускай людзей. Але сумняваюся, што з гэтага што-небудзь атрымаецца. Прачытаў я ў «ЛіМе» (№ 13, 27.03.92 г.) разважанні студэнта гістфака Уладзіміра Лобача «Бо слова было ад Бога» і мяне ўзяў жах. Чатыры (аж чатыры!) студэнты (напэўна ж з некалькіх тысяч!) Беларускага (не Мінскага, Магілёўскага ці Гомельскага, а Беларускага) дзяржаўнага ўніверсітэта размаўляюць на... беларускай мове. Што ў беларускай мове не ў пашане, я ведаў. У адзін з прыездаў у Мінск мне давалося спытаць (на беларускай мове) маладога хлопца, як знайсці вуліцу Матушэвіча, і пачуў у адказ: «Чэ-во?» Калі ж я паўтарыў пытанне на рускай мове, то зноў пачуў: «Так бы і гаварылі». Аж вушам маім стала бялоча ад гэтага глухага «г» і цвёрдага «р». «За што ж ты, хлопча, так не паважаеш родную мову і гэтак здэкеушася з рускай?» Ён не зразумеў мяне. А мая пляменніца мне пасля сказала: «Ты, дзядзечка, мог і па «мордзе» атрымаць. Ён жа лічыць, што «гаварыць па-руску». Самае цікавае, што мастак, прафесар Васіль Шаранговіч размаўляе на роднай мове, не саромеецца таго, што яна «мужыцкая», «дзевяцкая» (давалася сустракацца з В. Шаранговічам і яго сябрамі-выкладчыкамі акадэміі мастацтваў). Ці мо для гэтага і патрэбна, не, не вышэйшая, а якаясь «найвышэйшая» адукацыя? Як у маёй бабулі, напрыклад, якая была непісьменная, а мову родную ведала ці не лепш за «зацікаўленага ў «беларусізацыі» прарэктара БДУ П. Брыгадзіна, бо калі б ён ве-

даў гэтую мову, то не бачыў бы «высокаінтэлектуальных людзей... па-за сувяззю з мовай». Як жа далёка шматлікім беларусам да рускай мовы! Жанчына, мая супрацоўніца, пасля наведання Мінска, сказала мне: «Ваш беларускі язык — это испорченный русский». «А ты і слышала імяна іспорчэнны руский», — адказаў я і прачытаў некалькі строф (колькі памятаю) з паэмы Я. Купалы «Курган». Пачуўшы беларускую мову, яна здзівілася: «Зачем же они это делают? Лучше хорошо разговаривать на родном языке, чем так ужасно на русском».

Вам, грамадзяне беларусы, не даспадобы гэтая думка рускай жанчыны? Вам больш па густу будзе другое «высказванне» аб вашай (ці не вашай?) мове, якое я пачуў у адзеле Беларускай літаратуры кніжнай крамы ў Мінску. Да прыгожай дзяўчыны-прадаўца падышоў прыемны знешне хлопец і сказаў: «Здравствуй! Что читаешь? Не понимаю, как можно читать на этом варварском языке?» «А я чытаю і ўжо пачынаю разумець, і мне вельмі нравіцца». Размова ішла на чысцоткай рускай мове. Я зразумеў, што і дзяўчына, і хлопец не беларусы. Але якія супрацьлеглыя адносіны да мовы народа, сярод якога ім давалося жыць! Цікава было б ведаць, ці знайшлі яны, маладыя і прыгожыя, але такія розныя, «агульную мову» ў жыцці?

Гадоў трыццаць назад мне давалося абараняць годнасць беларускай кулакамі, калі я пачуў: «Беларусы!» Паршывы народ! Прэдательні! Калі б мне давалося зноў сустрэць таго чалавека, я ўжо ў бойку не кі-

нуўся б, пэўна. Сапраўды, як жа інакш назваць народ (напэўна, адзіны такі ў свеце), які адмаўляецца ад таго, што і характарызуе яго як народ — ад роднай мовы. Не, не звацца людзьмі народу, якому падабаецца яго рабскае становішча. «Добра» сказаў пра беларусаў афіцэр, які раней служыў у Эстоніі, а цяпер на Беларусі: «В Эстонии было легко материально и тяжело морально. В глазах каждого эстонца написано: у вас сила и мы подчиняемся ей, но вы оккупанты, вы разрушаете нашу культуру, наш быт, наш язык. В Белоруссии на нас, русских, молятся, преданно смотрят в глаза, готовы лизать наши сапоги». Цяжка было слухаць такое. Я не прызнаўся, што я беларус.

Цяпер я добра разумею, чаму з сарака пяці тысяч рускіх афіцэраў, якія служылі на беларускай зямлі, толькі каля двухсот чалавек згодны вярнуцца дамоў («Российская газета», № 73, 30.3.92), а статья «Беларусь формирует вооруженные силы». Кім яны будуць у Расіі? «Обыкновенными гражданами». А сярод рабоў можна быць «господином» і лічыць, што закон аб мовах «протитворечит международным нормам и по сути является дискриминационным по отношению к др. населяющим Беларусь этносам». («Знамя юности», 1.02.92 г.). Тых, хто крычыць пра «дискриминацию», я хачу спытаць: «Скажите, господа (товарищи), сколько белорусских школ, училищ, институтов, университетов в России для шести сотен тысяч (а может и миллиона) проживающих в России белорусов? Сколько вышеперечисленных заведений

для пяти миллионов украинцев, проживающих в России? То же самое для других народов? И кто же такой националист? Тот, кто на своей родной земле стремится сохранить свое национальное, или тот, кто, незванный, пришел в чужую страну и пытается навязать (многда силой) народу этой страны свою культуру, свой язык, обычаи; сделать народ этой страны «интернационалистами без национальности (с белорусами вы уже преуспели)? Ни к чему, господа-товарищи, страховка. Рабы сами упорно сопротивляются вашей «дискриминации».

А ці ведаеце вы, беларусы, як «клапоцацца» ў Расіі аб тым, што ўтрыманне 100-тысячнай нацыянальнай арміі будзе «не по силам беларускім налогоплательшчыкам». А 45 тысяч афіцэраў, не лічачы паўмільёна, ці мо больш, салдат «по силам»? Не, справа не ў тым, што «по силам» і што «не по силам». Аб якой незалежнасці можна гаварыць, калі на тэрыторыі суверэннай дзяржавы знаходзіцца адзіны (дзякаваць Богу, згадзіліся на «аб'яднанне») узброеныя сілы. Памятаеце, якімі «незалежнымі» былі Венгрыя, Чэхаславакія, Польшча, лакультам былі ўзброеныя сілы СССР, па колькасці ці не большыя за нацыянальныя арміі? Вось у чым справа. Гэта ж сцвярджае і «Российская газета» (№ 74, 31.03.92 г.), статья «Семейный очаг нельзя строить на кладбище»: «И только активные действия России, защищающей права русскоязычного (новой национальности) населения, несущей ответственность за судьбу СНГ...» Ваш Старшыня Дзяржаўнага

Савета С. С. Шушкевіч сказаў, што «куды больш карысна быць б, ведаць, атрымліваць інфармацыю па каналах Сі-эн-эн, чым тэндэнцыйныя навіны і каментарыі з Масквы». У тым выглядзе, як плануецца, сапраўды не патрэбна гэта тэлекампанія «Останкино», бо яна «предполагает обязательное знание русского языка» народамі незалежных дзяржаў. Ну куды вы дзенецеся ад Расіі? Каб слухаць Маскву, трэба ведаць мову, а ведаць некалькі моў ой як не хочацца. Лепш адмовіцца ад роднай...

Паважаны Станіслаў Станіслававіч! Вам, як нікому другому, зразумела, што закону аб мовах можа дапамагчы толькі дзяржава. Ці не прапанаваць Вам пры чарговай сустрэчы з кіраўнікамі іншых незалежных дзяржаў садружнасці, каб гэта самая кампанія «Останкино» вяла свае перадачы на мовах карэнных народаў незалежных дзяржаў? Слухаю ж я радыё «Свобода» на рускай, беларускай, украінскай і польскай мовах.

А мо вам, беларусам, пры чарговай замене пашпартаў адмовіцца ад сваёй нацыянальнасці, як гэта зрабіў беларус «по паспорту» В. Аксёўчы, кіраўнік не ведаю якой партыі ў Расіі? Ён лічыць, што няма такой нацыянальнасці і такой краіны, як Беларусь. Есць «северо-западный край» Расіі. Праўда, «северо» (Прыбалтыка) ўжо стаў сапраўды незалежным, бо сумеў зберагчы сваю мову, свой гонар, сваю годнасць. Ну што ж? Будзеце «западным краем».

Сумна, спадары! Не, я не за тое, каб вы з непавагай адносіліся да рускіх ці іншых людзей. Я за тое, каб у першую чаргу паважалі сябе.

Антось САДЛУЦКІ,
Беларус з Расіі.

г. Серпйев Пасад.

ГЕАГРАФІЧНЫЯ ЗАГАДКІ

Першая: У сталіцы гэтай краіны вучань сёмага класа ў красавіку 1992 г. у час паездкі ў трамваі ўпершыню ў сваім жыцці пачуў аб'явы аб прыпынках на дзяржаўнай мове. Пачуе роднае слова стала для вучня вялікай нечаканасцю і радасцю. Узрушаны, ён кінуўся да вадзіцеля — ці не адзінага сярод тысяч сваіх калег-вадзіцеляў аўтобусаў, тралейбусаў, трамваёў больш чым паўтарымільённага горада, што палічыў сваім абавязкам аб'яўляць прыпынкі на дзяржаўнай мове — і стаў шчыра дзякаваць яму. Аб гэтым выпадку сямікласнік напісаў у газету. Паспрабуйце адказаць на пытанне: у якой краіне свету гэта адбылося?

Другая: З'яўдучы адной з праграм дзяржаўнага тэлебачання гэтай краіны звяртаецца да гледачоў са словамі: «Сёння ў нас у студыі — прадстаўнікі ўрада». Пасля гэтага прадстаўнікі ўрада — міністры — пачынаюць весці размову аб розных праблемах сацыяльна-эканамічнага развіцця, але вядуць яе... на мове суседняй дзяржавы. Паспрабуйце адказаць на пытанне: у якой краіне свету ўрад гаворыць са сваім народам не на мове гэтага народа?

Трэцяя: Сабраліся кіраўнікі розных творчых саюзаў гэтай дзяржавы: журналістаў, мастакоў, тэатральных дзеячаў, пісьменнікаў і інш. Усе яны закліпачаны станам нацыянальнай культуры, гавораць аб тым, што яна ў заняпадзе, што нацыянальную культуру трэба ратаваць і г. д. Але ва ўсёй гэтай размове не чуваць ніводнага нацыянальнага слова, яна вядзецца на іншай мове. Паспрабуйце адказаць на пытанне: у якой краіне свету гэта адбываецца?

Чацвёртая: У адной з вядучых вышэйшых навучальных устаноў гэтай краіны (падкрэслім, дзяржаўнай установе, не прыватнай) на пасяджэнні савета факультэта ставіцца на галасаванне пытанне: ці трэба весці пасяджэнне савета на дзяржаўнай мове? ці трэба на дзяржаўнай мове пісаць расклад заняткаў? Большасць членаў савета на гэтыя пытанні адказвае адмоўна. Аджакыце і вы на пытанне: у якой краіне свету такое магчыма?

Шаноўныя чытачы! Вы, безумоўна, зразумелі, што ўсе апісаныя выпадкі магчымыя толькі ў адной краіне свету. Назва яе — Рэспубліка Беларусь. На вялікі жаль, усе выпадкі не прыдуманы, а сапраўдныя, гэта — наша рэальнасць, наша рэчаіснасць. Не лічы патрэбным рабіць які-небудзь наментар. Хачу толькі заклінаць кожнага з нас: давайце яшчэ і яшчэ раз задумаемся — дзе ж пачуццё нацыянальнай годнасці? Дзе ж наша гістарычная адназначнасць перад памяццю продкаў за сучасны стан адной з самых старажытных і багатых славянскіх моў — нашай роднай мовы?

Сяргей СІДОР,
дацэнт кафедры эканамічнай
геаграфіі БДУ.

Беларускія вольніцы

Наша этнічная супольнасць — гэта беларускі народ. Працяглы час польскія і расейскія псеўдагісторыкі лічылі яго «негістарычным народам». Тым не менш, беларускі народ мае шматвяковую гісторыю, напоўненую багатым і разнастайным зместам. Шматлікія пакаленні стварылі матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці, дбаючы пра іх захаванне і памнажэнне. Зручнае геаграфічнае становішча Беларусі на рухомах шляхах, якія найкарацей звязваюць цэнтр Расіі з дзяржавамі Заходняй Еўропы, на жаль, не прынесла ёй шчасце, а — больш гора і пакут. Агнём і мячом абрушваліся на яе прасторы гвалтоўныя ўдары іншаземных захопнікаў. Верагодна па гэтай прычыне ў маргах і вызваленчых ідэалах беларуса так святая ўшаноўваюцца вобразы вольнасці, свабоды і незалежнасці. Нават узніклі адпаведныя паселішчы і вёскі, у назвах якіх увасоблена ідэя волі, свабоды — Воля, Вялікая Воля, Святая Воля, Добрая Воля, Ціхая Воля, Волька, Слабада, Красная Слабада, Слабодака і інш. На карце Рэспублікі Беларусь такіх тапонімаў надзвычай шмат.

Але найбольш кампактна яны сфарміраваліся ў двух рэгіёнах гістарычнай Гарадзеншчыны — у Ліпчанскай і Белавежскай пушчах, дакладней, на Мастоўшчыне і Свіслаччыне, славуных грыбнымі барамі, чыстымі рэкамі, непраходнымі балотамі і пясчанымі ўзгоркамі, словам, усім тым, чым прырода магла паспрыць чалавеку, каб ён захаваў сябе, уцалеў і выжыў. Гаворка ідзе пра месцы, куды рэдка магла ступаць нага чалавека, месцы, якія ў пэўным сэнсе былі «вольнымі» ад улады, закона, прымусу. Іменна там узніклі патэмна паселішчы, празваныя ў народзе «вольніцамі». Жыццё ў іх, безумоўна, працякала па сваіх законах, пераважна натуральных, а не пісаных.

Напрыклад, у Ліпчанскай пушчы, дзе рака Шчара ўпадае ў Нёман, у гэтым кліме, яшчэ з даўнейшых часоў у выніку сацыяльна-палітычных канфліктаў пачалі складацца беларускія вольніцы — Воля, Вялікая Воля, Малая Воля, Воля-Крупіцы (крупінка волі). Варта падкрэсліць, што ў некаторых старадаўніх крыніцах абгрунтавалася такая думка, што Нёман якраз утварае тую «воць», якая калісьці падзяляла плямёны балтаў і славян, а мясцовасць уздоўж ракі лічылася незаселенай «пусткай». Узнікненне вёсак-вольніц — гістарычная за-

канамернасць з рэгіянальнымі асаблівасцямі, у якіх зафіксаваны два паняцці — сама назва «воля» і сацыяльны ўзровень гэтай волі (малая, вялікая, крупінка волі). Рака Шчара ў народзе набыла ласкавы эпітэт — вольнай ракі.

Другім асяродкам прыродна-сацыяльных вольніц Беларусі з'яўляецца Свіслаччына. За Якушоўкай Каліноўскага стаіць цэлы тын стромкіх карабельных хвой. Гэта — пачатак Белавежскай пушчы. Далей на поўдзень вёскі — Воля, Ціхая Воля, Добрая Воля. Якасная характарыстыка гэтых вольніц адлюстравана ў словах — ціхая, добрая. Так беларус дэталёва пазнаваў і абжываў блізкае ягонаму сэрцу геаграфічныя аб'екты, маючы на ўвазе іх як сацыяльную, так і палітычную каштоўнасць. У характарыстыцы мясцовых вольніц можна вызначыць тры рысы: адны з іх былі абжыты і набылі гаспадарчы кірунак, другія — трапілі ў разрад нейтральных, трэція — здаваліся небяспечнымі і маладаступнымі для чужога вока. Вельмі шкада, што беларускія вольніцы для гістарычнай навукі былі і застаюцца па-за ўвагай.

Але працэс узнікнення вольніц у славян наогул (расія, украінцаў, беларусаў) досыць выразна засведчыла гісторыя. Распачаўся ён яшчэ да вядомага Юр'ева дня (26 лістапада ст. ст.), калі прыгонны селянін меў права пераходзіць ад аднаго памешчыка да другога, пакуль яго не скасаваў цар Барыс Гадуноў. З 1581 года «беглыя» сяляне вярталіся сваім уласнікам, а ў народзе казалі: «Воць табе, бабулька, і Юр'еў дзень!»

У Маскоўскай Русі людзі розных сацыяльных пластоў уцякалі на ўскраіны — у Ноўгарадскую, Волжскую, Казацкую вольніцы, або за Дон.

Натуральна хочацца ведаць, а як жыў беларускі працаўнік? Ці меў ён магчымасць пазбегнуць пакарання з боку афіцыйных улад уцёкамі ў Ноўгарадскую ці іншыя вольніцы? Верагоднасці такой было мала, асабліва, калі мець на ўвазе сялян не Прыдняпроўя, а Наднёманна. Нашы працуршы шукалі нейкі прытулак сабе бліжэй, у сваім родным краі.

Але ў падручніках па гісторыі Беларусі гэта праблема зусім не высветлена. Наадварот, рашуча сцвярджаецца, што «беглыя» сяляне з Беларусі ішлі ў Задоншчыну, як птушкі лятуць у вырай. Аналіз тэмы нашых вольніц дае падставу мець іншы погляд на названую праблему.

А што думаюць пра свае вольніцы карэнныя жыхары? Яны лічаць, што тут жывуць вельмі сумленныя людзі. Іх высокая свядомасць праяўляецца ўсюды — у працы і побыце, культуры і грамадскім жыцці, асабліва ў сіле згуртаванасці і ўзаемавыручкі. Вольніцы — аўтарытэтных паселішчы. Воць што мне давалося пачуць ад Антона Ганчара з вёскі Гута: «Пайшоў наш вялікі (з Волі) селянін на той бок Нёмана правядаць свайго сябра, як ён жыве ў пана (правабярэжных жыхароў называлі паянцямі, левабярэжных — занямонцамі або пушчанцамі). Жыў дзень, другі, а на трэці кажа: «Кінь ты, брат, гэтае праклятае месца (поле) і ідзі да нас — у нас паветра лепшае, вада чысцейшая, птушкі пяюць веселей і дыхаецца вальней». Сабраліся яны і пайшлі разам на Волю...»

Амаль кожная важная гістарычная падзея паклала свой адбітак на беларускія вольніцы. Патоплена ў крыві паўстанне 1863 года пад кіраўніцтвам Каліноўскага. 160 касінераў на чале з Ралевічам хаваюцца ад казакоў Мураўёва недалёка ад вёскі Пушча, у асініку Ценева (там абсноваўся іх лагер, там жа была іх залатая каса), пакуль іх не выдаў правакатар. Прайшоў час, у 30-х гадах пастушкі падпалі трухлявае дупло асіны. Неўзабаве бацца, што асіна «плача» — з яе цякуць чырвоныя слёзы. Перапуджаныя дзеці пабеглі ў вёску сказаць бацькам. Як высветлілася, агонь расплавіў залатыя манеты, якія праляжалі ў дупле 70 гадоў.

Асобная роля выпала вольніцам Ліпчанскай пушчы ў Вялікую Айчынную вайну — ратаваць тысячы людзей. Тутэйшы лес заманіў ім жылло, даваў цяпло, харч, хаваў ад няволі. Ён стаў сапраўдным сярэрам чалавека. «Бо родны лес мой краю служыць, бо лес мой туліць смелых, дужых, сярод якіх душой і я», — пісаў Якуб Колас. Над старадаўнімі вольніцамі пранеслася смяртэльная небяспека. 16 снежня 1942 года ў вёсцы Вялікая Воля немцы расстралялі 364 чалавекі, сцерлі з твару зямлі вёскі Трахімавічы і Гарадкі. Цудам падняўся з мёртвых толькі адзін — Іван Павачка. За ваеннае ліхалецце пушча перажыла тры нашэсці (аблавы) па ліквідацыі мірнага насельніцтва і партызан.

«Хоць жывым у зямлю лезь» — такі быў адчай у людзей. І сапраўды лезлі, бо іншага выйсця не было. Пушчан-

цы прыдумалі сродак, так званы «схрон». Жывучы ізалявана на пушчанскіх хутарах, яны пачалі капаць у лесе ямы-схроны, запасаць ежу, ваду, уваход, як правіла, маскіравалі жывой ялінкай або кустом ядлоўца.

А вось Міхаіл Белуш, дзядзька вядомага героя Мішы Белуша, выратаваў сям'ю з 6-ці чалавек у студні. Як? Ён выкапаў «схрон» каля студні, паклаў скляпенне, жоўты пясок расплянтаваў па такім жа пясчаным падворку, утрамбаваўшы капітамі кароў і авечак. Дзве дубовыя зрубныя прыладзі ўпад унутраны лаз (уваход), слыхавое акно і доступ паветра.

Загудзела пушча — карнікі страляюць, паліць хаты і забудовы. Гаспадар Белуш па зрубінах студні перапраўляе сям'ю ў «схрон». На другі дзень апоўдні нешта раптоўна затрашчала, загуло. Здагдаліся — гарыць хата, хлеб, гумно. Пачулася нават чужая мова. Екнула сэрца, калі зарыпеў коўрат, забразгала вядро і плюхнулася ў ваду. Пад вечар усё замерла. На месцы абжытай сядзібы засталася пустка, а каля студні — адбітак кованых нямецкіх ботаў і цыгарэтныя гільзы. Сям'я ўся ацалела, толькі бацька страціў дар мовы.

Тапонім «беларускія вольніцы» — гэта не толькі назвы паселішчаў, вёсак, лясных хутароў. Сюды ўваходзяць і некаторыя куточки, якія прыдумала прырода. Маю на ўвазе — Высокі Груд. У народзе пра яго ходзяць цэлыя легенды (назву атрымаў не па рэальнай вышыні — не больш за 2—3 метры). Высокі Груд знаходзіцца ля вёскі Ліпчанская Руда ў так званай Апарове, якая не замярае зімой. Хадзілі туды не ўсе, а толькі тыя, што вядалі кладкі. Напэўна, па гэтай прычыне ў грамадзянскую вайну ён быў прыстанішчам партызан, а ў час нямецкай акупацыі месцам партызанскага шпітала.

Калісьці на Высокім Грудзе раслі дубы-волаты, да нябёсаў цягнуліся высачыныя хвой, пышныя яліны, бярозы. Здавалася, прырода выхвалялася: паглядзіце, на што я здольная! Але ўсё гэта было да 50-х гадоў, пакуль не распачаўся валонтарысцкі наступ на пушчы і яе запаветныя куточки, жывыя музеі. Так і Высокі Груд стаў ахвярай экалагічнага глуму. Шкода!

Беларускія вольніцы — цікавая старонка нашай гісторыі.

Сяргей ДРОЗД.

г. Гародня.

НЕДАЛІКАТНАСЦЬ

Няёмка, што пра гэта доводзіцца гаварыць публічна, у друку. Але і не сказаць нельга.

Гаворка пра адносінны да чалавека, які дзесяць з лішкам гадоў працаваў у Саюзе пісьменнікаў, узначальваў Беларускі літаратурны фонд.

Пра Васіля Антонавіча Вільтоўскага. І не толькі пра яго. Быў гэты невысокі, рухавы, з годнасцю чалавек заўсёды ў час там, дзе вырашаліся справы не такога і лёгкага пісьменніцкага быту. Ездзіў у Маскву, дзе ва ўсесаюзным Літфондзе трэба было здабыць грошы на беларускі «кватэрны пай», спяшаўся ў Дзяржплан і Саўмін рэспублікі, і ніхто яго туды з жывых класікаў — а Броўкі ўжо не было — за руку не вадзіў.

Трэба было нешта заўсёды «прабіваць» для будаўніцтва Дома творчасці пісьменнікаў на Іслачы. Трэба было пахадзіць і ў гарвыканком, каб за «кроўныя» літаратараў брату-пісьменніку давалі належную жылплошчу не дзе-небудзь на выселках, а бліжэй да цэнтра.

Не заўсёды гэта была навочная работа, усім бачная. Але заўсёды яна патрабавала і настойлівасці, і нерваў, і дыпламатыі. І з пэўнасцю можна сказаць (у гэтым, дарэчы, пераканалася рэвізійная ка-

місія СП, пакліканая па просьбе самога В. Вільтоўскага), што ўсе 80-я гады Беллітфонд працаваў стабільна.

Нягледзячы на зменлівасць эканамічнай, сацыяльнай кан'юнктуры, жылльвае ўмовы пісьменнікаў у гэты час палепшаліся, асабліва апошнія пяць гадоў. Быў належны клопат і пра іншыя «складнікі» творчага быту літаратараў. Няблага ішло забеспячэнне пуцёўкамі ў дамы творчасці ад Дубултаў да Піцунды.

Было нямаля і іншага спрыяння брату-пісьменніку. Не абыходзіліся ўвагай, а гэта таксама маральны асялок для кіраўніка, сем'і памерлых пісьменнікаў.

Ва ўсім гэтым была немалая заслуга дырэктара В. Вільтоўскага. У рабоце Беллітфонду пад яго кіраўніцтвам усталяваўся інтэлігентны стыль. Літаратары не здарма гаварылі аб зладжанай рабоце «каманды Вільтоўскага». Дарэчы, пра гэта нават пісала ў друку пісьменніца Лідзія Вакулоўская...

І вось абсалютна нечакана В. Вільтоўскага звольнілі. За што? А за нішто!

Толькі што выбраное новае праўленне Літфонду, яшчэ да выбараў яго старшыні, у няпоўным складзе, пры тайным галасаванні, з лікам сем супроць пяці, выбрала дырэктарам М. Хамякова, намесні-

ка В. Вільтоўскага, якога дырэктар узяў на працу па нечай рэкамендацыі каля года назад.

Можа, Васіль Антонавіч, чалавек шчыры, прастадушны, нечым не падыходзіў да новых рынкавых умоў? Яго заступнік, які мае вопыт працы і ў райкоме, і ў сумесным прадпрыемстве, пэўна, больш сучасны і адпаведны. Але ж пачціваму Васілю Антонавічу ніхто з кіраўніцтва не сказаў загадаць, што ён устарэў. Прынамсі, трэба было пагаварыць з чалавекам. Папярэдзіць, зрэшты, як прынята, за два месяцы. Такому чалавеку аднаго намёку хапіла б...

Але такога кроку ніхто не зрабіў. Больш таго, на агульным сходзе пісьменнікаў па пытанні аб новым статусе Беллітфонду, дзе асноўная маса літаратараў упершыню пачула аб замене дырэктара, ніхто з кіраўніцтва саюза нічога не растлумачыў. Не зрабіў нават самага элементарнага — не падзякаваў чалавеку, які гэтулькі гадоў папрацаваў для добра беларускіх пісьменнікаў, а значыць, і нашай літаратуры.

Незразумела неяк. Недарэчна. Недалікатна. Сумна.

Уладзімір АНІСКОВІЧ, Уладзімір ДАМАШЭВІЧ, Валяціна КУЛЯШОВА, Арсень ЛІС, Аляксей РУСЕЦКІ, Янка СІПАКОУ.

АДДЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ.

Васіль САХАРЧУК

Бачу сябе

між маўклівых

Бачу сябе між маўклівых,
спрабую спасцігнуць
іх сутнасць,
каб зразумець:
хто яны?

«Хто вы? —
пытаюся ў іх. —
Мудрацы,
у якіх за плячыма
ўсе дарогі пазнання і веры
ці звычайныя вандруўнікі,
здаражаныя згрызотамі
жыцця?»

А яны абыйма маўчаць.
Толькі дзядуля,
сівы, як аблачына нудзелі,
у адказ варухнуў мне вуснамі:
«А ты хто такі?
Хіба не бачыш — мы спім...
І не кожны асмельваецца
нас трывожыць...»

І я адказаў:
«Мне можна,
бо я залатая сярэдзіна,
якой хацелася павучыцца
у мудрых,
але цяпер я баюся
стаць абыйнім,
бо зразумеў:
мавошта задаваць пытанні
іншым,
калі адказаць на іх
ты можаш сам?
І мяне гэтак цягне на сон...»

У лабірынце

Імкнуліся да праўды,
а не можам адмыцца ад хлусні.

Прагі святла,
я жыўем у цемры.
Хацелі дастатку,
а трапілі за мяжу беднасці.

Дагаджалі дурням,
а разумных закідавалі камянямі.

Дбалі пра народ,
а ператварылі яго
у насельніцтва.

Молімся на Феміду,
а задыхаемся ў бюспраўі.

Жыццё навыварат,
трагедыя абсурду.

Бясконцы бег на галаве
у цёмным лабірынце.

Віна ж за ўсё, як і раней,
ляжыць на мёртвых,
і тыя на ўвесь свет варочаюцца
у дамавінах.

Хто глупстваў не рабіў,
таму й няма нагоды
вініць сябе ва ўсіх зямных
грахах
і ў тлуме дзён душэўнай
непагоды
выветрываць нуду
на жорсткіх скразняках.

Век пражыў у гаме-шуме
і адкрыў сабе на глум:
слова, сказанае ў тлуме,
і само не больш, чым тлум.

Вады нямаю ў ступе стоўк
мой крывадушны век:
быў друг-таварыш чалавек,
а стаў і друг і воўк.

Чый вырак і чья віна,
не варт душой крывіць —
каторы год ідзе вайна
з крывёй і без крыві.

Вавёрка ў коле — люд
для ўлад,
і німб — ярмо панут,
віры старых і новых звад
штурхаюць люд на люд.

Ізноў цінуе ўласны след
Гамора і Садом,
перы-дарога і ўвесь свет
у звар'яцелы дом.

Спыніўся, перарваўся час,
і руху ў ім няма...
Няўжо мы і на гэты раз
не вырвемся з ярма?..

ВАЛЕРЫЯ Аркадзевіч, год на пасадзе галоўнага рэдактара адзінага экалагічнага ў рэспубліцы часопіса — тэрмін, мусіць, дастатковы, каб былі ў рэдактара пра творчае бачанне канцэпцыі свайго часопіса, праблемы і традыцыяны — перспектывы далейшага развіцця выдання?
— Мусіць, тэрмін сапраўды дастатковы... Але пачну з таго, што мы... заплываем брудам. Падыдзіце да вакна і правядзіце пальцам па шкле... Ваколіцы у звалках і сметніках. З радзіцый спім. Студні ператвараюцца ў адстойнікі сельгасхіміі... Бруд падступае, прабачце, да самага горла, і мы ўжо заглываем гэту д'ябальскую твань.

Так лічыць наш суразмоўнік, галоўны рэдактар часопіса «Родная прырода» Валерый ДРАЧУК. Кароткая даведка: ураджэнец Стаўпеччыны, у 1974 г. скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Прайшоў школу раённага друку, быў карэспандэнтам «Звязды», працаваў у прэс-службе Савета Міністраў. На пасадзе галоўнага рэдактара «Родная прырода» працуе год.

Ад пачатку рэдагавання часопіса новы рэдактар узяў курс на яго творчае абнаўленне, ачалавечанне, як сказаў ён сам,

дыцый за прайшоўшы год працы давалася зведаць з лішкам. Хаця, здавалася б, зрынута ідэалагічны прэс, можна «ўключыць» новае, гуманістычнае мысленне, хрысціянствацацаца патроху і г. д. Дзе там! Фанатычная прагнасць «проблем» паранейшаму зыходзіць ад некаторых калег і заснавальнікаў часопіса, якія дагэтуль не разумеюць, што часопіс — не пасяджэнне калегіі Дзяржкамтэта па экалогіі, не нарада, што гэта розныя ўзроўні мыслення, і вытворча-тэхналагізаваны выклад не павінен падмяняць гуманітарна-экалагічную публіцыстыку.

на 5—10 наступных гадоў. Зараз часопіс тэматычна разбіўся як бы на дзве палавіны — чалавек у прыродзе (вопыт суіснавання) і прырода ў чалавеку (экалогія душы). Наш нядаўні гошч шаноўны У. Юрэвіч акрэсліў змест часопіса як лірыка-драматычны. Падаецца, вызначэнне трапае: рай на ўзбярэжжы пекла.
— ...А крэда новай «Родная прырода» — змаганне за «чалавечую прыроднага», пошукі новага, надбывага і надіндустрыяльнага журналізму?
— На пошукі такога журналізму мы пайшлі ва ўмовах і пэўнага імператыву. Паглядзіце, колькі пустотаў зеўрыць з усіх куткоў нашай беларускай ін-

людзей найперш яднае ідэя ўсеагульнага добра. Цудоўны грунт дзеля засваення праграмных мэт нашага часопіса: яднацца ў дабрны прыроды і ў дабрны да прыроды, адчуванні тае боскае рэальнасці і адвечнага ладу...
Разам з тым я не хацеў бы падацца тут аднабок, прыхільнікам адных толькі медытацый. Усё «медытацыйнае» аніякім разам не выключае жорсткіх рэаліяў, што складаюцца ў паняцце «экалагічнага галоснасць». Аднак жа яе выклад зазвычай цяжкі, грувацкі. Мусіць, каб пазбегнуць гэтага, слухна было б узвысіцца над

ЧАС І МЫ

«ПРЫРОДА—ЁМІШЧА ДУХОЎНАГА
РАЗВІЦЦА НАРОДА І ПЕРАД ЁЙ,
ЯК У ХРАМЕ, ВАРТА ЗДЫМАЦЬ ШАПКУ...»

зместу выдання. Тое давалася і даецца заўжды нялёгка, але ўжо за год можна прасачыць творчую эвалюцыю «Родная прырода», заўважыць змену націску — са справаздач на самога чалавек, яго маральнае пачуванне і месца ў прыродзе.

В. Дранчук — апантан прыхільнік абагаўлення прыроды, разумення нашай непарыўнай лучнасці з ёю. Прырода нас заўжды ўратае — толькі трэба ўмець яе слухаць...

І вось уявіце, што ў такі час мушу пісаць ідыёцкія лісты высокаму дзяржаўнаму спадарству, іду з кабінета ў кабінет, пераконваю, што «Родная прырода» — адзіны экалагічны часопіс на ўсю рэспубліку, што не варта секчы сук, на якім сядзім. На жаль, дагэтуль не знайшлося галавы, каб вырашыць праблему, не міргнуўшы вокам, — вярнуць доўг прыродзе хаця б у выглядзе поўнай датацыі на «адзіны экалагічны». Ды не: спадар з «чарнобыльскага» дэпартаменту месяц не ставіў пячаткі пад дагаворам паміж заснавальнікамі і рэдакцыяй. Адкуль мы ведаем, кажа, што вы будзеце друкаваць... Тым часам на прапаганду Дзяржкамчарнобылю выдзелена тры мільёны рублёў. А ў рэспубліканскі бюджэт ідуць грошы за сотні мільёнаў штрафў штогод.

Варункі, як бачыце, не самыя спрыяльныя, каб «РП» абвясціла часопісам нумар адзін. Але я не магу ўяўляць яго інакшым (не першым), бо ёсць прыярэтыя, якія пры любых, нават самых цяжкіх варунках трэба прыкмячаць і «выцягваць». Бяда ж не толькі ў тым, што станчаецца аэонавы слой: станчаецца і слой людзей, якія любяць прыроду...

— Такім чынам, экалогія — гэта толькі шлях да ЧАЛАВЕКА, лёс якога павязаны з прыродай, гэтаксама як лёс этнаса павязаны з ландшафтам?

— Не толькі экалагічныя выданні, але й значная частка іншых, на маю думку, добра завінаваціліся перад чытачом: не ўслухоўваліся ў ягоны інтарэсы, працавалі, скары, на адчалавечанне, чым дзела ачалавечання супольніцтва. Не адно пакаленне журналістаў і чытачоў выходзіла на сентэнцыі, што газета або часопіс павінны «ўзняць вострыя праблемы». Я працаваў у раённым друку, у «Звяздзе», і ведаю цану гэткай «гаспадарчай» дзейнасці прэсы: журналісты літаральна падмянялі адпаведныя структуры, «пашыю» ўлазныя ў вытворчую калатнечу, дзе парадку не было ніколі. Але ж тое была псеўдапраблемнасць, бо жывы чалавек, праўда жыцця заставаліся дзесьці побач, некрутанымі.

Сіндром такой павярхоўнай, будаўнна-гаспадарчай праблемнасці жыцце па сёння. У «РП», напрыклад, я прыйшоў, ведаючы пра трывалыя традыцыі ведамаснай прыродаахоўнай праблемнасці, якія ў часопісе відочна дамінавалі. Моц тых тра-

у прыродзе, як сказаў філосаф, усё звязана з усім, і прычыны яе «прыроды» хвароб трэба шукаць глыбей — у скаленай маральнасці, «растленні» душ, у парушэнні пракаветных традыцый і правіл быцця. Публікацыі павінны неслі канцэптуальнасць і праблемнасць, але не тэхналагізаваную, а — чалавечую, светапоглядную. І часопіс — гэта культура, а не фанатызм, гэта, калі хочаце, кафедра нацыянальнай духоўнасці, інтэлектуальнага патэнцыялу, эстэтычна-ўнармаваных адносін да прыроды і маці-зямлі. Пагартайце нашы часопісы, «РП» у тым ліку — ці шмат такіх матэрыялаў знойдзеце? Вунь калегу па рэдакцыі (які, дарэчы, уславіў прыроду ў кнізе «Красота — рядом») давалася ледзь не тыдзень пераконваць, што нізка багдановічускай лірыкі (надзвычай экалагічнай) не пярэчыць кірунку часопіса, а толькі ўзбагачае яго... Гэтаксама трэба было доўгі час даводзіць некаторым супрацоўнікам, што ў біблейскіх апавяданнях для маленькіх не столькі «рэлігіі», колькі экалогіі, і што серыя фотааркушаў Рымантаса Дыхавічуса «Кветкі сярод кветак» — не «голыя бабы», а чароўная адкрытасць, пачуццёвасць, матыў жыцця. Тое ж і з тэкстамі цудоўных ды прызбытых песень «Рэчанька», «Явар і каліна»...

Вось вам узровень разумення творчай задачы.

— ...І ён жа — ціхая ўлада магчымасцей, у дадзеным выпадку творчых?

— Але ж калі не мяняюцца стэрэатыпы — мяняюцца людзі, супрацоўнікі рэдакцыі, адбываецца абнаўленне штату. І гэта не «новая мятла мяце пановаму» — гэта дыктуецца часам і найперш турботамі за лёс Адраджэння. А ён, гэты лёс, знаходзіцца ў руху майго пакалення. Прынамсі, я веру, што «РП» можа стаць папулярным агульнабеларускім часопісам, для таго маюцца падставы. Ідэя «РП» як агульнабеларускага чытальнага часопіса вельмі натуральная і перспектыўная, і «гуманітарызаваная» зместу, перанос акцэнта з ачышчальных збудаванняў на памярцвелья, «змеліяраваныя» душы нашы, — прыкметны пачатак такога рэфармавання «Родная прырода». А гэта работа «ўсур'ез і надойга».

Увогуле справа не ў папярэдніках, а ў наступніках, спаткаемцах. Трэба забяспечыць часопісу перспектыву, закласці трывалыя, жыццяздольныя кірункі

фармацыйнай прасторы, калі адкінуць рускамоўныя маскоўскія выданні «Свет», «Прырода», «Энергія», «Навука і жыццё», «Хімія і жыццё», «Вокруг света», «Наше наследие», «Навука і рэлігія», «Юный натуралист», «Техника молодежи» і іншыя? Гэта далёка не поўны пералік выданняў, у якіх выразна, на ўсе галасы гучыць экалагічная, прыродаахоўная тэма.

Калісь шмат таго было і ў нас. Гады мо са два таму «ЛіМ» пісаў, колькі самавітых беларускамоўных часопісаў мы згубілі пад зоркаю Краіны Саветаў. У тым ліку такіх, якія разам з намі сёння маглі б падзяляць місію асветнікаў і заступнікаў роднае прыроды, спрыяць экалагічнаму Адраджэнню Беларусі, змагацца сапраўды за «чалавечую прыроднага» — але і чалавечую адухоўленага. Так сталася, што гэтая важная частка духоўнага працэсу легла сёння на кволья (пакуль што) плечы аднаго нашага часопіса. І з гэтай прычыны таксама нерацыянальна пільнавацца ведамаснай тэматыцы, гнаць «проблемы», не спрабуючы глыбей зазірнуць у сяміх сябе і ў навакольны свет, у Космас духоўных ідэалаў.

Я веру, што часопіс менавіта такім і стане. Веру і ў тое, што наша інтэлігенцыя — навуковая, пісьменніцкая, самая элітарная — заўважыць і падтрымае нашы пошукі, скажа на старонках часопіса сваё слова. Сёння гэта ці не самая прыдатная трыбуна, каб прамаўляць да публікі.

— Слухаючы вас, Валерый Аркадзевіч, у свядомасці маюецца наступная ідэальная мадэль «Родная прырода»: гэта часопіс, каторы імнецца да адэватнасці чалавечай натуре, — збольшага інфармацыйны, філасофска-эсэісты, багата і змястоўна ілюстраваны, трошкі эратызаваны; разуменне жыцця і прыроды як неадрыўных частак адной, боскай рэальнасці, якая ёсць найвялікшая таямніца дзеля спасціжэння журналістам...

— Усё гэта разам я назваў бы ўзроўнем творчай задачы. І з вага, Юрас, боку — трапяткім яе разуменнем. Сапраўды, боская рэальнасць. Сапраўды, таямніца. Над зместам у часопісе стаіць ужо згаданае філасофскае выслоўе: «Усё звязана з усім».

У прыродзе ўсё мудра паяднана: біясферная лучнасць. Толькі мы ігнаруем гэты агульны закон быцця, мо таму зараз нам так «няймаецца» ў маральным пачуванні. Арыстоцель сказаў, што прырода мае на мэце добрае. А Скарына казаў, што

будзённым, паглядзець на Зямлю і людзей быццам з вышыні — адтуль лепей бачна. Напрыклад, можна ў рацэ бачыць не толькі біялагічную з'яву, але й з'яву вышэйшага парадку — ёмішча духоўнай плыні народа і да т. п. Прырода вельмі канкрэтная для кожнага чалавек. Прырода фарміруе і фармуе людзей і этнасы. Напрыклад, ва ўласнай знешнасці заўважаю ўплывы тае рэчкі, ля каторай вырас... Прырода адмысловы стваральнік, толькі мы не навучыліся бачыць яе прычы.

Да спасціжэння прыроды, яе зломаў і стрэсаў, яе драм і трыумфаў нельга падступаць з газетнымі клішэ, бо яны не кладуцца на жывую душу. Дарэчы, да пошукаў нас падштурхоўваюць і лісты чытачоў, у якіх аўтары кажуць пра тое ж, аб чым гаворым зараз мы, — толькі кажуць больш проста.

— З гэтага года «РП» пачала друкаваць біблейскія апавяданні, дыя сам імідж часопіса (рубрыкацыя і да т. п.) «хрысціянстваўсё». Што гэта — водгулле часу ці прынцыпова-творчы выбар?

— А вы ўспамінаеце вялюгінскае: «З усіх сабораў ёсць сабор...»? Пагартайма народны календар — якая тут багатая этнічная спадчына рытуалаў і свят, дзе хрысціянскае непарыўна нітуецца з прыродным. І ў гэтым нашы продкі выглядаюць цэласнымі, гарманічнымі людзьмі. Міжволі хочацца гарнуцца да гэтай унармаванасці як да чыстага вытоку.

Было б недаравальна, грэшна пакідаць гэтыя аспекты ўбаку. Для нашага выдання «хрысціянстваўсё» бачыцца прадуктыўным шляхам выхавання агульналюдскай маральнасці і адпаведных адносін да прыроды... Але разумеюцца і тое, што ўзвесці крыж пры дарозе — яшчэ не значыць пасяліць у душах чалавечых хрысціянскія запаветы. Крыжоў сёння не бракуе, толькі што робіцца вакол гэтых адзнак памкненняў да Бога? На жаль, часта яны выглядаюць дагледжанымі астраўкамі пасярод запушчанага асяроддзя.

Мы добра засвоілі правіла здымаць шапку, калі ўваходзім у царкву. Каб жа такое пачуванне было пры стасунках з прыродай!.. Але святар выхоўвае свой прыход, гэтаксама, бадай што, і «РП» будзе выходзіць сваё чытацтва.

— Зноў жа з пачатку года чытач бачыць на разваротах «РП» фотаворы Р. Дыхавічуса з серыі «Кветкі сярод кветак».

(Працяг на стар. 12).

Як мы і прадбачылі, артыкулы прафесара А. Лойкі і невядомага аўтара, які падпісаўся псеўданімам Юрна Лявончык («ЛіМ» за 20 сакавіка г. г.), мелі рэзананс у навуковых і літаратурных колах. Першым водгукам стаў артыкул кандыдата філалагічных навук Вінцука Каваленкі, які мы і прапануем вашай увазе.

ТРЭБА аддаць належнае рэдакцыі «ЛіМа», якая змясціла побач, на адным развароце, артыкулы «З настальгіяй па тэорыі» А. Лойкі і «Правінцыя» Ю. Лявончыка. Іх свядомая палемічная завостранасць калі і не падбуртвае да спрэчкі, то прымушае задумацца аб стане сучаснага літаратуразнаўства, ды і літаратуры наогул.

Здаецца, дыскусія наспявае з усёй непазбежнасцю, і ёсць зразумелая заканамернасць у тым, што яна пачынаецца ў «пасляперабудовачныя» часы, калі з вачэй спадаюць шоры «адзіна правільнага вучэння». Праўда, нішто не новае пад месяцам. Памятаецца досыць шырокая і доўгая дыскусія менавіта па праблемах крытыкі і літаратуразнаўства, што разгарнулася ў перыядыцы ў канцы 70-х — пачатку 80-х гадоў. Выказваліся тады яе ўдзельнікі на старонках друку даволі энергічна, але так і не прыйшлі да якіх-небудзь канструктыўных рашэнняў. І сёння, у перыяд адноснай свабоды думак, існуе рэальная небяспека «загаварыць» праблему, ператварыць палеміку ў аглядзіны, дзе не столькі на людзей глядзяць, колькі сябе паказваюць. Вядома, што ў нашым «постсавецкім» грамадстве любяць больш гаверыць, чым слухаць.

«Толькі трэба шчыра сказаць самім сабе: у нас пакуль што няма мастацка і філасофска значных твораў у сучаснай літаратуры — на ўзроўні сусветнай», — піша Ю. Лявончык, магчыма, са свядомым жаданнем эпаптаваць чытачоў. Можна не сумнявацца, што ў значнай частцы гэтых самых чытачоў словы аўтара артыкула выклічуць справядлівае абурэнне. У нас няма літаратуры? А. Р. Барэдулін, В. Быкаў, А. Дударэў (і гэтак далей)?

Так, гэта ўсё ёсць. Але няўжо няма ў беларускай літаратуры «авангардыстаў», якія ўсё ведаюць, усюды друкуюцца, якім даюць усе ганаровыя прывілеі, але якіх ніхто не чытае? Ёсць і менш знакамтыя пэты і прэзікі, кнігі якіх як ляжалі, так і ляжаць у кнігарнях. З гэтай нагоды звычайна скардзяцца на засілле рускай мовы і літаратуры. У свой час такім пісьменнікам добра адказаў Пушкін. Назваўшы сярод «прычын, што замарудзілі ход нашай славецнасці», агульнае ўжыванне французскай мовы і заняцтва рускай, ён дадаў: «Усе нашы пісьменнікі на тое скардзіліся, — але хто ж вінаваты, як не яны самі». Пастаўце на месца французскай рускую мову, на месца рускай — родную беларускую — і ўсё стане ясна. Сапраўды, лепш не скажаш.

На наш погляд, вельмі важна, чым прадываваны словы Ю. Лявончыка. Калі жаданнем выклікаць знешні эфект, пахіснуць аўтарытэты, не варта прыдаваць ім вялікага значэння. Калі ж шчырым жаданнем зрабіць нашу літаратуру і крытыку адметнымі ад усіх, лепшымі, чым яны былі, то мусім дараваць аўтару яго палемічны запал і згадзіцца, што многае тут патрабуе абнаўлення. Тым больш, што горкія папрокі ў адрас сучаснай літаратуры — справа не новая. Прыгадаем пушкінскія словы, сказаныя ў 1824 годзе: «У нас яшчэ няма ні славецнасці, ні кнігі». Амаль праз стагоддзе з

рускім пэтам пераклінуўся беларускі. «Беларускіх вершаў у нас яшчэ не было...», — пісаў Багдановіч у 1915 годзе, калі былі добра вядомы вершы Багушэвіча, калі ўжо выйшлі з друку «Жалейка», «Гусяляр», «Шляхам жыцця» Купалы, «Песні жалбы» Коласа.

Ні Пушкін, ні Багдановіч,

зразумела, і ў думках не трымалі абразіць ці прынізіць сучасную ім літаратуру. Проста яны — кожны ў свой час — стаялі перад неабходнасцю ствараць новае, у чымсьці пачынаць з нуля. А сёння — хіба ж не такі час, калі трэба многае пачынаць? Не той рубжэ, калі неабходна «атрэсці прах з нашых ног» і ісці наперад? Калі мы гэтага не зробім, то будзем асуджаны чытаць рыфмаваную публіцыстыку замест пэзіі, сургат «дзеравенскай» прозы замест сапраўдных твораў, а крытыкі будуць мармытаць абрыдлыя формулы: «яскравыя вобразы», «грамадзянская пазіцыя», «блізкасць да народа».

Зразумела, што трэба зыходзіць з рэальных набыткаў і магчымасцей беларускай літаратуры, што не след увесць час паўтараць манілаўскае «вось добра было б, калі б...» і ўсё ж хацелася б бачыць нашу спадчыну больш багатай, сучаснасць больш разнастайнай, а эксперыменты — больш цікавымі і расказанымі. Скарбніца роднай мовы настолькі багатая, што нямае яшчэ адкрыццяў і творчых знаходак можна з яе здабыць. Магчыма, наша мова з яе фанетычным багаццем, разгалінаванай міфалагічнай асновай, шырокімі магчымасцямі «гульні» са словам (выкажам крамольную думку) дасць нам беларускі мадэрнізм.

Што датычыцца крытыкі, трэба прызнаць: хапала і кампліментарнасці, і неаб'ектыўнасці, ды і проста непрафесійнасці. Зрэшты, хваробы гэтыя ўласцівыя не толькі нам. Вось што піша амерыканскі вучоны, заснавальнік «кархетычнай крытыкі» Н. Фрай: «Крытыка сустракае асаблівую перашкоду ў асобе тых, хто пусціўся ў гэты занятак, не адчуваючы аніякага да яго прызнання, і таму, хай сабе нават несядома, у нейкай ступені зацікаўлены ў падтрымцы тэарэтычнай бездапаможнасці крытыкі» («Вопросы литературы», 1991, № 9—10).

Найбольш занябаным у тэарэтычным плане — тут Ю. Лявончык мае рацыю — аказалася наша параўнальна-гістарычнае літаратуразнаўства. З найвялікшым піетэтам гаварылася аб уздзеянні на Беларусь Расіі — М. Клімковіч у 50-я гады сваю кніжку так і назваў: «Аб жыватворчым уплыве рускай літаратуры на беларускую літаратуру» (1955). Зразумела, што найбольш «жы-

ватворчым» быў уплыў «вялікага пралетарскага мастака» — і з'явілася манаграфія В. Івашына на рускай мове «М. Горкі і беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя» (1956). У час «адлігі» адбыўся праўдзівы выбух у славянскім параўнальным літаратуразнаўстве — з'яўляюцца кнігі і артыкулы Н. Конрада, Д. Маркава, А. Балецкага, Д. Дзюрышына. У нас бледным водбліскам на гэту «ўспышку» была... брашурка В. Барысенкі і В. Івашына «Роля рускай класічнай літаратуры ў развіцці рэалізму беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя» (1963). Праўда, потым пачалі выходзіць у свет працы Р. Бярозкіна, В. Гапавай, А. Лойкі, але тэарэтычны ўзровень беларускай параўналь-

намі, былі ў 30-я гады, калі вымушаны былі «каяцца» і ствараць «культавыя» вершы. Дарэчы, існуе цікавы пункт погляду, згодна якому «некаторыя купалаўскія вершы ў гонар Сталіна гучаць выразнай, нават не вельмі прыхаванай іроніяй. І, як гэткія, можна ўважаць іх за вершы антысталінскія!» (Станкевіч Ст. Янка Купала. — Нью-Ёрк. 1982).

Сёння існуе рэальная пагроза кінуцца ў другую крайнасць, зрабіць з Купалы, Коласа, Багдановіча толькі барацьбітоў за нацыянальнае вызваленне (гэта можна зразумець, бо ў цяперашняй палітычнай сітуацыі нацыянальная ідэя — балючае месца беларускай інтэлігенцыі). Да гэтага,

вансі, выказаныя ўласнай мовай.

І таму цяжка пагадзіцца з А. Лойкам, калі ён, спасылаючыся на Дж. Х. Мілера, прыводзіць салідны спіс кірункаў, якія пажадана ўвесці ў беларускае літаратуразнаўства і крытыку. Уявіце: цэлы арсенал метадаў і метады, створаных на працягу дзесяцігоддзяў у Амерыцы і на Захадзе, ляжа на кволья плечы нашай літаратурнай навуцы. Яе, гэту навуку, нельга лічыць простым прыдаткам да мастацкай літаратуры, але ўзнікнуць і падняцца да пэўнага ўзроўню сама па сабе, без апоры на творы тых ці іншых пісьменнікаў яна не можа. У гісторыі ж нашай літаратуры лакун, пустот, на жаль, пакуль што больш, чым твораў (бо са-

Вінцук КАВАЛЕНКА

Сам-насам з часам

на-гістарычнай навуцы аб літаратуры пакідае жадаць лепшага і на гэты дзень.

Наша крытыка была ўсім, акрамя сябе самой: біяграфіяй, грамадска-палітычным каментарыем і нават проста пераказам тэксту. Але неяк не хочацца згаджацца з Ю. Лявончыкам у тым, што «і наша літаратуразнаўства, і наша бягучая крытыка таксама правінцыяльныя». Не павернецца язык назваць Я. Карскага ці І. Замоціна правінцыяламі ў літаратурнай навуцы. Выдатнымі прафесіяналамі былі І. Навіна і А. Бабарэка. А калі браць бліжэй да нашага часу, успомніцца інтэлектуальнасць і энцыклапедызм Р. Бярозкіна, натхнёнасць і тонкая інтуіцыя М. Стральцова, напружаная і ўсхваляваная публіцыстычнасць А. Адамовіча.

Ды і праца суседа Ю. Лявончыка па лімаўскай старонцы ў свой час успрымалася як «ціхі бунт» супраць пануючай ідэалогіі, супраць догм «адзіна вернага вучэння». У кнізе «Беларуская пэзія пачатку XX стагоддзя» (1972) А. Лойке пратэставаў супраць звужанага падыходу да творчасці класікаў беларускай літаратуры, згодна якому «дарэвалюцыйныя Купала, Колас — песняры цяжка паднявольнага жыцця працоўных мас; Купала, Колас савецкага часу — песняры шчаслівага жыцця народа...» Закрануты краевугольны камень ідэалагічнай дактрыны, і фразу можна расцаніць як намёк на тое, што пры ўладзе Саветаў жыццё атрымала аднесці не толькі да мастацкай літаратуры. Калі ўвогуле і асабліва ў рускамоўных крытычных, літаратуразнаўчых і публіцыстычных творах Багдановіч схіляўся, па назіраннях М. Мушынскага, да культурна-гістарычнай школы, то ў такіх артыкулах, як «Забывы шлях», «Глыбы і слаі», «За тры гады», ён, безумоўна, імкнуўся да стварэння свайго ўласнага стылю, крытычнай манеры. «Светавы вопыт» быў улічаны, у артыкулах улоўліваюцца традыцыі Пушкіна і Бялінскага, але галоўнае для аўтара — уласны пункт погляду, уласнае мерка-

скажам, і прыходзіць Ст. Станкевіч: «Купалаўская творчасць — гэта ў мастацкіх словах і вобразах сфармуляваная ідэя беларускага нацыянальнага Адраджэння ды поўная праграма нацыянальна-вызвольнага руху». Ст. Станкевіч нават лічыць, што Купала быў блізі да ідэй «бяскласавага беларускага грамадства». Ад «рэвалюцыйнага дэмакратызму» да «нацыянальнага камунізму» — ад такіх «ракіровак» у каго хочаш галава пойдзе кругам!

І таму слушнымі здаюцца словы А. Лойкі аб значнасці «агульначалавечага, агульнафіласофскага, рэфлексійна-духоўнага зместу». Гэта сапраўды найбольш надзейны і трывалы сродак распазнання мастацкай вартасці не толькі класікі, а і сучаснай літаратуры.

Дыягназ, які ставіць А. Лойка сучаснай літаратурнай навуцы, надзвычай несучасны. Тут, здаецца, А. Лойка і Ю. Лявончык найбольш збліжаюцца ў сваіх меркаваннях. І рэцэпты выратавання нашага літаратуразнаўства ў прыцыпе аднолькавыя — арыентацыя на сусветны ўзровень (невпадкова нават цытацы з «Забывага шляху» Багдановіча амаль супадаюць). Але той жа Багдановіч у тым жа артыкуле гаварыў пра «нацыянальную душу» народа, якой заўсёды адпавядае «свой асаблівы склад (стыль) творчасці». «Ёсць ён і ў нас, беларусаў, — пісаў далей першы нацыянальны літаратуразнаўца, — і мы мусім звярнуцца да яго, каб улажыць што-небудзь сваё ў скарбніцу светавай культуры». Думаецца, гэтыя словы можна аднесці не толькі да мастацкай літаратуры. Калі ўвогуле і асабліва ў рускамоўных крытычных, літаратуразнаўчых і публіцыстычных творах Багдановіч схіляўся, па назіраннях М. Мушынскага, да культурна-гістарычнай школы, то ў такіх артыкулах, як «Забывы шлях», «Глыбы і слаі», «За тры гады», ён, безумоўна, імкнуўся да стварэння свайго ўласнага стылю, крытычнай манеры. «Светавы вопыт» быў улічаны, у артыкулах улоўліваюцца традыцыі Пушкіна і Бялінскага, але галоўнае для аўтара — уласны пункт погляду, уласнае мерка-

праўдны літаратурны твор заўсёды займае пэўную нішу, і мы ўжо не можам уявіць, што яго там магло б і не быць). Ці быў бы Бялінскі без Пушкіна? Муціць, быў бы, але ўжо не такі. Існаваў бы структуралізм (дарэчы, прадбачаны Багдановічам), калі б не было шэдэўраў літаратуры XX стагоддзя? Магчыма, існаваў бы, але меў бы куды больш бледны выгляд.

Беларускай навуцы трэба вучыцца нанова рабіць першыя крокі, як хвораму пасля цяжкай аперацыі. Ёй нядаўна выдалі злаякасную пухліну вульгарнага сацыялізму. Гэта сапраўды было нядаўна, бо яшчэ ў 70-я і 80-я лічылася, што Багдановіч і Бядуля, напрыклад, з аднаго боку, упарты ішлі да рэалізму, а з другога — усё ж не дасягнулі... не зразумелі... не падняліся да вышынь... А самыя тонкія нюансы ў творчасці Купалы ці Коласа тлумачыліся набліжэннем ці паражэннем рэвалюцыі 1905 года.

Сёння гэтага, дзякуй Богу, ужо няма, і наўрад ці варта ўпадаць у роспач з-за адсутнасці «моцнай», «адзінай» тэорыі. Так, нам яшчэ далёка да яскравай разнастайнасці канцэпцый і падыходаў, але існавалі і існуюць старыя, як свет, рэчы, ад якіх і патрэбна танцаваць: эстэтычная каштоўнасць твораў, іх філасофская, духоўная глыбіня, эстэтычна-выхаваўчы аспект, гуманізм (самы звычайны, ніякі не «пралетарскі»), нарэшце, творчая інтуіцыя даследчыка — гэтых крытэрыяў на першай пары дастаткова. А калі сапраўды прыйдуць новыя часы і новая літаратура — будзе і новая крытыка, і літаратуразнаўства. Ды, зрэшты, не кірункамі багаты літаратурны працэс (які ўсё ж існуе, хаця ў апошні час гэта модна адмаўляць), а найперш асобамі. Мандэльштама не вымерыш акмеізмам, Бядулю не звядзеш да імпрэсіянізму, Шклоўскага не абмяжуеш рамкамі фармалізму. Мінавала пара вальяных рашэнняў і калектыўных думак у пісьменніцкай працы, і кожны застаецца сам-насам з літаратурай і часам.

«ХВАРЭЮ ДУШОЙ ЗА НЯДОЛЮ «ВЯСЁЛКІ», альбо Не зусім юбілейныя нататкі з юбілейнай нагоды

Хоць з горам папалам, з неймавернай цяжкасцю і затрымаю, ды ўсё ж убачылі свет чатыры нумары «Вясёлкі» за сёлетні год. Праўда, чацвёрты, юбілейны нумар, хацелася б убачыць нашмат лепшым, болей святочным і вясновым, не такім, якім ён прыйшоў да чытача: папера шэрая, танюткая, малюнк — сакавітыя, вясёлыя і сонечныя ў арыгіналах — таксама бледныя і сумныя, як сама папера. Але доводзіцца радавацца, што хоць на такой паперы надрукавана, не спазнілася, выйшла. І ўжо гэта адно — свята!

«Вясёлку» з юбілеем вітаюць яе даўнія сябры — пісьменнікі Васіль Вітка і Рыгор Барадулін, маскоўскі «Мурзилка» і ўкраінскі «Барвінак».

«Я ведаю: табе нялёгка, як і мне, — звяртаецца да сваёй мелодыяй сястры «Мурзилка». — Не хапае паперы, фарбаў, грошай. Але ў нас з табой ёсць самае галоўнае на свеце — любоў маленькіх чытачоў. У нас ёсць верныя сябры — дзіцячыя пісьменнікі, мастакі, кампазітары. Нам дапамагае наша даўняя дружба. Я веру: мы не прападем!»

І ў гэтых словах — сама прэўда. Зноў, быццам адчуўшы вясновае пацяпленне, ажывілася, запульсавала, папаўнела пошта часопіса. Кожны дзень дзесяткамі ідуць у рэдакцыю лісты і, на здзіўленне паштарама, грашовыя пераводы: з усёй сур'ёзнасцю, заклапочанасцю і трывогай адгукнуліся на аперацыю «Выратаванне»,

што аб'явіла «Вясёлка», яе шчырыя сябры — дарослыя і дзеці. Трыццаць пяць гадоў верай і праўдай служыла «Вясёлка» дзецям, іх бацькам, настаўнікам, выхавальнікам, нам, пісьменнікам, а цяпер, у дні свайго юбілею, змушана пайсці па чытачах з працягнутой рукою, шукаць спягады і падтрымкі. Каб выжыць, каб і надалей быць побач з тымі, хто любіць і чытае яе, бачыць у ёй свайго сябра і дарадчыка, крынічку роднай мовы.

«Добры дзень, паважаны, даўно любімы, з самага маленства, часопіс «Вясёлка». — звярнулася да нас Марыя Фёдарэўна Катковіч з Наваполацка. — У гэтым годзе атрымала два нумары. Дакладней, атрымала мая дачушка Аксана. А я ўспомніла, як у школьныя гады чытала часопіс і амаль кожны месяц дасылала лісты ў рэдакцыю. Прыходзілі мне адказы і з рэдакцыі, чым вельмі ганарылася. Даўно гэта было. Зараз я — маці, расце ў мяне дачушка, якую я аддала вучыцца ў беларускі клас. Цяпер у першым класе яна. Імкнецца да роднай мовы. Разам з ёй прачыталі другі нумар. Аксана адразу справілася з усімі заданнямі на апошняй старонцы. Папрасіла мяне даслаць вам адказы...»

Мы занепакоены тым, што жыццё «Вясёлкі» трымаецца, як кануць, на валасінцы. Аб'ячаем, што ў адрас часопіса вышлем трохні грошай».

А вось яшчэ ліст. Яго па даручэнні свайго трэцяга «В» класа даслала ў рэдакцыю Ірынка Рукавішнікава, вучаніца СШ № 19 з Мінска.

«Мы захапляемся табою з шасцігадовага ўзросту: слухаем, разглядаем, чытаем, усміхаемся, робім цацкі-самаробкі, вучым вершы, адгадваем загадкі.

З сумам даведзіліся мы аб лёсе нашага часопіса і адразу ж прынялі ўдзел у аперацыі «Выратаванне». Па малюнках часопіса стварылі прыгожыя лляныя, цудоўныя цацкі-самаробкі і прадалі іх на класным кірмашы, а выручаныя грошы ахвяруем табе, «Вясёлка».

Чацвёртакласніца Каця Жалабковіч з Мінска паведала нам, што ёй вельмі спадабаўся «Урок матэматыкі», зместаны ў 2-ім нумары «Вясёлкі».

«Ён вельмі вясёлы, ёсць над чым падумаць, — дзеліцца ўражаннямі дзяўчынка. А ў канцы ліста напісала: — Яшчэ мяне вельмі трывожыць тваё станавішча, «Вясёлка». Таму я табе дасылаю свае зберажэнні — дваццаць пяць рублёў».

Праз народнага дэпутата рэспублікі Уладзіміра Заблоцкага прыйшоў у рэдакцыю ліст і ад нашага земляка, рэдактара газеты «Беларусь» Янкі Запрудніка, які жыве ў ЗША. Прывяду некалькі радкоў з яго, бо ў ім, на маю думку, ёсць невялічкі «сакрэт», які, спадзяюся, зацікавіць не толькі сяброў нашага часопіса, але і чытачоў «ЛіМа». Арфаграфія — аўтарская.

«Хварэю душой за нядолю «Вясёлкі». Цудоўны і гэтак патрэбны часопіс. Я вельмі заняты цяпер пісаннем ніжняй прагісторыі Беларусі і ход перабудовы ў Беларусі для аднаго амерыканскага выдавецтва... Планую ў бліжэйшым часе напісаць яе і па-беларуску, калі не для тых, хто «Вясёлку» чытае, дык для старэйшых».

Буду старацца памагаць вам, нашаму часопісу «Вясёлка», колькі здолее.

Тым часам жа перасылаю разам з гэтым лістом сваю асабістую ахвяру на выданне часопіса.

Дай вам Божа здароўя і сілы ў вельмі важнай справе закладання моцнага падмурка пад будучыню Беларусі».

Лёс «Вясёлкі» нікога не пакінуў раўнадушным, абыякавым: людзі пішуць, звоняць, прыходзяць у рэдакцыю. Прапануюць сваю пасільную дапамогу. І сярод іх — нямала пісьменнікаў. Сто рублёў пералічыў на рахунак часопіса пэтар Васіль Жуковіч. Пажадалі пералічыць у фонд выратавання «Вясёлкі» свой ганарар Аляксандр Письмянкоў, Васіль Хомчанка, Уладзімір Мацвееў, Віцук Вячорка. А старэйшая дзіцячая пэтарэса Эдзі Агняцэў ахвярала нам 300 рублёў.

«Прашу прабачэння за такі малы ўклад, — напісала ў рэдакцыю Эдзі Сямёнаўна. — Гэта ж кропля па сённяшніх мерках! Але кропля да кроплі — і з'явіцца гаючая крыніца: нап'ешся і будзеш жыць з новай сілай!»

Такіх лістоў у рэдакцыю прыходзіць шмат. І радасна, і сумна чытаць іх. Радасна ад думкі, што ў нашага часопіса знайшлось столькі сяброў і прыхільнікаў, якія душой і сэрцам успрынялі бяду любімага часопіса, устрыжаны яго лёсам. А сумна, нават балюча ад таго, што дзяржава, наша незалежная сёння Беларусь, якая дзесяцігоддзямі даглярвала «Усё лепшае — дзецям!», раптам здрадзіла ім, пазбавіла іх самай элементарнай радасці — рэгулярна атрымліваць і чытаць свой любімы часопіс. Ды ці толькі адна «Вясёлка» шукае сёння матэрыяльнай падтрымкі ў чытачоў?

Аперацыя «Выратаванне» працягваецца. І жыве ў нашай душы надзея, што «Вясёлка» будзе жыць, будзе прыносіць маленькім чытачам і іх бацькам хвіліны сонечнай радасці.

Мікола ЧАРНЯЎСКІ,
пісьменнік, супрацоўнік
часопіса «Вясёлка».

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Час няўмольны збярог...

Выданне гэтае, як і іншыя, што таксама выходзяць пад крыпам выдавецтва «Навука і тэхніка», навуковае. Аднак чытае кнігу Аляксандра Лявонава «Старажытна-Беларуская скульптура» і забывае, што перад табой манюграфічнае даследаванне, аўтарская захопленасць прадметам гаворкі перадаецца і табе. Прадмет гэтай гаворкі — беларуская старажытная скульптура.

Скульптура — адзін з найстарэйшых відаў мастацкай творчасці. На шчасце, захаваліся, дайшлі да нас асобныя помнікі самага ранняга яе перыяду. Так званая дробная пластика: разьбяныя і літыя абразкі, крыжы. А яшчэ і больш раннія сваім паходжаннем ідэалы — як каменныя, так і драўляныя — балазе, гэтага матэрыялу на Беларусі заўсёды хапала.

Ужо ў XVI — першай палове XVII стагоддзя развіццё атрымала мемарыяльная скульптура. Прыезджыя майстры — прафесіяналы з Італіі, краін Паўночнай Еўропы, прынеслі сваё майстэрства адначасова не абмянілі і мясцовыя, нацыянальныя традыцыі.

Гаворка пра развіццё беларускай скульптуры аўтарка вядзецца пэтарна. Даследчыца вылучыла чатыры асноўныя раздзелы: «Пластика старажытна-рускага перыяду», «Уплывы раманскага стылю і готыкі», «Скульптура эпохі Рэнесанса» і «Скульптура перыяду барока». Адпаведна ў кожным з іх ёсць падраздзелы, у якіх канкрэтызуюцца пэтарныя віды скульптуры. Скажам, алтарная, надмагіллі, ступавае пластыка. Апошняя атрымала назву па матэрыяле, з якога рабілася. Стук — сумесь вапны, пяску, мармуровай крошкі, гіпсу і клею, выкарыстоўваўся найперш для выканання скульптурных фігур, арнаментнага дэкарацыі ў храмах. Са стук рабілі і архітэктурныя часткі алтараў.

Безумоўна, няўмольны час сцёр з памяці многіх і многіх народных майстроў, засталіся толькі іхны творы, якія ў пераважнай большасці сёння захоўваюцца ў музеях. Тым больш прыемна чытаць пра творчасць тых, чые прозвішчы засталіся ў памяці нашчадкаў. У прыватнасці, А. Лявонава спыняецца на дзейнасці пінскага майстра Ананія, які працаваў пры двары князя Фёдара Яраславіча і хутчэй за ўсё быў родам з тутацкіх мясцін. Да нашага часу дайшло некалькі яго работ — разьбяныя абразкі. Адзін з іх пад назвай «Прамурасць стварыла сабе храм» адшукана яшчэ ў 1849 годзе ў французскай калекцыі Бланжы. Яшчэ два абразкі — адзін ідэнтычны «французскаму», другі «Святы» — захоўваецца ў экспазіцыі Рускага музея ў Санкт-Пецярбургу, Дарэчы, на тэксце работ Ананія сустракаюцца тыповыя беларускія словы.

Кніга багата ілюстравана, у ёй прадстаўлены 142 творы старажытна-Беларускай скульптуры. Смутнычы Хрыстос з Тройцага касцёла Косава, Хрыстос перад Пілатам са Слонімскага раёна, Іосіф і Лізавета з вёскі Будслаў, Апостал Павел з вёскі Прошкава на Віцебшчыне, Себасцьян з касцёла Іаана Хрысціцеля са Сталовіч... Глядзіш на гэтыя творы мастацтва і не пакідае пацучы гонару за наш таленавіты народ, у якім спанон веку жыла прага да прыгожага.

Паспявайцеся набыць кнігу А. Лявонава «Старажытна-Беларуская скульптура». Калі пашанцуе, канечне, бо тэраж яе... усяго 960 экзэмпляраў.

Аляксандр МАРЦІНОВІЧ.

В. РОСІЧ.

«Я ЗНАЮ — ЗАЧАКАЛІСЯ...»

1 мая Генадзю КЛЯЎКО
споўнілася б 60...

Усяго шэсцьдзесят споўнілася б, а пэтар няма ўжо амаль трынаццаць гадоў: сэрца Г. Кляўко раптоўна спынілася 21 жніўня 1979-га. Адбылося амаль так, як у адным з яго невялікіх твораў: чалавек нават прадугадаць не можа, што ўжо знаходзіцца на мяжы жыцця і смерці:

Ішоў — і ўпаў,
Навекі анямеў:
Сляпы прыруч
ударыў рыкашэтам.
І чалавек, бадай, не зразумеў,
Што здарылася з гэтым светам.

«Добры чалавек» — называецца гэты верш. Добрым чалавекам быў і сам аўтар. Добрым — не значыць добранькім, усёдаравальным. Добрым у сэнсе таго, што быў удзячным кожнаму, хто са спягадай, разуменнем ставіўся да яго. На ўзаемнасць адказваў узаемнасцю, на довер — даверам. Чужы боль успрымаў, як свой уласны.

Нікому і ніколі не ўведаць, якая апошняя думка прамільгнула ў патухаючай свядомасці пэтра, але ўсё ж здаецца — тая, што і ў лірычнага героя ўжо згаданага верша:

Яго пагляд —
Успыхнуў і пагас.
Падумаў Чалавек
у свой апошні час:
«А як жа людзі?..»

«Ак як жа людзі?..» Гэта якраз у характары Г. Кляўко. Думаць і пра іншых, дбаць, каб няшчасці абмінулі іх. Адкуль гэта? Ад Бога, вядома. Аднак яшчэ і «ад вайны» таксама. Пра гэта ўскосна гаворыць пэтарэва аўтабіяграфія «Добры дзень, мінулае!»: «Дзеці вайны ніколі не забудуць жудасных блокад, голаду, хвароб, слёз над магіламі. Не раз бачыў, як вешалі, расстрэльвалі, быў пад расстрэлам... Пра некаторых стрыечных братоў, сяцёр, якіх раскідала вайна, нічога і цяпер не ведаю, але каб былі жывыя — адгукнуліся б...»

«А як жа людзі?..» — гэта чуюцца і за радкамі «Роздуму над магілай друга, расстралянага ў сорах першым»: «З табой у нас і хлеб, і верш — усё напалавіну... І ты са мной ва ўсім жывеш і я з табой загінуў». І сама пэтарэ Г. Кляўко (першы верш надрукаваў у 1949 годзе ў колішняй рудзенскай раённай газеце «Бальшавіцкі сцяг») як бы вырастала з гэтага ваеннага і пас-

ляваеннага маленства, убіраючы ў сябе страшны вопыт пакалення «дзяцей вайны», пакалення, якое пазней назвалі «бязбацькавічамі». Хаця Г. Кляўко ў пэтры «Прыстань», напісанай у 1973 годзе, гэтае паняццё і канкрэтызаваў: «Бязбацькавічэй шмат на Беларусі... Павыраслі. Мінула й малодасць... Я часта сам сабе згадаю ў скрусе: яшчэ ў нас і бязвёскавічы ёсць...»

Яны, бязбацькавічы і «бязвёскавічы», балюча рэагавалі на несправядлівасць: «Сёння крыўдна бывае пачуць, што такія, як я, не бачылі вайны. Здаецца, што даросламу чалавеку са зброяй у руках было лягчэй...» — гэта таксама з аўтабіяграфіі. Спяшаліся пісаць, бы прадчуваючы, што не кожнаму наканавана дажыць да сталага веку. Пайшла з жыцця ў 1977 годзе Е. Лось. І адзін за адным у 1979-ым — І. Калеснік (10 ліпеня) і Г. Кляўко, паспеўшы пазнаёміцца толькі з карэктурай кнігі выбранага «Падкова над парогам».

Лепшыя творы са зборнікаў «Абветраныя далягледы» (1962), «Сто крокаў» (1967), «Прыстань» (1974), «Плуг» (1978)... Праўда, пад вокладкай «Падковы над парогам» яны ідуць у зваротным парадку. Сталы пэтар паступова вяртаецца да свайго пачатку, набліжаецца да вытокаў. З вершаў відно, як скразной ніццю праз творчасць Г. Кляўко праходзілі асноўныя матывы: вайна, павязь з вёскай і прыродай, лучнасць з усімі добрымі людзьмі. Матывы гэтыя — і ў пэтры «Плуг», «Сем пісем», «Прыстань».

А яшчэ Г. Кляўко пісаў сатырычныя і гумарыстычныя вершы, паспеўшы выдаць тры зборнікі — «Лайдак і кнопкі» (1964), «Каб не сурочыць», «Што праўда, то не грэх...» (абодва выйшлі ў 1971 годзе). З'явілася з-пад

яго пяра і кніга вершаў для дзяцей «Першы салют» (1964). Спрабаваў свае сілы і ў перакладзе, аб чым сведчыць зборнік «Трубіць ален» (1975), які прадставіў беларускаму чытачу творчасць пэтраў Паўднёвай Асеціі.

Пісалася, верылася... Не звяртаў увагі на болі ў сэрцы... Тым жнівеньскім днём, запраціўшы мяне ў свой кабінет намесніка галоўнага рэдактара часопіса «Полымя», Геннадзю Якаўлевіч дзеляўся планами. Быў, праўда, нейкі змрачэнаваты. Падумалася пра кепскае надвор'е: неба завалалі хмары, збіралася на дождж, у пакоі стаяў ледзь не паўзмрок. Урэшце Г. Кляўко сказаў тое, дзеля чаго і запраціў: «Кірэенка прапанаваў, каб пагаварыў з табой. Пераходзь да нас у рэдакцыю». На развітанне дадаў: «Падумаў да панядзелка»...

А ў панядзелак мы даведзіліся аб нечаканай смерці Геннадзю Якаўлевіча...

З таго часу прабегла нямаля дзён. Але часам здаецца... Ды не буду даваць падстаў іранізаваць над гэтым дзяхжурным словам «здаецца». Лепш згадаю верш самога Г. Кляўко «Пастукаю ў акно». Верш пра гэта самае «здаецца»:

Здарожана, заснежана,
Пастукаю ў акно,
За шыбай занавешанай
Нічога не відно.

Я знаю — зачаліся,
Здаваўся дзень, як год.
Згадаў — спаць не кіліся —
Прыкметы ўсіх нагод.

І будзе ўсё расказана.
То ж я вярнуўся ў дом,
Дзе ўсе мае завязаны
Шляхі тугім вузлом.

Ёсць, аднак, вузлы, якія яшчэ нікому не ўдавалася разблытаць...

Аднойчы я прачытаў у Валянціны Аксак: можа з лісціка слабым праклёнам капне сок на нервы паэта.

Гэты пляцірадновы напамін пра датківае быццё паэта можа быць інтрадукцыяй да «Паненкага вечара», «Успення», «Вербнай ночы на Кальварыі». Да іншых вершаў паэты...

Усё, што мы любім, дзеля чаго жывем, — вельмі датківае. Магчыма, без нас, без нашай любові яно было больш моцным, але мы яго па-

любілі і зрабілі датківаемым... Паззія В. Аксак менавіта пра гэта, пра любові, што, страціўшы юны радасны неспакон, набыла ўжо неперарадковую трывогу.

Успомнім, як месцічковае дзяцінства, апынуўшыся ў чужых сенцах, трапляла «ў ноч» сярод дня, як яно прывычайвалася да невядомага змрокну.

Гэтак жа трэба прывычайца і да новых вершаў В. Аксак. Яны не з «лёгкіх» твораў, што адразу кладуцца на памяць; яны не для запамінавання — для слухання.

Гэта водгулле тужлівай гаворкі, што даходзіць да нас з фальклорнай даўніны, з хрысціянскага апостальства.

Па-чытацку не ўсё я прымаю ў ваэзіі В. Аксак. Тое ж наследаванне матывам Н. Арсеневай здаецца мне з'явай і запознай, і малакарыснай.

Магчыма, памыляюся. Зрэшты, чыгач, калі не з часоў Гамэра, то ўжо, пэўна, з часоў Апаалінара займаў сабе неад'емнае права памыляцца гэтулькі ж, колькі памыляецца й паэт.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК.

Валянціна АКСАК

Вербная ноч на Кальварыі

Калее Кальварыя.
Шклом выкшталцонным
кусты і капліцы
над схованкай целаў
усцелены Мараю.

Зацемяна зарыва,
толькі ігіцы
апалых зарніцаў
абралі ахвяраю
крыж прыканцовы
і цемечка ценю.

Увенчаны цернем
пазначаны Трасцаю,
цень прызначэнне
спаўняе пад нашчаю
поўняй алтарнаю.

Калее Кальварыя.
Курчацца ў лужыне
сцятыя ўдала
цяжкім амбалам,
загойстраным сцюжаю,
галоўкі канваліяў.
Калее Кальварыя.

Страта хатняе кветкі

А сёлета каляднік не зацвіў.
А мо яго пастой цяпер цвілы,
ці то энергія ад сцен ідзе благая.
Былых гаспадароў ні словам не благаю,
ды ўсё ж каляднік мой у доме іхнім
не зацвіў.

А ў кветцы гэтай сонечны прыліў
да маіх вокнаў і душэўных сіл
на Коляды ў сутонне прыплывае,
як заміж свечак яе знічкі прамаўляюць,
што хутка ўжо смугу ўскалыша
Серафім.

А сёлета каляднік не зацвіў.
Прыкмета гэтая мо й не зусім благая,
бо ўжо і Грамніцы капяжом адгралі,
і пост на гурбы шчыранька праліў
густыя кроплі мясцадных він,
і ўжо вясну дзяўчаты прагукалі,
ды ўсё ж пакутнічкіх зазімкаў сорах
цяжкі мне напамін.

Але сябе ўзясу на падважонца,
каб упусціць у змрочны покуць сонца.
Няхай жыве радзінная нязграбнасць
і волянага падзення радасці!
А да Вялікадня мне новыя каралі
каханы папярэдне падарыў,
і мо ад гэтага ўсе іншыя дары
кудысьці з гандлявальняў прападалі
з Піліпаўкі.

І носіць па двары
вялізны грак на крыллях карані,
якія сок у кветкі не пагналі.

Успенне

Кружляюць жоравы,
туга чырвоным лістам
на дні ружовыя
зляцела.

Строма стыне выспа,
і вір пражорлівы
глядзіць задзірыста
на цела,
шлючы з прадоння літасць.

А ў німбе жвірыстым
карчы скрыжованы,
старчак з сярэдзіны.
Ён цяляй
абраў мае маністы.

Кружляюць жоравы,
дзень Божы цэлы
пяюць курлыста,
каб я заглядзела
між іх
образ Прачыстай.

Паненскі вечар

Разбіты збан...
Аскелепкі,

як здані,
разбегліся
па цёмных
закутках...

Радзінную нязграбнасць ганіць,
таймуючы раптоўны жах
здарэння невыгоднага да ночы,
не бачачы ў тым знак прарочы!..

Блюзнерыць,
паглядаючы на покуць,
з чаканнем,
што адтуль калматы скочыць,
збярэ збанок,
між рожкамі паставіць,
і дасць зарок
тут баль свой
больш не правіць!..

Маўляў, збанок
збянтэжыў марна знакам,
над ім вянок
із руты шчэ не плакаў.

Калі й разбіўся ён у гэты вечар зборны,
то новы дзень усцэле чуд-вузорам,
не там, дзе мята ўсё звязе туга,
нібы сядло для ездака папруга,
а там, дзе ружы знак на небе зорным
спаміж лілеяў белых сцёгнаў.

А раніца мудрэйшая за вечар,
таемнасць зліжа промень свежы,
здранцвельным думкам шлях прарэжа,
не баячыся, выспеліць выснову
пра прызначэнне годнае абновы.

Лілея й ружа
крыжам не
спляліся,
збанок ад
дружак
з мяты
вільям лістам
аскелепкімі
выслаў
цвёрды
дол...

Багач

Дажынікі пахнуць дажджамі
і рошчынай свежаю ў дзежцы.
За жніўнем сваты прыджгалі,
гарбуз пакаціўся па сцежцы.

А бохан круты і крохкі —
раскrojці нельга на чвэрці.
Пльвуць па шчоках кроплі,
брудны рукаў — не ўцерці.

I

СЦЯЖЫНА бегла праз лес.

Над верхавінамі дрэў
плыло стомленае сонца, а
тут, у зацeni, стаяла ня-
сцерпная духата. У дадатак дакучалі
мухі-танцоркі. Яны роём віліся над
галавою, ліплі да твару, настырна лез-
лі ў вочы. Я ўжо быў не рады, што
вырашыў скараціць шлях — дабірацца
да сасейкі не кругавой дарогаю, а на-
прасткі. Яшчэ дужа даймала смага.
Адчапіў ад пояса біклажку, а вады ў
ёй — як змачыць губы. І мо таму, калі
нарэшце выбраўся на прагал і па той
бераг лугавінкі, пры ўзвышшы, уба-
чыў прыземістую хаціну, узрадаваўся,
як дзіця.

Гаспадар хаціны сустрэў мяне на-
сцярожана. Ён сядзеў на парозе, да-
смальваў самакрутку і маўчаў. Калі
недакурак пачаў сіпець і страляць
агнём, — кіннуў пад ногі, расцёр абца-
сам гумовіка і прамовіў:

Дзяслаў Пархуба

ГРАНІЦА

ЭСЭ

— З беларускага лесу ці з літоўскага пан-таварыш ідзе?

Я паціснуў плячыма, не разуменчы пра што ён.

— А пра тое! — узмахнуў рукою гаспадар, бытта хацеў адпрэчыць мухтанцорак, якіх прывёў я з сабою. — Бо гэны во лес беларускі, а гэны во літоўскі.

Праз хвіліну дадаў:

— Хляўчук і лазенка, што лявей хляўчука, — у Беларусі. Халупа з гародчыкам — у Літве. А граніца, — зноў узмахнуў рукою, — якраз па маім панадворку пралегла...

Раптам ён падняўся, зрабіў колькі крокаў ад парога і стаў тлумачыць:

— Во тут яна, граніца!.. Ступіш туды — на зямлісе беларускай апынішся. Зробіш крок туды — на зямлісе літоўскай будзеш.

Пачуўшы такое, я не ўтрымаўся:

— А самі вы хто? Беларус? Літовец?

Цяпер ужо ён паціснуў плячыма і даверліва прызнаўся:

— Бацька літовец. Матка полька. З Пяткевічаў. Дома, як помню сябе, толькі па-беларуску размаўлялі. А на радзіўся я, то кумы, не разабраўшыся толкам, запісалі ў касцёле мне на звіско не Яноніс — Аноніс. Болесь Аноніс!.. Было такое, калі яшчэ царызма тут прывіла...

Ён зноў прысеў на парог:

— Зараз жыву адзін. Кабета мая, Леанорыя, апошнія гады ў дачкі Яніны, за шэсць вёрст адсюль, у Касіне... Іх у нас многа — ажно пяць штук. Ёсць Малая Касіна, Трэцяя Касіна, Вялікая Касіна... То Яніна ў Трэцяй Касіне. Дома працуе, а муж — трактарыстам. Сына маюць. Яму ўжо лят седэмнасце... А мая Лёня, Леанорыя, значыць, родам з-пад мястэчка Гудагай, з Беларусі. Чаму ў дачкі абіваецца? Хварэе. Невылечна. Усё ў Бога смерці просіць-просіць, а не дапросіцца... Я — тут, на сваім хутары кантуюся. А завецца ён, як і вёсачка, што па той бок граніцы, у Беларусі, — Кімяны... Каровіцу Кветку трымаю, кабыліцу Ляльку, сабачку Рудзіна ды котку Рыску. Чаму так назваў? Котка — рыскі на спінды мае, сабачка — рудзенькі, кабыліца, сапраўды, прыгажуня, а каровіца — бытта ўся ў рамонках... Кветка надта любя Ляльку. І мяне. Ліжа, калі падыдзем.

Выклаў усё гэта гаспадар хутара і раптам спахапіўся:

— Аднак пан-таварыш адкуль будзе?

За давер даверам плацяць, за шчырасць — шчырасцю. І я не хаваўся:

— З Менску. Каторы дзень у палядзі. Рызыкнуў зайці вадзіцы па-прасіць.

— Вадзіцы? — здзівіўся гаспадар і бытта ўзрадаваўся: — Няма! Прывезці не паспеў. А свае студні не маю. За жыццё ў пяціх месцах капаў яе, але да вады не дастаў. Высока! У сяло езджу, у Віндзюны. Кіламетры за тры адсюль. Бітон на воз — і туды. На тыдзень хапае. Мне многа не трэба. Малако маю! Можна і пан-таварыш малака папіць. Хадзем у халупу!..

II

«Халупа» дзеда Болесья прасторная, на дзве палавіны. Аднак скарыстоўвае толькі адну. Другая служыць як бы сенцамі. У жылой палавіне, пры ўваходзе, раскашуе хлебная печ. Упрытык да печы стаіць нешта падобнае на грубу, але не з цэгля, а з тоўстай бляхі.

— Мангалка! — перахапіў мой па-

гляд гаспадар. — Такія мы некалі рабілі ў Сібіры. З бочак залезных. Паставіш напала, дзюрак наб'еш пры днішчы, напаліш — ого які дух стаіць! Імі, мангалкамі, толькі і сграваліся.

Ён паказаў на старую канапку пры акне:

— Хай пан-таварыш прысядзе. Я зараз.

І ступіў за парог, у другую палавіну.

Вярнуўся адразу ж, несучы цынкавае вядзерца, поўнае малака, і алюмініевы кубак. Паставіў вядзерца побач са мною, зачарпнуў з яго кубкам, прапанаваў:

— Хай пан-таварыш пап'е. І ў фляжку налье, калі хоча.

Малако было гаркавым на смак і патыхала кароваю. Але я пахваліў. А ён бытта і не звярнуў увагі на тую пахвальбу, стаў рабіць самакрутку. Закурыў і, пускаючы сіні дым над сабою, прызнаўся:

— Пан-таварыш думае, што я ўсё аб сабе скажаў. Не! Пра граніцу, каб яна спрахла, толькі закінуўся. І нічога не прамовіў, як яна мне жыццё папсула. Калі пан-таварыш не спяшаецца, то хай паслухае.

І стаў расказаць.

— У трыццаць дзевятым, — ліўся яго хрыплаваты, нібы прастуджаны, голас, — калі Сталін з Гітлерам знюхаліся і Польшчу дзялілі, тут, па маім панадворку граніцу праклалі. Каб хоць за гумном... Па панадворку! Слупы паставілі, дрот калючы нацягнулі. І атрымалася так, што хата (я ўжо казаў!) у Літве апынулася, а гумно — у Беларусі. Ды як мужыку без гумна? Там жа і сяно, і саломка, і сячкарня... Стаў жаліцца. Начальства спісала, на нейкі дзень знялі дрот, і я разабраў гумно. З бэрнаў хлявец паставіў, па гэты бок, ля хаты...

Пыхкаючы дымам, удакладніў:

— Належыць сказаць, што саветы хутары ад граніцы адразу знеслі. Людзей павывозілі некуды, а іхнія котлішчы зруйнавалі. Літоўцы — не трывожылі хутаран. Пакінулі, дзе хто жыў. Але няўвязка з зямлісай усё ж выйшла. За дротам, па той бок граніцы, у саветаў, засталася і мая дзьялка. Не многа. Усяго пару гактарчыкаў. То мне жонд прырэзаў ад маёнтка два гактарчыкі. Як бы за тая, што адабралі, што за граніцаю апынуліся. Так я і жыў. Сам тут, а душа па той бок дроту. Бо гактарчыкі, што далі, не на роўным, а — гара-даліна, гара-даліна. І камянёў багата. Аднак радзіла і бульба, і жыта, і аўсец з ячменьчыкам, і проса, і грэчка. Гною ж вальці!.. Але хіба то жыццё было, пры граніцы? Усё адно як на патэльні сядзеў. То адтуль трывожылі,

то адтуль. Саветы ідуць уздоўж дроту і мацуюцца:

— Маёнтнік! Скора загонім і вас у калхоз!..

Гэта я, Болесь Аноніс, — і маёнтнік?

Літоўцы ідуць, заўважаць парушаны дрот і лаюцца:

— Бальшавіцкі паслугач! Каго пераправіў да саветаў?

Гэта я, Болесь Аноніс, — і бальшавіцкі паслугач?..

Гаспадар зноў майструе самакрутку, зноў пускае над сабою клубы сінга дыму і, седзячы на канапцы, толькі па той бок вядзерца з малаком, доўжыць свой аповяд:

— І тут раптам Сталін зноў зноўхаўся з Гітлерам. Саветы прыбралі на гэты раз да рук і Літву. І пачалі нас, тутэйшых, падаткамі душыць ды ў калхозы атабунываць. Мы — упіраліся... Словам, дрот з панадворка бытта і знялі, а яна, граніца, засталася. Я вярнуць не мог ні тыя два гактарычкі, ні адсунуць хлявец. Зноў жаліцца стаў, толькі ўжо саветкаму жонду. Але ого! І слухаць не слухалі. Казалі: граніца між рэспублікамі — ёсць граніца!..

Недакурак, як і тады, на парозе, пачаў спіець і страляць. Гаспадар таксама расцёр яго ботам і працягваў:

— А недзе праз год і вайна ўсчалася. Немец як бачыш тут апынуўся. Па сёлах стаў шастаць, па хутарох. Гвалтам забіраў усё — сала, хлеб, яйкі, масла. Хадзілі чуткі, што недзе выбіваў народ. Нас не чапаў. І мы працавалі, як і працавалі. Рабілі хлеб. У жорнах малолі збожжа і жылі пацху. Але аднойчы наляцеў немец і на мой хутар. Прыставіў руру да грудзей: пакажы, кажа, дарогу да сяла бліжэйшага, разблудзіцца памажы... Што было рабіць? Павёў. У тыя ж Вязьніны. А вайна адбылася адсюль, — нехта ўдаў мяне жонду, што я нібыта самахоць навіў немца на сяло. І мяне пачалі лавіць. Хаваўся па кустох, па лясох. Спужнуць у Літве — у Беларусь кінуся. У Беларусь спужнуць — я назад, у Літву. Дамой толькі зрэдзь забягаў — бялізну змяніць, хлеба ўзяць. Гэтак да сорок васьмага, як той заяц, гойсаў па наваколлю. А тады ўсё ж паймаў. Скруцілі і ў горад павялі. Ты, кажучы, самахоць немца ў вёску прывёў! А я ж пад рураю, пад аўтаматам ішоў! Не паверылі. Кажучы: чаму не ўцякаў? Ага. Паспрабуй уцячы! З-пад руры?.. Словам, судзілі мяне. У Сібіру саслалі. Ажно на васьм гадоў.

III

Аднекуль са званам ублася ў хату сінная муха, зрабіла круг пад учарнелай, даўно не беленай столлю, кінулася да акна і, выцяўшыся аб шыбіну, пачала поўзаць па ёй, ледзь падаючы голас. Дзед Болесь толькі скопа зірнуў на муху, не рваў ніткі апавяду:

— Завезлі мяне да-алёка адсюль. Ажно ў Нарыльск. Там, пан-таварыш, прызнаюся табе, вельмі холадна. Да таго ж хлеб не родзе. А зямліца — багатая. І золата, і нафта, і вугаль — усё ё, што хочаш. Толькі хлеб не родзе. Завозяць. А рабіў я не ў шахце — на будоўлі. Пасля — на жалязцы. Рэльсы ўкладваў, шпалы. Туя жалязку вялі ў кірунку Дудзінікі.. Пазней пачалі ганяць па іншых лагерах. У адзін, у другі, у трэці... Было трудна. Есці ўвесь час хацелася. Картопля наша часта снілася, жыта. За ноч, бывала, увесь хутар свой абыдзеш. І гэтак душу растрывожыш!.. Потым, як графа якога, самалётам вывезлі ажно за тры тысячы кіламетраў, у Краснаярск. Там і дабыў тэрмін. Як час прыйшоў дамоў ехаць, то адразу і паехаў сюды. Зноў на сваю граніцу вярнуўся!..

Муха напамніла аб сабе, падала голас, і гаспадар хаты надзіва спрытна схпіў яе за крыльцы, панёс да адчыненых дзвярэй. Вярнуўся на канапку і стаў расказваць далей:

— Тады, у пяцьдзсят шостым, пасля смерці Сталіна, многіх дачасна адпускілі. Як невінаватых. Ці зменшвалі тэрмін. Вызванне было і мне. Я меўся яшчэ месяц часу дабыць. Але рашыў іначай. Пайшоў у лагерную кантору і кажу: паслухайце, граждане начальнікі! Мне адзін месяц застаўся. Дабуду і так. А вы маю долю аддайте таму, каму яшчэ быць тут і быць... Выслухалі граждане начальнікі ды гавораць: ладна, ідзі, дабывай да канца!.. Прызнацца, пан-таварыш, не ведаю, каму долю тую маю аддалі, гэта значыць, каму скасілі гады. Нешта ніхто не казаў потым. А мо і скруціла начальства? Як думае пан-таварыш?

Што я мог адказаць яму?

А ён ужо дзяліўся іншым:

— Вярнуўся, значыць, дамоў і першае, што зрабіў, гэта перасунуў хлявок на старое мейсца, дзе некалі гумно стаяла... Жана за гады змарнела. Хутар зарос. Адны толькі соткі ля хаты выглядалі ніштавата. Бо Леанорыя ўвесь час на іх прападала. У калхоз яна толькі трошкі пахадзіла. За месяц зарабіла тры кілі жыта і болей не захацела таго заробку... Не пайшоў у калхоз і я. Здароўя не меў! Дахадзягаю ж вярнуўся. Кіль сорок важкі, не болей. А некалі да дзевяноста дацягваў. Во што са мною зрабіла Сібіра!.. Але рады быў і такому. Бо горай магло стацца. За суткі толькі ў нашым бараку па сем-восем чалавек мёрла. З зімна і з яды. Бо маразы там — ого, а яда — эт! Раз, помню, у маі пяцьдзсят градусаў стаяла!.. І туды, у тую халадчу ды галадчу, заганялі нашага брата. Без разбору. Ім абы рабочыя рукі схпіць. Абы сілу на будоўлю сабраць. Не глядзелі: вінаваты — не вінаваты. Калі хто ўдаў цябе — палучай Сібіру! На доўгія гады. Абы хто ўдаў...

Нечакана гаспадар хаты раскашляўся. Кашляў доўга, надрыўна. А закурыў — і суняў кашаль, і з нейкаю дзіцячай пакораю ў вачах зірнуў на мяне:

— За ўсё тое мне і пенсіі не даюць, — цішэй звычайна прамовіў ён і пацікавіўся: — А ці праўда, што цяпер Сібіра таксама нібыта ў стаж ідзе? Кажучы, толькі паперу напісаць трэба. А куды? Каму? Пан-таварыш мо ведае, куды пісаць паперу тую?

Я не ведаў. І самакрутка пачала страляць часцей — бытта яловае палена ў грубе. Калі і гэты недакурак апынуўся пад абсасам, гаспадар, на здзіў мне, пахваліўся:

— Але я не бядую! Знайшоў спосаб зарабляць на хлеб. Скаціну лячу, людзей. Умельству гэнату навучыўся па свеце ходзячы! Пугшак не лячу. Фатыга велька, а толку мала. Калі што якое, — галаву на калодку і ўсё лечыва. І сам курэй-гусей не трымаю. Спакою не дадуць ні лісы, ні шашкі, ні каршукі. Адразу пакарадуць. Нават авец пазводзіў. Меў нека атарку, то ваўкі наляцелі, ажно пяць ярачак парвалі. З-пад каровіцы, можна сказаць, узялі. Аднойчы Кветка з ланцага нават сарвалася, а ўсё роўна не абараніла аўцу. Укралі!.. А каровіцу з кабыліцай і не думаю збываць. Мы як бы адзін аднаго падтрымліваем. Я іх, яны мяне. Без каровіцы з кабыліцаю не пражыў бы. І малако — паратунак для мяне. Калі тварагу натопіш, калі на кіслае паставіш — усё паддзержка. Бо чаго іншага няма за што і квіць. Хлеб толькі купляю, макаронаў якіх, крупаў...

— А людзей лечыце як, ад чаго? — выказаў я цікаўнасць.

Зірнуў на мяне дапытліва, але не ўтаіў:

— Скураныя хваробы лячу!.. Бывае, чалавека паб'е на «яблык», то я мазі звару, націранняў розных. І дапамагу ў бядзе. Дахтары потым цікавляць: дзе вылечыўся? Адказваюць: у старога аднаго. Пытаюцца: а дзе жыў той стары? Не выдаюць. Кажучы: памёр ужо... Так што, пан-таварыш, да мяне за гэта ніхто не чапляецца... Праўда, нека прызджалі маёнтнікі, начальнікі калхозныя. Пахадзілі-пахадзілі вакол мае халупы, агледзелі хлявец, лазенку, лапінкі зямліцы, што за сям'я, і махнулі рукою: маўляў, жыві, як хочаш!

— І я жыву! — зноў бытта пахваліўся гаспадар хаты і нечакана для мяне прапанаваў: — А хадзем-тко, пан-таварыш, пакажу свой «маёнтак»! Сэрца ўзрадуеш, пабачыўшы прыгажосць тую!..

IV

Мы пакінулі хату. Гаспадар пастаяў нейкі час на граніцы, запытаўся:

— Куды пойдзем? У Беларусь? У Літву? Беларусь ніжэй, к лугавінцы, Літва — на ўзвышшы. Адтуль, з узвышша, лацвей агледзіны рабіць.

І мы пайшлі ў Літву.

Адразу ж за хатаю да нашых ног сталі хліцца кветкі — белыя, чырвоныя, сінныя, жоўтыя, бурачковыя. Быт-

та хто знарок разаслаў перад намі калхозны кілім. Траплялася шмат і пазём-мак. Яны сама набіралі чырвань, сама наліваліся сокам. Аноніс ішоў паперадзе, зрываў на хаду ягадзіны, кідаў у рот і тлумачыў:

— Зямліца гэная, можна сказаць, нічыйная. Ні калхозная, ні мая. Але я берагу яе! Вунь бачыць пан-таварыш гару велькую і гару нізкую. Аднойчы, калі цягнулі новую дарогу, прыехалі сюды і хацелі разабраць гэнныя горы на жвір. Я не даў. Стаў паперад экскаватара і не даў. А то папсавалі б зямліцу!.. А на гары нізшай, на самай хрыбціне, я пракапаў канаву на паўсотню метраў даўжынёю. Атрымаўся бытта кар'ерчык. Вяскою вада снегавая сцякае туды ад лесу, і як бы ставок робіцца — каровіцу паіць. Яшчэ адзін кар'ерчык выкапаў пры балоцеі-ку. Гэта ўжо ў Беларусі!..

Неўзабаве мы сядзелі пры кар'ерчыку на «велькай» гары, і твар старога ажно сяціўся:

— Хай паўзіраецца пан-таварыш! — казаў ён радасна. — Вунь там, пры лазенцы, жаўдзец лапінка... Гэта я на зямліце беларускай аўсец пасеяў. Меў два пудзікі насення і пасеяў... А там вунь, ля халупы, картопля зелянее, бурачкі. Усяго некалькі градак, але мне і таго старчыць... А вунь, бачыш, і пару яблыняк стаіць. За граніцаю і перад граніцаю...

— Пшчале тут выгода! — радаваўся Аноніс. — Лаза спярша зацвітае на ўзлесці, пазней — маліна, потым — кветка розная.

І раптам паскардзіўся:

— Адзін быў сюды самахоць прывёз пшчол. Праз які год ужо усім дакляраваў: мая тэрыторыя! Гразіцца стаў: выселю маёнтніка!.. Гэта значыць, мяне. Нашых пшчалароў выжываць пачаў. Бабаў з малініку выганяў!.. Людзі не вытрымалі, замальдавалі начальству, і яго вытуралі. Назад паехаў, пад свой Ленінград. Ванька Апоеў звалі нахабніка таго...

Зноў у руках Аноніса з'явілася самакрутка, зноў узняўся над ім сінні дымок, але не стаяў нерухома, як у хаце, а спльваў за плечы, прыпадаў к долу і раставаў між кветак і травы. Я паглядаў на змардаванага нялёгкім жыццём чалавека, і мне рабілася шкада яго.

Ён бытта прачытаў мае думкі:

— На зямліце нашай, — сказаў разважліва, — нешта не тое дзеецца...

І змоўк...

Маўчаў доўга, пазіраючы ў далечынь, паверх свае «халупы». А потым стаў шарыць ля ног, у невысокай траве. Праз хвіліну трымаў на далоні зялёны «клубочак» падобны на кактус, толькі без іголак. Падкінуў, бытта хацеў уважыць вартасць тае знаходкі, і з непрыхаванай пяшчотай у голасе прамовіў:

— Пераскок. Яго людзі на магільні садзяць... Голы жвір, а пераскок учэпіцца і расце...

І бытта рыску падвёў пад сказаным:

— Гэтаксама і чалавек. Не перашкаджай толькі, і ён як бачыш на зямліце карані пусціць.

V

Аноніс вызваўся правесці мяне да шасейкі. Ішлі здзірванелай граніцаю. Не даходзячы прыпынку, дзе прытарможваюць аўтобусы на Ашмянны, мой праваднік спыніўся і, падаючы мазолістую руку, сказаў:

— Калі, крыў Бог, пана-таварыша паб'е на «яблык», няхай пан-таварыш прыезджае. Вылечу. За так вылечу. Няхай прыезджае пан-таварыш!

Павярнуўся і, ссутулены, пайшоў у свой «маёнтак».

VI

З таго дня мінула амаль тры гады. За гэты час у нашым забытаным свеце многае змянілася. Новае аблічча набыла і граніца, што палавініца панадворак старога Аноніса. Кажучы, там неўзабаве паставяць слупы...

Чалавек будзе зноў пазіраць на свае «гактарыкі» праз калючы дрот?

Уладзімір МАЗГО

АЧЫШЧАЦА ДУШОЙ ЛЯ БАЖНІЦ

Лёгі ветрык зайграе нацюрн,
І народзіцца музыка дзюн,
Каб услед за адлівам
Прыліў
Адраджэннем цябе акрыліў.

Будзеш піць з паўзабытых крыніц,
Ачышчацца душой
Ля бажніц
І ў сваёй акрыялай хадзе
Пакаяцца агню
І вадзе.

Будзеш нанавя жыць і кахаць,
Ненавідзець,
Тварыць,
Прысягаць,
Каб нашчадкам сваім аднавіць
Пакалення стваральную ніць.

Шлях да зор пракладзеш і назад,
Атрасаючы вечнасці сад,
А за спінай
Стагоддзя свяча,
дагараючы,
Будзе маўчаць...

Крадком,
Нібы туман,
Падман
Шляхі засцеле.
І да таго ж —
Няма
Святла ў канцы тунеля.

Само жыццё —
Тунель,
А людзі,
Нібы совы,
За трыдзевяць зямель
Адправіцца гатовы,

Не бачыць каб даўжэй
Талоны і купоны,
Бог толькі беражэ,
Як кажуць,
Беражоных...

Ахвяравала гора нам
Пазбаўца аюў,
Каб век было не сорамна
Нідзе за земляноў.

І далі ваўкавыскія,
І Беларусь уся
Дапамагалі выстаць
Паміжнемнам Кастуся.

Світала думка золакам:
Мы тут — гаспадары,
Бо сам Францішак з Полацка
Нам кнігу падарыў.

Люлялі долю горкую
З калысак да магіл,
А нам палынай зоркаю
Заняўся небасхіл.

Малітва

Даруй мне, Божа, за грахі,
Калі парою быў глухі,

Калі парою быў слепы —
Не заўважаў чужой журбы.

Калі чым-небудзь сябру мог, —
Але ў бядзе не дапамог...

Малітву зноўну паўтару,
А ты, прашу цябе, даруй.

Даруй мне гэты напацін
Пра ўсе грахі мае.

Амін!..

Здавен,
Нібы душа
Расчыненая насцеж,
Шумлівая шаша
У жыцці шукае шчасце

Не ў хіных гаражах,
А ў віражах імкненняў.
Бо дах —
І страх, і жах
Крылатых летуценняў —

Іржава мяккой
Аіружаць нашу долю...
Шаша
Усёй душой
Бязмежна любіць волю.

Шярэбіцца праз нетры,
Сталёная крыху,
Гадзі,
Які кіламетры,
На пройдзеным шляху.

Пакуль груноча сэрца,
Не спыніцца ў хадзе.
Яна
Жыццём завецца —
Дарога да людзей.

Паэт

1
Між звадан, войнаў
І парокаў
Паэт павінен
Быць прарокам,
Павінен быць
Празорцам трохі
Сваёй
Няўдзячлівай эпохі.
Свет немагчыма
Перайнаць, —
Дык чуйна чуюць
І востра бачыць!..

2
А талент?..
Талент даражэй,
Што дадзён Богам.
Паэт павінен
Быць вышэй
Сябе самога.

...I КУРС АПЕРАТАРСКАГА МАЙСТЭРСТВА

Звычайна пасля выхаду на экраны фільма ў цэнтры ўвагі крытыкі і глядачоў аказваюцца актёр або актрыса, рэжысёр і вельмі рэдка — аператар. І таму асабліва прыемна сказаць колькі добрых слоў на адрас аднаго з вядучых кінааператараў студыі «Беларусьфільм», уладальніка мноства прэмій і ўзнагарод на рознага роду кінафестывалях Ігара Канстанцінавіча Рамішэўскага, які з шасцідзесяці гадоў свайго жыцця трыццаць аддаў «Беларусьфільму».

За гады працы на студыі І. Рамішэўскі зняў больш за два дзесяткі мастацкіх фільмаў. Для плённай працы над карцінай абавязковай умовай з'яўляецца самы цесны кантакт з рэжысёрам, з усёй здымачнай групай. За тры дзесяцігоддзі І. Рамішэўскаму давялося працаваць амаль з усімі рэжысёрамі: У. Корш-Сабліным, В. Чацверыковым, Н. Калініным, В. Нікіфаравым, І. Дабралюбавым, Б. Сцяпанавым, Ю. Дуб-

ровіным, В. Рубінчыкам... Ды і карціны давялося здымаць самыя разнастайныя па жанрах і тэматыцы. У думках «пракручваю» іх, згадваючы строгія кадры «ваеннага часу» ў фільмах «Расказы пра юнацтва» і «Год сорок першы», альбо галавакружныя, часам гарэзлівыя — у камедыі «Саша-Сашачка», ці з дзіўснай дакладнасцю ўзноўлены гарадскі побыт эпохі 20-х і 30-х гадоў у карцінах «Корцік» і «Бронзавая птушка», адухоўленыя пейзажы роднай прыроды ў стужках «Бацька» і «Мы з Вулканам». Цяжка забыць выразныя, глыбока псіхалагічныя буйныя планы ў фільмах «Іду шукаць», «Бацька», «Крушэнне імперыі», «Саша-Сашачка», «Факт біяграфіі» і інш.

...Некалі ў гады вучобы Рамішэўскі пастаянна адчуваў сяброўскую падтрымку старэйшых таварышаў. Цяпер час аддаваць пазыкі. У Беларускай акадэміі мастацтваў арганізуюцца факультэт, які будзе рыхтаваць для беларускай кінема-

таграфіі актёраў, рэжысёраў, аператараў. Курс аператарскага майстарства на факультэце будзе весці І. Рамішэўскі, якому ёсць што перадаць талена-

вітай моладзі са свайго багагата творчага вопыту...

В. СМАЛЬ,
кандыдат
мастацтвазнаўства.

Абсурд «для дарослых»

Пастаноўка п'есы Славаміра Мрожака «Шчаслівае здарэнне» ажыццёўлена на сцэне Беларускага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа мастацкім кіраўніком тэатра Барысам Эрыным. Гэта першая пастаноўка п'есы ў нашай краіне. «Фантазмага-

рычная камедыя на тэмы сексу, сям'і і палітыкі», — так вызначылі жанр спектакля пастаноўшчыкі.

...Асобна ўзятая сям'я: Муж, Жонка і... Стары (аўтар знарок не дае ім імёнаў). Трагедыя іх нягата дома ў тым, што ў Мужа

«Шчаслівае здарэнне» С. Мрожака. А. Фралоў (Муж), Р. Шацько (Госць).

з Жонкай няма дзяцей, не, не таму, што яны не хочучы ці не могуць мець дзяцей, а таму, што Стары першакладзе ім... Ён нават спіць з імі ў адным ложку, каб не дэпусціць грэху, а, дакладней кажучы, з-за свайго ўзросту ён амаль не спіць. Восць і дводзіцца Мужу шукаць паратунку. Так і з'яўляецца ў газеце аб'ява пра тое, што здаецца пакой з усімі выгодамі і цудоўным відам на Манблан. І прыходзіць у гэты дом Госць са спадзяваннем знайсці ў ім утульны куток, адзіноту і зацішак, каб спакойна назіраць за тым, што дзеецца ў свеце. Але асобнага пакою няма, выгодаў не стое, пра асобны ложак няма чаго і мерыць... Госцю прапануецца спаць з усімі разам. І ён... згаджаецца. З гэтага моманту і пачынаецца сапраўдны абсурд, а, можа, проста казка для дарослых? Калі сачыць толькі за сюжэтам спектакля і не звяртаць на асацыяцыі, што ўзнікаюць па ходзе не зусім лагічнага дзеяння, можна і так вызначыць для жана жанр спектакля. Але тэатр настойліва запрашае паглыбіцца ў сутнасць прапанаванага матэрыялу. Барыс Эрын з вялікай павагай ставіцца да глядача, ру-

піцца пра тое, каб яго рэжысёрскія акцэнты былі зразумелымі без дадатковых тлумачэнняў. Актёры, стварыўшыя цудоўныя вобразы нязвыклых персанажаў гэтага спектакля, таксама нясуць глядачу сваё адметнае разуменне матэрыялу абсурднай п'есы. Таццяна Анікіна (Жонка), Аляксандр Фралоў (Муж), Рыгор Шацько (Госць), Георгій Дубаў (Стары) Уладзімір Куляшоў (Немаўля) у абсурдным прадстаўленні шукаюць адказу на зусім рэальныя пытанні: ці зможа страчанае пакаленне, не дасягнуўшае нічога пры сваім жыцці, нарадзіць здаровае дзіця, каб аднавіць грамадства? Ці можа гэта адбыцца ў сям'і, дзе самыя блізкія людзі не разумеюць адно аднаго? Ці можа застацца чалавекам той, хто лічыць: перадусім — уласныя праблемы, а пасля мяне хоць што хочаце рабіце? Адкуль бяруцца дзеці-пачвары, здольныя толькі знішчаць, а не ствараць?..

Восць такі роздум нарадзіўся ў мяне пасля спектакля «Шчаслівае здарэнне». Толькі б нам знайсці ў сабе сілы хоць што-небудзь зразумець, пакуль не позна...

Святлана ДАШКЕВІЧ.

Адгукнулася ў Слуцку

Шасцідзесят гадоў назад тут па-варварску быў знішчаны Свята-Мікалаеўскі сабор

Ад яго на Замкавай гары ў цэнтры горада не засталася і следу — хіба што здымак у краязнаўчым музеі, на якім адлюстраваны толькі галоўны будынак сабора з шарападобным купалам, увенчаным крыжам. Званіца, што стаяла ўпрытык і верх якой праглядаўся, па ўспамінах старажылаў, за сорок кіламетраў ад горада, не трапіла ў аб'ектываў апаратаў невядомага фатографа. Ды і ўвогуле сёння ў Слуцку мала хто памятае гэты прыгожы культывы будынак, узведзены ў дзевятнаццатым стагоддзі на сродкі веруючых-прыхаджан і царквы (тады ў Слуцку налічвалася пятнаццаць толькі праваслаўных храмаў) на месцы, дзе ноль сталі Верхні заман, знішчаны не ў пару татарскіх набегу. Не то расейскімі заваўнікамі ў другой палове семнацатага веку.

Летам 1932 года сабора не стала. І гэтаму часу ў горадзе ўсе праваслаўныя, каталіцы і іудзейскія храмы па загаду ўлад былі закрыты, некаторыя, пераважна драўляныя і старыя, разбураны. Свята-Мікалаеўскі сабор, магчыма, стаў бы на сённяшні дзень, калі б не рэжа выбуху, што знішчыў годзім раней знакаміты сабор Хрыста Збавіцеля ў Маскве. Сабор, што ўзводзіўся на працягу 46 гадоў на народным сродкі і ўвекнаеваў падзвіг у вайне з Напалеонам.

Ці засталіся ў Слуцку сведні таго вандалізму? Яны ёсць, але адшукчы іх было не проста, таму што ўсе вуліцы і вулчкі,

што вялі да Замкавай гары, вынішчыла мінулая вайна, жыхары ж альбо з'ехалі далёка, альбо жывуць у іншых месцах горада.

Уцалела і захавала нейкае даваеннае аблічча адна вуліца — Чырвонаяармейская, якой імя Казачная. Яна бярэ пачатак ад той горні. Туды я і сніраваўся, як кануць, на вобмацан. Перша сустрэча — у старым, уплыўшым у зямлю дамку — з 87-гадовай Аніотай Парфір'еўнай Беба.

— Ці памятаю сабор? — перапытвае яна. — Яшчэ як! Бабуля мяне туды вадзіла на прычашчанне, пазней дзёўнай сама хадзіла, там было вельмі прыгожа, на святы веруючых збіралася мо з тысячы. Хрэсны ход на Вялікідзень збіраў паўгорада. А восць як узрываў — не памятаю. Працавала я тады рабочай на лесаліцы, потым там жа загадчыцай сталаўні. Суседні шэптам перадавалі, што камсамольцы-бязбожнікі наглуміліся над саборам, але прасілі нікому не гаварыць — баяліся тады людзі слова лішняе сказаць.

Яшчэ адна сустрэча — з настаўніцай-пенсіянернай, якой тады, у 32-м, ішоў сёмы годкі. Назваць сваё прозвішча жанчына адмовілася, але расказала, што памятае, як маці вяла яе за руку да Замкавай гары. Тады іх не пусцілі, бо ванок замчышча сталі ачальненне, пажарныя машыны. Потым над саборам узвілося полымя, клубы пылу і дыму, моцна грукнула. І ўсё.

Не густа з успамінамі сведан!

Дзякуй Анюце Парфір'еўне, яна пры развітанні параіла адшукаць у горадзе 90-гадовага жыхара іх вуліцы Канстанціна Еўданімавіча Чарнушэвіча. Маўляў, ён усё расказа пра сабор.

І восць я на вуліцы 8-га сакавіка ў шматкватэрным доме, што вырас на беразе Слуцы. Дзядуля яшчэ пры добрай памяці, словахавочы, жвава адгукнуўся на маю просьбу:

— Я, сыноч, туды з бацькам шмат разоў заходзіў яшчэ хлапчуком, бо ён у Раждзественскай царкве служыў панамаром: запальваў свечкі, кадыла, дапамагаў настаяцелью апрагнацца ў дні прастольных святаў Свята-Мікалаеўскі сабор вернікі горада клікалі «цёплым» — там па кутках стаялі печкі-грубі. Побач, на той жа Замкавай гарцы, стаў яшчэ адзін сабор — драўляны, халодны, яго пры бальшавіках разабралі. А ў «цёплым» было аж тры хоры. Служыў правіў архірэй па прозвішчы Шамеціс. Бальшавікі яго расстралялі недзе ў пачатку дваццатых гадоў. Да сабора яны падбіралі яшчэ ў вясеннаццатым. Тады пры адступленні з горада ўлады загадалі зняць званы, каб не трапілі ў рукі кайзераўскаму войску. Але тады паспелі зняць два ці тры званы. З астатнімі раздаліся пазней, перад тым, як заклаці ў сцены дынаміт. Адзін з ахвотнікаў-бязбожнікаў па прозвішчы Жадан замахануўся молатам, каб збіць зван, але пасля першага ўдару па «вуху» молат выпаў у яго з рук, услед за ім і блзбожнік палляў уніз, разбіўся насмерць. Выбухам, памятаю, абваліла купал, а сцены тыдняў з два ці тры дзёўлі ламамі і кірміам. Прыходзілі асавіяхімаўцы, розная гарадская шпана. Людзі, глядзячы на тое варварства, планалі, але ніхто не прырачыў — тады за адно слова ў абарону храма маглі ўпачы на Салаўні ці яшчэ куды. Чаяйце, ледзь не забыў: праводзілася

тая акцыя пры старшыні гарвыканкома па прозвішчы Сечка. Але ж ён не адзін прымаў рашэнне...

На месцы, дзе стаў сабор, перад самай вайной пачалі будаўніцтва Дома культуры. Ды не паспелі, закончылі толькі ў 1951 годзе. Калі горад разросся і насельніцтва яго пераваліла за 50 тысяч чалавек, побач з тым будынкам, упрытык, узвалі новы, больш умяшчальны. Аднак абодва не сиклалі архітэктурнага ансамбля, вартага ўдзячнага слова. Прайграе ён і колішняму сабору — ва ўсім.

Ці застаўся хто ў жытых з непасрэдных выканаўцаў варварскай акцыі? Вядомы ў горадзе настаўнік-краязнаўца, аўтар некалькіх кніг па слуцкай старазвеччыне Рыгор Родчанка ўспомніў пры сустрэчы нейкага Івана Шырамаду, які расказаў яму, як удзельнічаў у разбурэнні сабора на правах члена асавіяхімаўскай арганізацыі. І прыпомніў трагічны выпадак: пры падзенні самага буйнога звана ўдар шматпудовай «адліўкі» прыйшоўся па рыштыванні, на якім стаяў арганізатар аперацыі. Спружыўшы, дошка паднінула яго ўгару, і чалавек разбіўся.

Удалося, зусім выпадкова, даведцца аб чалавеку, які добра-ахвотна згадзіўся зняць крыжы з сабора. Гэта быў нехта Іван Кухталёў. Пра яго мне расказаў знаёмы ўрач-хірург, які некалькі гадоў назад апераваў Кухталёва і той, ачуняўшы пасля наркозу, падзяліўся сваёй тайнай: «А я, донка, у трыццаць другім годзе крыжы снідваў са Свята-Мікалаеўскага сабора. Смелы тады быў і дужы, не раўня цяпер, на старасці гадоў». На спіле жыцця Кухталёў працаваў дворнікам і конюхам у адной з арганізацый горада.

Восць і ўся гісторыя пра водгук галасавання выбуху. Міхась ТЫЧЫНА.

г. Слуцк.

МУЗЫКА

Гісторыя Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі звязана з імёнамі выдатных дырыжораў. Жыццё яму далі самаадданасць і нястрымная энергія кампазітара і арганіста А. Янчанкі. Доўгія гады калектыву ўзначальваў Ю. Цырук, пад кіраўніцтвам якога ажыццявіліся, мабыць, самыя «гучныя» творчыя пачынанні — выкананне унікальнага цыкла «Усе фартэп'яныя канцэрты В. А. Моцарта», выступленні з Э. Вірсаладзе, С. Рыхтэрам, Н. Гутман, У. Співаковым, першыя запісы на пласцінкі і замежныя гастролі. Працавалі з аркестрам і маладыя таленавітыя музыканты І. Галаўчын, А. Пялінічка, А. Вінаградаў, на жаль, вельмі непрацяглы час... І восць, ужо другі год за пультам камернага аркестра новы галоўны дырыжор — Віктар Собалеў.

— Віктар Яўгенавіч, калі ласка, крхну пра сябе, пра ваш шлях да дырыжорскага пульту...

— Я карэнны ленинградзец. Закончыў музычную школу-адзінаццацігодку і кансерваторыю па класе аркестравага дырыжыравання прафесара У. Чарнушэні. Тры з паловай гады быў галоўным дырыжорам Чэлябінскага опернага тэатра. Паставіў там такія шэдэўры музыкі, як «Снягурчак» М. Рымскага-Корсакава, «Багема» Д. Пучыні, «Рамэа і Джульета» С. Пракоф'ева, а таксама новую оперу маскоўскага кампазітара А. Журбіна «Нецярпенне». Акрамя таго, пад маім кіраўніцтвам аркестр тэатра выступаў і з сімфанічным праграмамі. Увогуле, цікавай працы было шмат. Аднак асабістыя акалічнасці вымусілі мяне вярнуцца ў Санкт-Пецярбург.

— Напэўна, пераезд у Мінск пасля таго, як вы прайшлі па конкурсе на пасаду мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора камернага аркестра, стаўся досыць крутым паваротам у вашай прафесійнай дзейнасці? Бо праца з камерным калектывам мае сваю спецыфіку.

— Вядома. На першы погляд, працаваць з камерным

З ПОШТЫ АДЗЕЛА МУЗЫКІ

Больш за год працягвалася ў Лідзе сапраўдны барацьба за новы будынак былога гаркома КПБ. Дзеячы культуры, Міністэрства культуры Беларусі, рэспубліканскі [гл. «ЛіМ» за 2.08.91 г], абласны і мясцовы друк, радыё, грамадскасць г. Ліды, спецыяльна створаная камісія гарвыканкома галасавалі за тое, каб гэты будынак быў перададзены калектывам музыкантаў вучылішча і школы, якія працуюць у жудасных умовах. Але мясцовыя функцыянеры забралі ўсё наадварот — забралі гэты будынак сабе. Лічым, што яны проста кампраметуюць нашу ўладу. Шчыра просім: надрукуйце, калі ласка, артыкул, які падрыхтаваў дэпутат гарсавета К. Сцяпану.

М. БАЯРОВІЧ,
дырэктар Лідскага
музычнага вучылішча,
В. РАДЗІЕНАУ,
кампазітар, выкладчык
вучылішча.

У Лідзе адбылося пасяджэнне гарвыканкома, дзе вырашалася пытанне наконт перадачы маёмасці КПБ-КПСС мясцовым Саветам. На пытанне, каму перадаць новы будынак гаркома партыі, быў падрыхтаваны просты і хуткі адказ: забраць

аркестрам дырыжору нібыта прасцей. У оперным тэатры і творчых «сцэнах» шмат — хор, аркестр, балет, салісты, — і фігура рэжысёра іграе вельмі вялікую ролю. Ды я перакананы, што оперная практыка надзвычай карысная, — я б усіх дырыжораў спачатку накіроўваў у музычны тэатр, бо менавіта ён прывучае мысліць рэальна,

аркестра. Працуючы з ім, дырыжор удасканальвае многія свае прафесійныя якасці: пачуццё стылю, слых, увагу да дэталей нотнага тэксту. З другога боку, кіраванне струннымі не прад'яўляе да дырыжора вельмі высокіх мануальных патрабаванняў. А куды ж дырыжор — гэта своеасаблівы інструмент з характэрнай для яго

дых кампазітару С. Бельцюкова, А. Бандарэнкі, У. Солтана — яго сіюту «Думкі і настроі» мы з поспехам паказвалі на нядаўніх гастралях у Германіі. — Я думаю, нашым чытачам будзе цікава даведацца больш пра тое, як прымаюць нашых музыкантаў за мяжой, з якім поспехам праходзяць там канцэрты тых, хто ў сябе дома пастаянна знаходзіцца пад прэсам дэфіцыту — не толькі фі-

ла жыве на Сіцыліі, але яе непаўторнае сапрадна гучыць у самых розных краінах. Любімы рэпертуар спяваккі — старадаўняя музыка і творчасць італьянскіх кампазітараў. Яны і былі прадстаўлены ў нашай праграме. Вядома, нам вельмі прыемна, што Каця Рычарэлі, музыкант найвышэйшага класа і да таго ж надзвычай абаяльная жанчына, высока ацаніла наша сумеснае выступленне і прапанавала супрацоўнічаць у будучым. Запомніліся і гастролі ў нямецкім горадзе Хельмштэде. У старадаўняй зале універсітэта «Юлеум» мы выканалі аркестравыя «Серенаду» Дворжака і сіюту Солтана, а таксама фартэпіяны і скрыпачны канцэрты Моцарта. Прымалі нас вельмі хораша, самы вялікі поспех выпай на долю маладых салістаў — нямецкай піяністкі Юдзіт Мош і беларускага скрыпача Алега Рылаткі. Абодва яны — вельмі таленавітыя музыканты і, я думаю, іх чакае вялікая будучыня.

— Віктар Яўгенавіч, калі падсумаваць усё зробленае за гэты, увогуле-то невялікі, адрэзак часу, то можна сказаць, што ваша «ўваходжанне» ў бе-

ларускае музычнае жыццё аналялася досыць паспяхова. Але ці адчуваеце вы сябе ў Мінску «як дома»?

— Я вельмі хацеў бы адказаць на гэтае пытанне сцвярджаючы, але пакуль не атрымаў жаўнца. Справа ў тым, што жыву я ў інтэрнаце, куды, як вы самі разумееце, забраць сям'ю і старэнькую маці немагчыма. Вось і даводзіцца, акрамя зменлівых гастрольных маршрутаў, курсіраваць яшчэ і па нязменным: Мінск—Саянт—Пецярбург—Ноўгарад. І рабіць гэта ўсё цяжэй... Што ж тычыцца творчасці, то гаварыць пра значныя перамогі я яшчэ канечне, не магу, хоць намерена праграма паступова ажыццяўляецца. Есць цікавыя планы — канцэрт у Вялікай зале Маскоўскай кансерваторыі, выкананне «Страсцей па Іаану» Баха сумесна з навучэнцамі Музыкальнага ліцэя пры БДК; маршрут праграмы Фестываль камерных аркестраў. І ў ажыццяўленні задуманага я спадзяюся на саатворчасць сваіх калег — музыкантаў аркестра.

— Дзякуй за інтэрв'ю і поспехаў вам.

Вольга САВІЦКАЯ,
Фота У. ВІТЧАНКІ.

«СПАДЗЯЮСЯ НА САТВОРЧАСЦЬ...»

не летуценіць. У гэтым сэнсе стасунак з сімфанічным і тым больш камерным аркестрам дае дырыжору адчуванне, нібыта з плячэй звалілася гара. Але, з другога боку, перад ім адразу ж паўстае мноства новых праблем.

— Напрыклад?

— У камерным аркестры выключна важная індывідуальнасць выканаўцы, велізарнае значэнне мае кожная аркестравая партыя, яе дакладная ювелірная аздаба. Калі вялікі сімфанічны аркестр валодае так званым «сумарным тонам», дзякуючы чаму ўсе разам, увесь калектыў у цэлым робіцца мацнейшым, чым кожны выканаўца паасобку, то ў камерным аркестры гэтага часцяком няма. Таму праблема ў тым, каб, ні ў якім выпадку не нівеліруючы творчыя індывідуальнасці артыстаў, набыць яшчэ і штосьці нахшталт гэтага «сумарнага гучання». Між іншым, з ім звязаны і пошукі ўласнага тэмбру, уласнага непаўторнага аркестравага голасу (не сакрэт жа, што многія аркестры сёння гучаць абсалютна аднолькава). У гэтым сэнсе камерны аркестр можна параўнаць з квартэтам — налёзна, самым складаным і тонкім жанрам камернай музыкі. Нараджэнне высакласнага квартэта — заўсёды велізарная творчая ўдача і вынік карпатлівай працы. Успомнім, дарэчы, Жуля Верна: у ягоным романа «Плывучы востраў» выбітны квартэт проста ўзялі і выкралі! Не менш намаганняў вымагае і стварэнне класнага камернага

тэхніка! Таму, на мой погляд, дырыжор павінен перыядычна звяртацца да розных жанраў, розных выканаўчых складаў.

— Дарэчы, вашы ўласныя канцэртныя пастаноўкі опер у філармоніі, выкананне ў ДАВТе опер Моцарта, Бізе, Пучыні паспелі ўжо стаць прыкметнай з'явай у музычным жыцці Мінска. Але мы, здаецца, адыйлі ад праблем камернага аркестра. Ці яны ўжо вычарпаны?

— Не, канечне. Яшчэ адна — адносна кансерватыўнасць рэпертуару, прыхільнасць да пэўных стыляў, у прыватнасці, барока, ранняга класіцызму. Менавіта таму я і лічу адной з надзённых задач нашага калектыву выпрацоўку стыльвай мабільнасці, узбагачэнне праграм за кошт музыкі XIX і XX стагоддзяў — Дворжака, Чайкоўскага, Арэнскага, Глазунова, Стравінскага, Бартака, Хіндміта, Шастаковіча, Лютаслаўскага і інш.

— Стварэнне Мінскага камернага аркестра амаль чвэрць стагоддзя назад сталася мацнейшым стымулам для фарміравання беларускага нацыянальнага камерна-інструментальнага рэпертуару. Усе гэтыя гады калектыў няўменна з'яўляецца адным з самых актыўных прапагандыстаў беларускай музыкі...

— Мы з задавальненнем пашыраем далейшыя засваення нацыянальнага музычнага мастацтва. Летась наш аркестр удзельнічаў у фестывалі «Адраджэнне беларускай капэлы», выконваў цудоўную музыку XVII—XIX стагоддзяў: М. Радзівіла, І. Голанда, Р. Вардоцкага (у рэдакцыі Д. Смольскага). Маём у рэпертуары і беларускую класіку, і творы мала-

нансавага, але і дэфіцыту вавагі, увагі, элементарных умоў для творчасці.

— У гэтым сезоне нам давялося ўпершыню выступіць у Капенгагене з опернай зоркай Кацяй Рычарэлі. Гэтую цудоўную спявачку нашы аматары музыкі могуць памятаць праз яе ўдзел у ленінградскім тэлемафоне «Адраджэнне», патэлевізійных трансляцыях з лепшых оперных тэатраў свету такіх спектакляў, як «Атэла», «Фальстаф». Каця Рычарэлі ста-

СТРАСЦІ ВАКОЛ «БЕЛАГА ДОМА»

яго сабе. Нельга сказаць, што гэта ўсіх узрадавала, што ўсе з гэтым згадзіліся. Бо лёс будынка неаднаразова абмяркоўваўся ў працоўных калектывах, у мясцовым друку, у дэпутатскіх групах, на сесіі гарсавета. Праблема ўзнікла яшчэ да жнівеньскіх падзей, як вынік бессаромнасці і безадказнасці былых уладароў, калі, нягледзячы на жудасныя ўмовы ў ДМШ, музвучылішчы, спартыўнай школе, Доме піянераў, цяжкае становішча ў агульнаадукацыйных школах і жыллёвым будаўніцтве, побач з гаркомам партыі вырас новы, больш шыкоўны будынак. Адбылося гэта пасля адмены 6-га артыкула Канстытуцыі, пасля столькіх разоў пра незаслужаныя прывілеі партыйнай наменклатуры, злоўжыванні адміністрацыйна-камандайнай сістэмы. А насупраць жа новага будынка гаркома ўжо восьмы год будзецца гарадскі Дом культуры, неаднаразова адкладваецца рэканструкцыя і будаўніцтва важнейшых для жыцця горада аб'ектаў.

Амаль на працягу года група дэпутатаў, грамадскасць спрабавалі пераканаць кіраўнікоў горада перадаць новы будынак адной з дзіцячых устаноў. Гэтыя прапановы гучалі ў працоўных калектывах, на гарадскіх

мітынгх, сесіях гарсавета. На адной з іх нават была створана камісія ў складзе старшыні гарсавета, старшыні выканкома і сакратара гаркома, якая абяцала разгледзець пытанне, але...

Убачыўшы нежаданне ўлад вырасаць яго, група дэпутатаў узяла ініцыятыву на сябе. Пачаўся збор подпісаў, абмеркаванне ў мясцовым друку; дэпутаты звярнуліся па дапамогу і да камуністаў горада, сабралі 5 тыс. подпісаў. Пасля сумнага жнівеньскіх падзей дыскусія аднавіліся... І, нарэшце, з'явіўся нейкі прасвет. Гарсаветам і гарвыканкомам была створана камісія па звычэнні пытання аб далейшым выкарыстанні будынка. У яе склад увайшлі супрацоўнікі выканкома, архітэктурна-праектнай службы, пажарнай аховы, пракуратуры, дэпутаты, дырэктары музычных навучальных устаноў, галоўны санітарны ўрач. Камісія вывучыла ўмовы працы ў музычных школе і вучылішчы, установах народнай адукацыі, аховы здароўя і вынесла рэкамендацыі да сесіі гарсавета — перадаць новы будынак былога гаркома партыі музычнай школе і музвучылішчу. Гэтыя радасныя для многіх вынікі былі надрукаваны ў «Лідскай газеце», перададзены па мясцовым радыё. Пасля выхаду ў

свет пастановы Вярхоўнага Савета Беларусі, дзе гаворыцца: «Пры вырашэнні пытанняў далейшага распараджэння маёмасцю пераважна выкарыстоўваць яе для размяшчэння навучальных устаноў і таксама ўстаноў сацыяльна-культурнай сферы і аховы здароўя, — супакоіліся самыя недаверлівыя. Аднак сесія гарсавета ўсё адкладвалася.

Раптам «адліга» скончылася. Усё пайшло па старых рэйках. Пытанне наконт далейшага выкарыстання новага будынка гаркома партыі ўзяўся вырашаць выканком, у якога ўжо з'явілася альтэрнатыўная прапанова — забраць «белы дом» пад свае кабінеты. Хутка было склікана пасяджэнне выканкома, і мне давялося там прысутнічаць. Абмеркаванне ішло «ў адзін бок»: як там дрэнна будзе дзецям і як добра размясцяцца службы выканкома. Тут жа знайшліся «спецыялісты» па музычнай адукацыі і акустыцы. Сорам! Безнадзейна літаральна давілі мяне, калі намеснік старшыні выканкома, старшыня той самай камісіі, што раней рэкамендавала перадаць будынак музычнай школе і музвучылішчу, адмовіўся ад ранейшых сваіх думак і пачаў даводзіць, як дрэнна, нятульна, «як в большым сарэе», будзе дзецям

з музычнай школы ў новым доме і колькі будзе фінансавых выдаткаў. Найбольш уразлілі ў гэтым выступленні пароды пра арганізацыю музычнай адукацыі: маўляў, трэба не ствараць «вялікія» структуры музычнай школы, а ісці па хатах да вучняў.

Пасля змацяйнальных выступленняў дэпутатаў і прадстаўнікоў музычных навучальных устаноў пачулася заўвага: «Уладу трэба паважаць, патрабуюць тое, што вам належыць». Так, уладу трэба паважаць, — гэта бясспрэчна. Але ці па справах, ці па асаблівай вопратцы і вялікіх шыкоўных будынках? І чаму гэтая ўлада за ўсе гады свайго існавання нічога не пабудавала для ўстаноў культуры, чаму за 7 год ніяк не справіцца з будаўніцтвам гарадскога Дома культуры, чаму ДМШ, музвучылішча, спартыўная школа, Дом піянераў з першых дзён (больш як 30 гадоў!) знаходзяцца ў дрэнных, непрыстасаваных памяшканнях, а гарадскія ўлады мяняюць ужо трэці будынак?

Пасяджэнне закончылася аднагалосным рашэннем: выканкому пераехаць у новы будынак гаркома партыі. А пытанні засталіся. Чаму так хутка мяняюцца думкі адказных асоб? Чаму такі жывучы прынцып камандна-адміністрацыйнай сістэмы? Якія сілы паўплывалі на вырашэнне лёсу будынка? Чаму Вярхоўны Савет Беларусі пастанаўляе перадаць маёмасць КПБ-КПСС пераважна навучальным установам, установам культуры і аховы здароўя, а ў

Лідзе перавагу атрымалі чыноўнікі?

Засмуціла і сесія гарадскога Савета: 53 дэпутаты з 89 падтрымалі рашэнне выканкома. Сумна, што, як заўжды, знайшлася агульнавядомая большасць, і заблылі былыя лозунгі наконт адраджэння культуры. Прыкра, што праігнараваны звароты да сесіі гарсавета дзеячаў культуры і мастацтва Беларусі, міністра культуры Беларусі, Камісіі Вярхоўнага Савета па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, якую ўзначальвае народны паэт Ніл Гілевіч. Абразілі словы старшыні гарсавета: «А што яны, гэтыя дзеячы, пісьменнікі, музыканты зрабілі для нас? Толькі паперы прыгожыя складаюць, дык на гэта яны і пісьменнікі».

Навучэнцы і выкладчыкі ў час сесіі з музычнымі інструментамі ў руках пікетавалі «белы дом», дзе ішла сесія, але і іхні голас не быў пачуць. Сорамна, што знайшліся людзі, нават сярод афіцыйных асоб, якія выказаліся наконт непатрэбнасці існавання музычных навучальных устаноў у горадзе. Усё гэта нагадвае дрэнных бацькоў, якія не справіліся з выхаваннем дзіцяці, а калі яно нешта папрасіла — вырашылі адмовіцца ад яго. Чаму ж так імгненна ўсё перавярнулася?

К. СЦЯПАНАУ,
выкладчык музычнага
вучылішча, дэпутат
гарадскога Савета.

г. Ліда.

КРОК на шляху да іСЦІНЫ

6—7 красавіка ў мінскім Доме літаратара адбываўся міжнародны «круглы стол» пад назваю «Беларусь у Вялікім княстве Літоўскім», арганізаваны Беларускім дзяржаўным універсітэтам, Інстытутам гісторыі АН Беларусі, Лонданскім універсітэтам, Люблінскім каталіцкім універсітэтам, Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў, Міністэрствам адукацыі Беларусі, На-

цыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Скарыны ды Польскай Акадэміяй навук.

На пытанні карэспандэнта «ЛіМа» аб ходзе і выніках работы «круглага стала» адказвае прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў прафесар Адам МАЛЬДЗІС.

— Сп. Мальдзіс, што стала падставой для правядзення «круглага стала»?

— Сёння Беларусь — незалежная краіна, адносіны паміж намі і сумежнымі дзяржавамі вызначаюць палітычную сітуацыю не толькі ў рэгіёне, але і па ўсёй Еўропе. Беларусь павінна знаходзіць агульную мову са сваімі суседзямі, бо колькі канфліктаў у свеце маюць прычынай тэрытарыяльныя, тэрміналагічныя ды іншыя спрэчкі між дзяржавамі! Каб захаваць і працягнуць традыцыю добрых адносін з суседзямі, мы мусім па-новаму асэнсаваць нашу агульную гісторыю. Лепш, калі магчымыя складанасці ў міждзяржаўных дачыненнях вырашаць навукоўцы, а не палітыкі.

— У нарадзе бралі ўдзел даследчыкі з Беларусі, Англіі, Італіі, Польшчы, але не былі прадстаўлены Літва ці Украіна...

— Так, але гэтым разам на абмеркаванні былі вынесены пытанні, якія датычылі выключна ролі Беларусі ў ВКЛ. Праз нейкі час мы мяркуем правесці канферэнцыю з удзелам літоўскіх гісторыкаў. На мой погляд, лепшае месца для яе правядзення — беларуска-літоўскае памежжа, магчыма, Астравецкі раён — Варыяны, Герваты, ці, напрыклад, Гры. Беларуская і літоўская культуры ў гэтым рэгіёне сусіснуюць традыцыйна цесна. Цяжка знайсці лепшае месца дзеля правядзення сустрэчы, прысвечанай збліжэнню пунктаў гледжання навукоўцаў абедзвюх краін. Мы гатовы прапанаваць літоўскім калегам падсумаванне вынікаў работы «круглага стала», які адбыўся, яны, магчыма, прапануюць нам свой варыянт, а потым ужо можа адбыцца агульная сустрэча з удзелам гісторыкаў, мовазнаўцаў, культурологаў, прадстаўляючых абодва бакі з тым, каб прыйсці да пагаднення. Не думаю, каб аднолькавыя думкі выказваліся па ўсіх пытаннях, але гэта не можа перашкодна для плённай працы, зважаючы на важнасць сумеснай работы з вучонымі Літвы. Сярод пытанняў, якія патрабуюць агульнай працы — тэрміналогія. Так, напрыклад, створаны насуперак правілаў беларускай і літоўскай моў тэрмін «ле-

тывісы» часта абражае літоўцаў. У сваю чаргу, мы можам быць незадаволены ўжываннем этноніма «гудзі» дзеля азначэння беларусаў, бо паводле традыцый літоўскай мовы гэтае слова азначае чужынца ўвогуле. Але падобныя пытанні мы ў стане вырашыць.

— Ці плануець беларускія гісторыкі правядзенне сумесных нарад з украінскімі і расейскімі калегамі?

— Такая канферэнцыя пад назвай «Рым-3» мае адбыцца ў маі ў Камянец-Падольскім на Украіне. Яна стане працягам серыі канферэнцый, першая з якіх — «Рым-1» адбылася ў Рыме, другая — у Любліне. Трэцяя, як я ўжо казаў, пройдзе на Украіне, а наступная, чацвёртая — у Пінску, на Беларусі. Традыцыя сустрэч гісторыкаў, філолагаў, спецыялістаў па культуры з краін Цэнтральнай і Сярэдне-Усходняй Еўропы пакладзена вучонымі з Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны. На бліжэйшай сустрэчы ўпершыню будуць прысутнічаць прадстаўнікі Чэха-Славацкіх, Вугорскіх (Венгрыі), краін Балтыі ды Расел.

— Якія пытанні будуць абмяркоўвацца на гэтай сустрэчы?

— Адно з самых надзённых пытанняў — узаемнае збліжэнне зместу падручнікаў гісторыі, выдаваных у розных краінах. Дагэтуль нярэдка супярэчнасці ў асвятленні тых самых падзей. Тое, што афіцыйныя гістарыяграфы адной краіны называе вызваленчай місіяй, іншы бок уважае за акупацыю. Нярэдка гэта можа выклікаць спрэчкі, але жаданне супольна працаваць заўсёды пераможа, як паказаў прыклад работы апошняга «круглага стала».

— Правядзенне падобных сустрэч мае выключна навуковае значэнне?

— Не толькі навуковае, але і агульнакультурнае. Заходнія навукоўцы, якія бяруць у іх удзел, маюць традыцыйна добрыя кантакты ў ЮНЕСКА, Еўрапейскай супольнасці, і гэта можа быць вельмі карысна для нашай краіны падчас вырашэння нейкіх пытанняў на міжнародным узроўні. Так, падчас побыту нашых гасцей у Нясвіжы шмат хто з іх выказаў думку пра тое, што

Нясвіж мае поўнае права быць аднесеным да нулявога класа помнікаў сусветнае культуры — таго, які знаходзіцца пад асобай аховы ЮНЕСКА і ў іх аднаўленні і захаванні зацікаўлена і бярэ ўдзел міжнародная супольнасць. Таксама неафіцыйна была выказана яшчэ адна цікавая думка: Нясвіжскі замак і фарны касцёл былі пабудаваны выдатным італьянскім архітэктарам Янам Марыям Бернардоні і таму варта было б выдаць супольны беларуска-італьянскі альбом, прысвечаны Нясвіжы і творчасці Бернардоні, у якім маглі б быць змешчаны яшчэ неапублікаваныя чарцяжы і эскізы майстра.

— Ці не з'яўляецца правядзенне падобных міжнародных нарад першым крокам да напісання новай супольнай гісторыі Беларусі, Польшчы, Літвы і Украіны?

— Менавіта пра гэта гаварыў прафесар Люблінскага каталіцкага універсітэта Ежы Клячкоўскі: суверэнны дзяржава па-новаму глядзяць на сваю гісторыю. Спадзяюся, з цягам часу будзе створаны навуковы калектыў, які напіша калі не гісторыю Еўропы, дык, прынамсі, гісторыю цэнтральнай і сярэдне-ўсходняй яе частак, гісторыю нашага рэгіёна.

— Ці задаволены вы вынікамі работы «круглага стала»?

— Галоўным нашым жаданнем было набліжэнне пунктаў гледжання вучоных розных краін на нашу агульную гісторыю. Падчас сустрэчы мы не паставілі ўсе кропкі над і, але шлях да ісціны складаецца з маленькіх крокаў. Мы зрабілі яшчэ адзін крок наперад.

ПАДСУМАВАННЕ

вынікаў работы міжнароднага «круглага стала» па тэме «Беларусь у Вялікім княстве Літоўскім»

6—7 красавіка 1992 г. у Менску адбыўся міжнародны «круглы стол» па праблеме «Беларусь у Вялікім княстве Літоўскім». Яго ўдзельнікі — вядомыя беларускія, польскія, англійскія, італьянскія гісторыкі і філолагі-слависты — у выніку дыскусіі прыйшлі да

наступных высноў:

— Афіцыйная савецкая гістарыяграфія 30—80-х гг. адмаўляла існаванне дзяржаўнасці Беларусі ў эпоху сярэднявечча, звязваючы набыццё яе толькі з Кастрычніцкай рэвалюцыяй і ўстанавленнем бальшавіцкай улады. Пры гэтым, з аднаго боку, адмаўляўся беларускі характар дзяржаўнасці Полацкага і іншых княстваў на тэрыторыі Беларусі ў IX—XIII стст., Вялікае княства Літоўскае падавалася як чужаземная для беларусаў дзяржава-прыгнятальнік, з другога — Маскоўская дзяржава прадстаўлялася як родная для беларусаў, які вызвалілі ад літоўскага і польскага прыгнёту ды адзінамагчымы цэнтр збірання ўсходнеславянскіх земляў.

— Гістарычныя крыніцы сведчаць, што вытока беларускай дзяржаўнасці адносяцца да часу ўтварэння Полацкага і Тураўскага княстваў, а пазней Гародзенскага, Навагродскага, Смаленскага ды іншых. Створаная матэрыяльная і духоўная культура гэтых дзяржаў стала падмуркам дзяржаваўтваральных працэсаў на беларускіх землях у XIII—XIV стст.

— Ва ўмовах барацьбы з крыжакімі і татарскага нашэсця ў першай палове XIII ст. у верхнім Панямонні ўзнікла беларуска-літоўскае гаспадарства з цэнтрам у Навагродку, якое стала ядром магутнай еўрапейскай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага, Рускага, Жамойцкага.

— Да сярэдзіны XV ст. гаспадарства афіцыйна называлася Вялікім княствам Літоўскім і Рускім, а пазней — Вялікім княствам Літоўскім, Рускім, Жамойцкім і іншых зямель. У Вялікім княстве тэрмін «Літва» тады адносіўся да тэрыторыі верхняга і сярэдняга Панямоння, а пад «Руссю» разумелі верхняе Падзвінне і Падняпроўе.

— Вялікае княства Літоўскае, Рускае, Жамойцкае ўяўляла сабой федэрацыйную дзяржаву, у якой вакол першапачатковага ядра («уласна Літва») аб'ядноўваліся абласныя аўтаноміі. Пасля уніі з Каронай Польскай 1569 г. Вялікае княства развілася ў складзе федэратыўнай дзяржавы — Рэчы Паспалітай — і было ліквідавана ў канцы XVIII ст. у выніку яе падзелу паміж Расійскай імперыяй, Прусіяй і Аўстрыяй.

— У Вялікім княстве ва ўмовах палітычнага і духоўнага ўзаемадзеяння адбывалася станаўленне самабытных беларускай, літоўскай, украінскай і польскай культуры.

— Усе народы, якія прымалі ўдзел у палітычным, эканамічным і культурным жыцці Вялікага княства, а найперш беларускі і літоўскі, з'яўляюцца гістарычнымі спадкаемцамі гэтай дзяржавы. Таму ёсць падставы ўжываць тэрмін для вызначэння дзяржаўнасці Вялікага княства Літоўскага, Рускага, Жамойцкага: Беларуско-Літоўскае гаспадарства.

Гутарку вёў У. ПАНАДА.

«Прырода — ёмішча духоўнага развіцця народа...»

(Пачатак, на стар. 5).

Вы ўжо казалі, што даводзілася пераконаваць некаторых калегаў, што гэта не «голыя бабы» ў мургах... Якой вам, спадар галоўнай рэдактар, уяўляецца «эратызацыя» часопіса дый друкаваных выданняў увогуле?

— Відаць, сам тэрмін «эратыка» ў дачыненні да публікацыі Р. Дыхавічуса можна прыняць з вялікай доляй умоўнасці. Адкрытае цела сярод прыроды вельмі арганічнае ў нашым часопісе — і з пункту гледжання экалагічнай танальнасці, і з пункту гледжання пекнага, выхавання пачуццёвасці. Калі і прысутнічае тут эратыка, дык хіба ў той меры, у якой яе нельга абсыці. Мы не імкнёмся, скажам, спрыяць «развіццю блізкасці» паміж людзьмі альбо стымуляваць фантазію, хаця і гэтага, мусіць, не варта ўнікаць...

Публікацыя фотасерыі хай сабе факт нечаканы, можа, рызыкоўны, але гэта свядомы выбар, а не «даніна модзе». Дэманструючы прыхільнасць да актыва фатаграфіі, мы зыходзілі перш наперш з творчай задачы: жа-

ночая краса — адзін з цудаў прыроды, часцінка быцця, красы, узята, на жаль, не з такой ужо і шчаслівай і пекнай рэальнасці. Гімн жаночай красе — гэта лагічны працяг гімну красе прыроднай. У Поля Элюара ёсць радкі, якімі мы падтрымалі адну з актывых фатаграфій: «Гэта любы мой свет, дзе з прыродай у лад Непакрытае цела спявае тваё».

Ну і, нарэшце, хіба жанчына ў нас не занядбана гэтак жа, як і прырода?..

Мы адрнулі мноства варыянтаў, якія не дацягвалі да ўзроўню рашэння такой творчай задачы, перш чым спыніліся на серыі віленскага фотамайстра «Кветкі сярод кветак». Я глядзеў ягоную выставу ў Палацы мастацтваў, аднак затым спецыяльна выбраўся да яго ў Вільню, каб звернуць сваё ўражанне з аўтарскай задумай: экалагічны падтэкст хоць і працываўся, хацелася ведаць пра гэта з першых вуснаў... Словам, да першай публікацыі ішлі надзвычай асцярожна, унікаючы павярхоўнасці і густавай неразборлівас-

ці, якая спрэс пануе ў выданнях, што не адмаўляюць сабе ў эратычных рэчах. Хацелася захаваць максімум тактоўнасці, каб не тапталіся нормы маральнага і эстэтычнага парадку, якія заўсёды спадарожнічалі паказу непакрытага цела.

Да культурнай прысутнасці эратыкі ў нашай часопіснай прэсе яшчэ ісці ды ісці. Пакуль жа зашмат крыклівасці і пошласці, што нярэдка траіміруе пачуцці чытача і патурае разбэшчанасці. Зрэшты, гэта першая плата за свабоду. Але ж нехта слухна заўважыў, што каб даць свабоду цудоўнаму, трэба даць яе (свабоду) пачварнаму. Аднак мо лепш увогуле абсыціся без ахвяраў?

...Эратыку ў нашым часопісе бачу дзялянкай свежай зеляніны, красы і гармоніі, фантазіі і хвалявання, якую трэба старанна распрацоўваць. Гэта павінна быць эратыка ў нашым часопісе, свой адмысловы выклад пачуццёвасці. Дарэчы, гэта не толькі адкрывае цела. Гэта... тысяча і адзін варыянт, якія пакуль што няма на маім рэдак-

тарскім стале. Можа, адгукнуцца аўтары маладзёўскага веку...

— Што ж, задумы, канешне, цікавыя. Але вернемся да «ціхай улады магчымасці» — толькі ўжо матэрыяльных. Якое ста новішча часопіса?

— Вельмі забытаная сітуацыя з заснавальнікамі. Іх шэсць, але хто сапраўдны гаспадар часопіса — дасюль невадома. Каб часопіс выходзіў, трэба закрываць адну фінансавую дзірку за другой. Рэдактар піша лісты, тэлефануе, напамінае, ходзіць... Будзе справадліва і лагічна, на маю думку, калі ў часопіса з'явіцца адзіны заснавальнік — наша суверэнная дзяржава Беларусь. І ўзаемаадносіны з ёй будуць грунтавацца на стратэгічных інтарэсах экалагічнага выжывання і Адраджэння. Часопіс ТАКОГА кірунку не можа заставацца залежным ад ведамства, якім бы яно «адпавядаючым» ні было.

Цяпер, у цяжкі для абрэны час, дзяржава павінна абараніць беларускамоўныя выданні, пра гэта кажуць усе журналісты і рэдактары. Але тым часам гэтыя выданні апынаюцца быццам і па-за рынкам: датацыя зольскага будзясечнага страты ак-небудзь будучы пагашацца... Дык вось непакоіць, каб гэта не адбілася на твор-

чай нашай актыўнасці, на здольнасці змагацца за чытача. Існуе пагроза праціўнасці і друка-сортнасці беларускіх выданняў, што скампраметуе не толькі журналістыку, але і само Адраджэнне.

Таму рынку не варта баяцца, хаця нясе ён нам пакуль што адны стрэсы і нечаканасці... Рынак карысны тым, што пераступае дарогу творчай бяздарнасці. Жывое не загіне, прабіецца. Толькі перадусім яго трэба нарадзіць. У беларускамоўнай прэсе дастаткова не толькі жывога, але й мёртванароднага, трафарэтнага. Як таго пазбаўціца? — зноў жа: не трэба баяцца рынку, які натуральным чынам селекцыянуе каштоўнасці і не-каштоўнасці. Трэба быць ўсё-такі самакрытычнымі.

А яшчэ трэба гадаваць кадры. Сваё слова павінна сказаць новая генерацыя журналістаў з лепшым, чым наша, мысленнем. Ёсць задумы стварыць на журфаку прэс-клуб студэнтаў універсітэта, якія маглі б склаці касцяк заўтрашняга аўтарскага калектыву часопіса, працаваць у штаце.

«Родная прырода» сёння, можна сказаць, на пераломе — і творчым, і кадравым. Але я веру ў лепшы для часопіса час.

Гутарку вёў Юрась ЗАЛОСКА.

ФЕСТИВАЛІ

**Вясна доўжыцца...
«Вясна» скончылася?**

«Балтыйская тэатральная вясна», знакаміты фестываль, робіцца ўсё больш цікавым. Эстонскі крытык Барыс Тух, безумоўна, меў рацыю, адзначыўшы, што «яшчэ тры гады таму назад фестываль быў хворы, летанні з удзелам «Тутэйшых» засведчылі ягонае выздаравленне, сёння фестываль здаровы — ад палітычнай кан'юнктуры, заангажаванасці сацыяльнай, ад размеркавання месцаў і спартыўна-спароборніцкага духу...» На жаль, вызваліць фестываль ад нецікавых спектакляў і сёлета не выпадала. Гаворка пра іх, як і пра набыткі-адкрыцці, яшчэ наперадзе, у бліжэйшых нумарах «Ліма», але будучыня фестываля будзе вырашацца праз два тыдні: Легува адмовілася прымаць яго наступным годам з розных прычын.

Тым не менш, сёлетні ўзровень «Балтыйскай вясны» задаволіў. Тры спектаклі-лідэры, лепшым з якіх названы эстонскі «Ганчарня Эп Піларпарт з Пуныяба», прадэманстравалі зайздросна шырокі спектр тэатральных пошукаў, вышукаў, знаходак, вырашэнняў; «Цнатлівы шлюб» тэатра з Торуні ды «Крама ўсходніх прыпраў» тэатра з Берліна саступілі яму, як той казаў, пазногцік, — ім, дарэчы, можна лічыць і адсутнасць перакладу (праўда, як запэўнівалі госці арганізатараў, на вялікіх сусветных тэатральных фестывалях яго таксама не бывае). Гутаркі з працягам вымагаюць беларускія спектаклі, якія сёлета не ўвайшлі ні ў якія прызёры (праўда, акцёрскае майстэрства У. Кін-Камінскага і А. Шадзько было адзначана спецыяльнымі прыздамі).

«Вясна» скончылася. Вясна доўжыцца... Ж. Л.

Шчодры красавік

Ансамблем «Класік-Авангард» дырыжыруе У. Байдаў.

Давялося папакутаваць... аматарам музыкі. А як жа: паралельна адбываліся два цікавыя фестывалі — «Мінская вясна» пад рубрыкай «Новыя імёны» ды «Пятні фестываль старадаўняй і сучаснай камернай музыкі ў Полацкай Сафіі. Паспрабуй упалаваць усе прэм'еры, паслухаць усіх адметных гастролёраў, калі канцэрты ладзіцца не тое што ў розных залах адначасова — у розных гарадах! Музычнае свята ў Полацку завяршылася канцэртам ансамбля салістаў «Класік-Авангард» анурат на Вялікідзень. А ў

Мінску апошні фестывальны канцэрт, дакладней, два канцэрты прайшлі 29 красавіка. У адным з іх, дзе гучалі творы маладых беларускіх аўтараў, удзельнічалі зноў жа некаторыя музыканты з «Класік-Авангарда». А фота гэта зроблена таксама падчас «Мінскай вясны», калі ансамбль выконваў «Біблійскія сцэны» В. Капыцкіна — бліскучы фінал аўтарскага веча, у якім творы гэтага маладога беларускага кампазітара сусаднічалі з музыкамі яго пецярбургскіх сяброў... С. Б.

МУЗЫКА

Яго вялікасць баян

Прыхільнікаў баяннай музыкі прымала зала Дома мастацтваў. На сцэне — студэнты БДК ды вучні музычнага ліцея пры кансерваторыі, выхаванцы Валянціна Чабана. Праблема музычна-стылістычнай накіраванасці баяннай творчасці займае значнае месца ў навуковых даследаваннях і педагогічнай практыцы В. Чабана — дацэнта БДК, надыста, мастацтвазнаўца. І задумкаю гэтага канцэрта было паказаць пераймальнасць фальклорнай і класічнай традыцый у сучасным выканаўчым мастацтве баяна, якое вызначаецца сваёй унараўненасцю ў жыццё.

Больш як сто гадоў таму гармонік, «дзіўная штука», прыйшоў да нас з-за мяжы і адразу палюбіўся ў народзе. Мінучас, удасналяваўся гармонік, набыў вялікую мастацкую годнасць і загучаў у самых прэстыжных канцэртных залах свету, толькі назва яго змянілася на «баян». Выконваюцца на ім творы музычнай класікі, сучасныя п'есы, апрацоўкі народных мелодый. А вось традыцыя ўжывання першароднага гармоніка ў акадэмічных канцэртных рамках не ўнараўнялася... Але нельга забываць гісторыю: таму

і выходзілі на сцэну М. Алешка з шыйскім гармонікам ды А. Зыбайла — з вяснін. Хтось мо сустрэў іх і са здзіўленнем, але сумненні зніклі пасля першых жа гукіў. Гралі хлопцы радасна і рабілі гэта ў вышэйшай ступені патрабавальна, па-майстэрску. Гэта было захопленне музыцыраванне!

Слухачам былі прапанаваны сучасныя апрацоўкі народных песень, арыгінальныя творы для баяна, старадаўняя музыка: вяртычы на тэму украінскай народнай песні «Ехалі казак за Дунай» В. Грыдзіна, Саната для баяна № 1 А. Кусянова, «Лірычны вальс» М. Чойкіна і інш. Выконвалі дыпламант міжнародных конкурсаў Д. Атраднаў, лаўрэат рэспубліканскага конкурсу імя І. Жыноўкіча А. Чашун, дыпламант гэтага ж конкурсу І. Станкевіч. А. Чойка, А. Юрчук, С. Радзіёнцаў. У праграме адлюстравалася зместавая сутнасць і стылістычны спектр сучаснага баяна. У творчай сустрэчы слухачоў з выхаванцамі класа В. Чабана адбылося галоўнае: музыка знайшла сваіх прыхільнікаў і выклікала ўдзячны прыём.

А. ЦАРОВА.

Мацуйся, «Менестрэль»!

Мы паведамілі ўжо, што Віцебскі палац культуры прафсаюзаў ды абласное музычнае таварыства наладзілі ў горадзе

і фестываль класічнай гітары «Менестрэль». Цяпер можна гаварыць і пра яго вынікі. Адбылося тры канцэрты, сустрэчы

удзельнікаў фестываля з музыкантамі Віцебска. Прагучалі творы розных стыляў, жанраў, напрамкаў: Вах і гітарная класіка, апрацоўкі народных песень і лютневая музыка.

Сярод гасцей вылучаліся У. Цярво з Нагінска, цудоўны выканаўца з бліскучай тэхнікай ды яркім гучаннем інструмента; А. Бардзіна з Масквы, якая з вялікай абавязнасцю ды майстэрствам выконвала творы як на самі, так і на шасціструннай гітары; А. Альшанскі (Масква) з яго адметнымі ўласнымі творами для сінтэз-гітары, якая гучыць вельмі выразна... Беларусь з годнасцю прадстаўляў мінчанін Я. Гры-

ФІЛАТЭЛІЯ

Да стагоддзя Рыгора Шырмы

У адрозненне ад Украіны, Расіі, краін Балтыі беларуская філатэлія развіваецца вельмі марудна. Так што выпускі кожнай новай маркі ўспрымаюцца як надзвычайна падзея. Гэта марка была надрукавана некалькі месяцаў назад, раней за марку з крыжам Ефрасінні. А рыхтавалася яна да друку яшчэ тады, калі існавала пошта СССР, у агульнай серыі, прысвечанай дзелам нацыянальнай культуры Саветаў Саюза. Але каб не парушаць

дзюшка, які сыграў 5 п'ес з «Полацкага шыйтка», а таксама музыку А. Дзюмона, Л. Браўэра, Э. Лекуоны, А. П'яцолы і інш.

На фестывалі панавала цёплая атмасфера. Інтэр'ер залы нагадваў ці то вечаровы гарадскі сад, ці то адкрытую веранду: столікі, ліхтары; кожная слухачыцы быў падараваны букет кветак і арганізатары, і госці пагадзіліся на тым, што ў Віцебску нарадзіўся яшчэ адзін цудоўны фестываль. Ён павінен жыць і мацавацца. Дзякуй за гэта і спонсарам — фірмам «Сурзор'е», «Сафід», «Элцік», «Фларыдэль».

У. ПРАВИЛАУ,
г. Віцебск.

традыцыю, згодна якой першыя маркі суверэнай дзяржавы павінны быць з сімвалічнай выявай, тыраж паступіў у продаж толькі зараз.

В. БОГУШ.

ЛІТКУР'ЕР

Жыў у Вільні дзядзька Янка

Янка Багдановіч... Гэтае імя вядома тым, хто цікавіцца жыццём даваеннай Вільні. Сваёй штодзённай працай ён уносіў сціплы ўклад у беларускае нацыянальнае Адраджэнне. Менавіта друкар Я. Багдановіч разам са сваімі аднадумцамі пачаў у 1929 годзе выпускаць часопіс «Шлях Моладзі», у якім выступаў і з уласнымі вершамі, апавяданнямі, нататкамі. А перад тым Я. Багдановіч выхоўваўся ў Барунскім прытулку і ў Беларускам прытулку ў Вільні, вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі.

Карацей кажучы, жыццё гэтага чалавека было вартэ прачытання. Я. Багдановіч недзе і сам пра гэта здагадаўся, таму напісаў успаміны аб перажытым, у тым ліку ў сталінскіх лагерах. Аб'яднаныя назвай «На жыццёвым шляху», яны толькі што выйшлі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» з прадмоваю А. Ліса.

На жаль, сам аўтар іх пабачыць не паспеў — Я. Багдановіч памёр у ліпені 1990 года. І вельмі шчырліва чытаць яго апошні ліст, які ўспрымаецца завяшчаннем: «Можа, з часам сціплы нататкі гэтыя ўбачаць свет і будуць чытаць іх унукі і праўнікі ды ўспомняць дзядзьку Янку, што жыў у Вільні і працаваў для добра Радзімы. Любіў усіх беларусаў, шанаваў і другія народы, якія жылі часна і справядліва, не імкнуліся падбіць сваіх суседзяў...».

А. АН-ВІЧ.

Пра дзяржаўнасць Беларусі

Мінскі грамадска-асветніцкі клуб «Спадчына» сумесна з рэдакцыяй беларуска-амерыканскага часопіса «Полацан» звяртаецца да творчай інтэлігенцыі, гісторыкаў Беларусі з прапановай распрацаваць нарысы па гісторыі дзяржаўнасці Беларусі ад старажытных часоў да пачатку XX стагоддзя і ад пачатку XX стагоддзя да нашых дзён.

Клуб «Спадчына» і часопіс «Полацан» гарантуюць павышаную аплата аўтарскага ганарара, а таксама надрукаванне матэрыялаў як у часопісе «Полацан», так і асобнымі выданнямі.

За даведкамі і з прапановамі звяртацца да сп. Анатолія Велага на адрас: 220037, Мінск, в. Уральская, д. 16, кв. 9. Тэл. 38-83-67 ці 51-22-65.

Так гаворыць народ

Знойдзеце ў кнігарнях слоўнік Івана Лепшава «З народнай фразеалогіі» (яго выпусціла выдавецтва «Вышэйшая школа»), лічыце: вам пашанцавала. У дадзеным выпадку сапраўды нельга не згадаць вядомае выслоўе: «Кніга — лепшы падарунак». Аўтар, які даўно займаецца вывучэннем і зборам фразеалагічных выразаў, іншых народных моўных дзіяментаў, на гэты раз прапанаваў такія, якія належыць да нерушлівых: іх няма ў кнігах Ф. Янкуўскага, Г. Юрчанкі, Е. Мяцельскай і Я. Намароўскага.

Пабрацімства паэта і кампазітара

Сюіта «Гучанне вясны», напісаная кампазітарам Эдуардам Казачковым і паэтам Васілём Жуковічам, упершыню прагучала на іх вечары «Творы для дзяцей», што адбыўся ў Доме літаратара. Выканала гэты твор падрыхтоўчая група ўзорнага хору «Сонейка» Палаца культуры прафсаюзаў Беларусі, мастацкім кіраўніком якога з'яўля-

ецца Галіна Вясёлова. Прэсутныя пазнаёміліся таксама з героямі оперы «Пра тое, што было», створанай Э. Казачковым і В. Жуковічам паводле беларускіх народных казак. Выканалі яе юныя спевакі СШ № 1 г. Мінска, паставіла ж музычны кіраўнік школы Муза Страдава.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Больш Чарнобыля — больш душы

На чарговую сустрэчу з цыкла «Экалогія душы» — экалогія маральнасці, якія рэгулярна праводзіць мінская гарадская бібліятэка імя Талстога, быў запрошаны паэт, галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Сяргей Законнікаў. Навучэнцы гарадскога прафесійна-тэхнічнага вучылішча № 25 з хваляваннем слухалі гасця, які расказаў пра наведванне раённаў, што пацярпелі ад чарнобыльскай катастрофы, гаварыў аб сустрэчах з ахвярамі «мірнага» атамна, прачытаў раздзелы з паэмы «Чорная быль».

У апошні час С. Законнікаў выступаў таксама на Дзяржынскім эксперыментальным электрамеханічным заводзе і ў гарадскім Доме культуры г. Дзяржынска, перад навучцамі Мінскага гарадскога прафесійна-

тэхнічнага вучылішча № 32 паліграфістаў імя Ф. Скарыны, у шэрагу сярэдніх школ сталіцы Беларусі. Чарнобыльскія праблемы займалі асноўнае месца ў час гэтых сустрэч з чытачамі.

Пад знакам «Пагоні»

Выдавецтва «Беларусь» выпусціла пад адной вокладкай знакамітую «Пагоню» Максіма Багдановіча і паэму Валерыя Грышановіча «Пагоня» вяртаецца на Беларусь», напісаную аўтарам падчас вандруўкі па Волзе і 1 верасня 1991 года прачытаную ім на адкрыцці музея М. Багдановіча ў горадзе Яраслаўлі.

Ганарар за свой твор В. Грышановіч перадаў на аднаўленне разбуранай за савецкім часам Успенскай царквы ў мястэчку Халопенічы. Гэта, як вядома, радзіма беларускага этнографіста і гісторыка Адама Ягоравіча Багдановіча, бацькі аўтара неўміручай «Пагоні». Дарэчы, у Халопе-

нічах нарадзіўся і сам В. Грышановіч.

Да ўвагі аўтараў

На чарговым пасяджэнні секцыі паэзіі адбылося абмеркаванне альманаха «Дзень паэзіі-91», які нядаўна з'явіўся ў кнігарнях. У сваіх выступленнях П. Макаль, Л. Дайнена, К. Камейша, А. Пільмякоў, Л. Галушкі, М. Скобла і іншыя, станоўча адзначыўшы паліграфічнае выкананне альманаха і яго змест, выказалі будучаму складальніку наступнага «Дня паэзіі» шмат прапановаў па паляпшэнні гэтага выдання.

«Дзень паэзіі-93» будзе складаць Віктар Шніп. Творы для альманаха дасылалі складальніку ў газету «Наша слова», дзе ён працуе, або ў аддзел паэзіі выдавецтва «Мастацкая літаратура». Творы прымаюцца да 1 жніўня 1992 года.

Чарговае пасяджэнне секцыі паэзіі адбудзецца ў другой палове траўня. На ім будзе разгледжана творчасць паэтаў Міколы Купрэва і Славаміра Адамовіча.

ДРУК

«Беларуская думка» № 4

Прыемная неспадзеўка ў чарговым нумары часопіса «Беларуская думка» — вершы І. Карэндзі, якога прадстаўляе чытачу С. Законнікаў. У раздзеле «Духовны свет» — роздум У. Содалы «Хто свайго не мае, той вечна жабуе», інтэрв'ю з навуковым супрацоўнікам Музея старажытна-беларускай культуры В. Фадзеевай «Настальгія па самабытнасці», развагі Э. Яснага «Людзі і манументы».

Пытанні адраджэння, незалежнасці асэнсваюцца ў раздзеле «Суверэннітэт» («Грэх перад нашчадкамі» Ю. Патал-

кова, «Сваё, чужое, агульнае» М. Трафімчука) і «Экалогія» (заканчэнне нарыса П. Сабіны «Плач вяды», артыкул Р. Гарэцкага «Зараз магчыма стварэнне розных канцэрнаў, супольных прадпрыемстваў, якія могуць бескантрольна вывозіць мінеральную сыравіну за межы Беларусі...»).

Надзённа гучаць нататкі Л. Васільева «За што змагаліся?», артыкул В. Шынкарава «Сігналы «SOS» пасылае вёска», думкі ўслых У. Хоміча «Што скажучы нашчадкі?», іншыя матэрыялы.

І радасць, і... засмучэнне

Нягледзячы на цяжкія (рэданцыя прапанае наладзіць збор макулатуры ў сваю падтрымку), выйшаў другі нумар штомесячнага навукова-метадычнага ілюстраванага часопіса Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь «Пачатковая школа». Як кажуць, дзякуй Богу! Тым больш, што ў нумары — нямала цікавых матэрыялаў, у тым ліку кампазіцыі па творах беларускіх пісьменнікаў «Свята ўсмешкай матулі саргэтае» і закончэнне нарыса У. Арлова пра Ефрасінню Полацкую. Але зноў у нумары няма ні творчага партрэта таго ці іншага нашага пісьменніка, ні гутаркі з ім-небудзь з іх. Дзіўнавата гэта. Пачаткова ж школа (не часопіс) надае вялікую ўвагу выкладанню роднай літаратуры.

жытныя мацерыні з вымершымі рэптыліямі, ад іх вее першабытны вільгаццю, на іх — аранкавае трапічнае сонца... У мінскім Палацы дзяцей і моладзі стала традыцыйнай праводзіць персанальныя выставы юных мастакоў. Будзе спадзявацца, што Максімава выстава паслужыць добрым пачаткам творчага шляху для малага мастака з добрым сэрцам.

ВЫСТАВЫ

Добры пачатак

У мінскім Палацы дзяцей і моладзі адкрылася персанальная выстава юнага мастака Максіма Шэйніна. Максіму яшчэ няма і сямі гадоў. У 1990 г. маці хлопчыка прыйшла ў выяўленчую студыю Палаца і нясмела паказала некалькі выражаных з паперы фігуран жывёл. Было відэаочна: несумненны талент. Першыя работы Максіма ў студыі ўразілі дакладнасцю ліній і пластычнай стылізацыяй.

У малюнках Максіма — далёкія краіны, стара-

жытныя мацерыні з вымершымі рэптыліямі, ад іх вее першабытны вільгаццю, на іх — аранкавае трапічнае сонца... У мінскім Палацы дзяцей і моладзі стала традыцыйнай праводзіць персанальныя выставы юных мастакоў. Будзе спадзявацца, што Максімава выстава паслужыць добрым пачаткам творчага шляху для малага мастака з добрым сэрцам.

А. ВАКУЛІК,
кіраўнік студыі выяўленчага мастацтва МПДІМ.

ДВА ВЕРШЫ З ЛІСТА

Нядаўна я атрымаў пісьмо з Харкава, напісанае знаёмым—дробным і акуратным — почыркам. На адным аркушыку паперы — два даволі доўгія вершы і ліст: «Дарагі Валодзя! Я напісаў верш (ён перапісаны на другім баку гэтай старонкі). Мне хацелася б, каб ён спадабаўся Вам і Вам захацелася перакласці яго на беларускую мову. Я быў бы рады гэтаму, таму што ён самому мне падабаецца (што, як Вы, відаць, ведаеце, у аўтара ў адносінах да ўласнага верша здараецца падобна) і таму што, як мне здаецца, ён перадае пачуцці многіх людзей, можа, соцень тысяч, калі не мільёнаў. На жаль, ён супярэчыць пануючай зараз у нашых суверэнных краінах нацыянальна-патры-

ятычнай ідэалогіі, ну а мне не прывыкаць быць у апазіцыі да афіцыйнай ідэалогіі. Доказам таго, што верш гэты ніякім чынам не з'яўляецца выказаннем настальгіі па імперыі, якая пала і якую, як Вы ведаеце, я заўсёды ненавідзеў, служыць амаль адначасова напісаны верш пра двухгаловага арла.

Але Бог з ім! Абдымаю Вас, жадаю Вам і Вашым родным і бліжнім добра і шчасця...

Хай беражэ Вас Бог.

Ваш Барыс ЧЫЧЫБАБІН.

Я выканаў просьбу паэта, пераклаў ягоныя вершы і прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМ».

Уладзімір СКАРЫНКІН.

Барыс ЧЫЧЫБАБІН

Плач па згубленай Радзіме

Не крыкнеш лёсу: «Цур-цур, не мне трымаць адказ!» Радзіма росчыркам яра ліквідавана ўраз.

Я плачу ў свеце не па той, якой Зямля дала, спрачаючыся з нематой, імя дзяржавы зла,

а па другой, шматвекавой, з марозным званам зім, заўсёды будучай, якой мы жыццём аддадзім.

Ні снегу на душы, ні льдзін, я ў пекле на ражне. За што радзімы ў міг адзін пазбавілі мяне!

Стараўся д'ябал нездарма нас аблапошыць зноў. Яе абсягаў больш няма, няма яе часоў.

На твары гораснай зямлі яе шукаю след. Мы развітацца не змоглі з радзімай як след.

Жыву, нібы ў кашмарным сне. Ужо даўным-даўно яна як маці для мяне, яна і я — адно.

Смерць гойсала ў яе снягах з касою галыяком, каб ледзь трымаўся на нагах, паіла першаком.

РЭХА ПУБЛІКАЦЫІ

ЦІ Ж ПА-СТАРОМУ У СТАРЫХ ДАРОГАХ?

М. Тычына ў сваім артыкуле («ЛіМ», № 4, 24 студзеня 1992 года) сцвярджаў гэта пэўна: «У Старых Дарогах — па-старому» і прыводзіў шматлікія прыклады, якія сведчаць аб тым, што ў горадзе не надта збіраюцца выконваць Закон аб мовах.

Мясцовыя ўлады гэту публікацыю заўважылі. Прынамсі, адгукнуўся на яе пракурор Старадарожскага раёна, саветнік юстыцыі А. Мароз. У лісце на імя намесніка старшыні Ка-

Клялі радзіму князь, бядняк і бард, што песні ўе, ды кожны разумее, аднак, што нельга без яе.

І той, хто некалі аслеп, зноў адчуваў віну. Быў рады украінскі хлеб малдаўскаму віну.

Шмат меў я ад яе вымоў, ды прыезджаў, нібы не на чужыну, а дамоў, у кут яе любі.

Сваімі думкамі з Баку дзяліўся Ерван. Мне клалі на плячо руку то пальма, то платан.

Было — скачы наўскапыта, любуйся шырынёй. Цяпер я круглы сірата — па маці і па ёй.

Рупліва сто вякоў амаль вянік яе плямён Бог у народ збіраў. На жаль, не ўсемагутны ён.

Чые мы дочки і сыны! Чый прадаўжаем род! Раптоўна слугі сатаны той знішчылі народ.

Касмічны велічны касцёр пры нас амаль патух. Мы прасвіталі свой прастор, пралаялі свой дух.

Вось пагражае цёмнай, злы ў бездані ашчэр, бо мы жылі ў айчыне той, якой няма цяпер.

Арліная элегія

Па-над светам крылы распасцёрты.

Вы сваёй не баіцеся згубы! Зноў у лёт пайшоў арол двухморды, кіпцелапы і крывавадзюбы.

І на захад, і на ўсход адразу скіраваны прагныя галовы. Ён разносіць зло, нібы заразу, і любога задзьяўбаць гатовы.

Ён ляціць — і цемра дол пакрыла, сто палёў трывогу ўскаласілі. У мяне ж адна рагатка — ліра — дар пакутны бежанскай Расіі.

Вартаю ажыўлены і світай, над айчынай узляцеў маёю ён драконам з п'есы незабытай, прагне смагу наталіць крывёю.

Ён глядзіць вакол сябе варожа, помслівы, злапамятны і тлусты! І наўрад ці адшукаць хто зможа меч на злога выкармка распусты.

Дзе ні сядзе крывапівец шэры — пакрываюцца крывёй даліны. Прыкрасць ёсць, аднак, у ненажэры, што дастаць не можа Украіны.

У яго імперская закраска, ў жоўтых жорнах літасць не жыліца, кружыцца над безданню каўказскай, выглядае зноў, чым пажывіцца.

Кроў учуў ізноў драпежнік гадкі, поўны злосці лютай і пагарды, і ў яго я цэлюся з рагаткі, як умеюць хлапчукі і барды.

ма аб выпраўленні парушэнняў закона». І далей: «Па выніках праведзенай правяркі кіраўнікам указаных арганізацый зроблены афіцыйныя папярэджанні аб недапушчальнасці парушэння закона...»

Значыць, у Старых Дарогах ужо не ўсё па-старому? Як сказаць. Спадар пракурор А. Мароз выканання Закона аб мовах патрабуе ад іншых. Сам жа адказ у Камісію па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны піша паруску! Няўжо па выслоўю: «Што дазволена Юпіцеру, то не дазволена быку».

Л.ц.

ЦІ ЗАПАЛІТЫЗАВАНЫ «ЛіМ»?

Чытаючы «ЛіМ за 17.04.92 г., не мог не звярнуць увагу на нататку «З пасяджэння рады СП Беларусі».

Дужа не спадабалася мне фраза «Тым не менш, некаторыя ўдзельнікі гаворкі лічаць «ЛіМ» занадта палітызаваным». Па-першае: чаму па-камуністычнай формуле «некаторыя»? Гэта што, палітбюро з пагадоўнай канспіратыўнай ананімнасцю ці вольнае абмеркаванне спраў? Не трэба больш такіх штампай, прыкра гэта. Па-другое, дык, лічу, «ЛіМ» палітызаваны настолькі, колькі гэлага патрабуе наш час і наш стан.

На сённяшні дзень «Літаратура і мастацтва», на маю думку, адзіная ў Беларусі левацэнтрысцкая газета, што паслядоў-

на праводзіць беларускую палітыку.

За выключэннем слабых адрэджанскіх выданняў увесь астатні посткамуністычны друк бярэ актыўны ўдзел у Вялікай Балбатні, што паспяхова праводзіць і Вярхоўны Савет і ўрад. Гэтакія ж і пазіцыя рады ды тэлебачання: калі не варожа, то здэклаві-іранічная і да нашай мовы, і да нашай незалежнасці, і да нашых спроб знайсці выйсце з прорыву. У друку практычна адсутнічаюць сур'езныя тэарэтычныя інтэлектуальныя артыкулы. Чытаць практычна няма чаго. Газета Вярхоўнага Савета цешыць публіку сярэднявечнымі байкамі пра коней з чалавечымі тварамі (кентаўры, значыць), пра дрэвы, што крочаць,

ды іншай дробязой. А найбольш не забываюць папалохаць народ цяжкімі жыццямі, мафіяй (сваёй гадоўлі!), «безвыходнасцю» становішча. Ідзе зарганізаваны псіхалагічны тэрор супраць нашага народа! Падтэкст такі: «чым горай зараз — тым больш светлае (камуністычнае) мінулае».

Не ведаю, можа, і ўзнікае часам у супрацоўнікаў «ЛіМ» пачуццё, быццам мала літаратурна-мастацкіх публікацый, быццам зашмат «палітыкі». Прыкра, што «ЛіМ» адзін цягне воз нацыянальнай годнасці. Але такое жыццё: палітыка сёння — спадзяванне на заўтра. А хто яшчэ падорыць нам надзею на заўтра?

Мікола БУСЕЛ.

Светлагорскі раён.

К АЛІ ў кастрычніку 1990 года наша газета пісала «...неўзабаве і нам давядзецца распачаць рэалізацыю нашай «ленінскай», ні сам аўтар артыкула «Пра нашы помнікі...», ні большасць чытачоў не думалі, што гэта пачнецца так хутка.

А пачалося 7 лістапада таго ж 1990 года. Удзельнікі памятнага антыкамуністычнага мітыngu прынеслі да помніка Леніну ля Дома ўрада пудзіла НКВДзіста, ватоўку савецкага эска і ішыя атрыбуты сямідзесяцігадовага блукання «ленінскім шляхам».

транспартбельнае проста пачнуць красці з п'едэсталяў. Тое, што манументальнае мастацтва савецкай эпохі ўяўляе гістарычную каштоўнасць, сям-там уцямілі і дзяржаўныя дзеячы. Спадар Сабчак нават даслаў ліст уладам Віцебска з просьбай перадаць Санкт-Пецярбург выкананыя ў трывалых матэрыялах (бронза, граніт) помнікі Леніну Віцебскай вобласці, абяцаючы аплатаць дэмантаж і транспарціроўку.

Улады Ніжняга Ноўгарада абвясцілі аб сваім жаданні стварыць Музей мастацтва эпохі сацыялізму. У якасці галоўных экспанатаў яны бачаць ру-

ЯКІЯ СЛОВЫ НАПІШАМ?.. або Як адрэдагаваць «Манументальны летапіс»

Наступным этапам дэленізацыі стаў леташні красавік, калі падчас страйкаў менскія рабочыя, сабраўшыся на пляцы Леніна, кідалі да помніка свае зашмалцаваныя спячоўкі. А пасля няўдалага жнівеньскага путчу менскія гарадскія ўлады пастанавілі дэманціраваць помнік перад Домам урада. Але першым дэманціраваў не яго, а бюст «правадыра» ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета Беларусі, а потым — бронзавы бюст Маркса і Леніна перад цяпер ужо былым домам ЦК, якраз напярэдадні сустрэчы лідэраў СНД.

Сёння большасць помнікаў Леніну, а таксама іншым наменклатурным большавікам можна лічыць асуджанымі. Раніца позна яны будуць зняты з гарадскіх пляцаў. Прычым, у нас іх дэмантаж будуць патрабаваць ці не найгучней тыя, хто ўчора, выконваючы цэкоўскія дырэктывы, рашуча асуджаў замахі на бронзавых і гранітных монстраў, як «акты вандалізму». І гэта не дзіўна, бо партыйная наменклатура, што зараз перафарбавалася пад патрыётаў Беларусі, будаваць не здольная, а руйнаваць што-небудзь (усё адно што) — гэта калі ласка! Так яны будуць дэманстраваць сваю адданасць беларушчыне.

Калі дэленізацыя будзе праходзіць пад кантролем учасці большавікоў, могуць быць знішчаны творы, вартыя захавання ў якасці сімвалаў камуністычнай мінуўшчыны. Есць і іншая небяспека. Сёння, калі прадаецца ўсё — абы доллары плацілі, мастацтва «сац-рэалізму» можа стаць прадметам цынічнага гандлю. Яшчэ ў той час, калі Гарбачоў падпісваў грозныя ўказы ў абарону камуністычных помнікаў, калі ў выкананне ўказаў у «гарачых кропках» СССР побач з помнікамі Леніну стаялі бронетрачпарцёры з узброенымі салдатамі, — ЦК КПСС вяло перамовы з капіталістамі аб продажы на міжнародным мастацкім аукцыёне некалькіх помнікаў Леніну. Якія канкрэтна помнікі рыхталіся для продажу, невядома, але відавочна, што гэта павінны былі быць творы аўтараў кшталту Меркурава, Манізера ці Томскага.

І гэта не здзіўляе, калі ведаць, што большавікі, разбураючы чужыя святыні, і да ўласных ставіліся без пашаны. Летувіскія камуністы прадэле на металалом помнік Міцкевічу-Капсукасу ў Вільні, калі стала зразумела, што ўсё роўна ён будзе дэманціраваны.

Сёння на савецкую манументальную экзотыку ёсць пакупнікі. Магчыма, неўзабаве сёе-тое адносна невялікіх памераў,

бінавыя зоркі Маскоўскага Крамля. Але малаверагодна, што Масква захоча развітацца з імі, нават пасля таго, як зоркі на вежах будуць заменены двухгаловымі арламі. Пэўна, і ў Маскве неўзабаве аформіцца музей сацыялістычнага рэалізму. Падобныя ідэі лётаюць у паветры на прасторах былой «адной шостаі» і сям-там ужо рэалізуюцца.

7 лістапада 1990 года — пачатак дэленізацыі Беларусі. Але пакуль што яна ідзе спантанна пад уплывам выпадковых абставін. Гэтым працэсам ніхто не кіруе, ніхто яго не арганізоўвае. Проста з інтэр'ераў грамадскіх будынкаў паступова кудысьці знікаюць выявы Леніна і іншыя атрыбуты «савецкасці». Куды падзелася велізарная галава з залы пасяджэнняў Вярхоўнага Савета і бюсты, што стаялі перад домам ЦК, не ведаюць нават у Міністэрстве культуры. А згаданыя творы занатаваны ў Зборы помнікаў Беларусі, што з'яўляецца іх ахоўнай граматай. Нават каб проста пераставіць іх з аднаго месца на другое, патрэбны афіцыйны запыт і афіцыйны дазвол. Між тым у дадзеных выпадках справа рабілася нецывілізавана: як і ў застойныя часы, спрацавала «тэлефоннае права».

Вырашэннем лёсу манументальнай спадчыны камунізму павінна займацца кампетэнтная камісія з навукоўцаў, мастакоў, архітэктараў. А ў складзе камісіі ці ў непасрэдным падпарадкаванні ёй магла б дзейнічаць рабочая група па стварэнні беларускага музея афіцыйнага мастацтва (ці як там яшчэ яго назваць). На маю думку, гэта павінна быць адначасова музей і навукова-даследчы цэнтр, дзе афіцыйна (не толькі большавіцкі) вывучаўся б як сацыяльна-культурны феномен, а не проста як з'ява ў беларускай культуры.

Першая праблема, якая пастане перад арганізатарамі музея афіцыйнага, гэта пытанне пра будынак музея. Дэфіцыт плошчы адчуваюць у Менску ўсе ўстановы культуры, за выключэннем, мабыць, музея Вялікай Айчыннай вайны. І мала верагодна, каб у бліжэйшы час тут нешта змянілася ў лепшы бок. Тым больш, што будынак пажадана знайсці ў цэнтральнай частцы горада, дзе «лішняй» плошчы ўвогуле няма. Магчыма, давядзецца праектаваць і будаваць пад экспазіцыю спецыяльнае памішканне. Экспазіцыя магла б мець тры асноўныя раздзелы: «Афіцыйнае і кантэкставае сусветнай культуры», «Савецкі афіцыйна», «Афіцыйнае мастацтва на Беларусі».

КАГО РАТАВАЦЬ?

Аднойчы маю ўвагу прыцягнуў нумар газеты «Зорька» зваротам яе рэдактаркі Эміліі Луканскай «Зорька» просит помощи». Прачытаў я яго і падумаў: «Нічога ў прыродзе няма вечнага! Сёння наша Бацькаўшчына — незалежная дзяржава, яе дзяржаўная мова — беларуская, на якой, дарэчы, выходзіць і газета для школьнікаў. Выходзіць з 1929 года пад назвай «Піянер Беларусі». Мае старэйшыя сястра і брат называлі мяне, што ў гады іхняга дзяцінства, а яно было перад вайною, і яны, і іхнія сябры па вучобе, усе выпісвалі і чыталі гэтую газету. І вось русіфікатарам захацелася заснаваць другую дзіцячую газету, але ўжо на рускай мове, так бы мовіць, паднесці (па словах Э. Луканскай са звароту) «Царскі...» сапраўды матэрыялы і падарок рэспубліцы сваім маленькім грамадзянам». Заўважу, што такі ж самы «царскі, матэрыялы» падарок» у 1938 годзе — у самы росквіт рэпрэсій супраць беларускіх — быў зроблены і намасольцам у выглядзе газеты «Знамя юности», якая зрабіла (разам з 4 іншымі: «Советской Белоруссией», «Сельской газетой» — была яна і «Колхозной правдой», а зараз перафармавалася ў «Белорусскую ниву», «Физкультурником Белоруссии», «Зорькой») сваю русіфікатарскую справу: сёння газеты «Чырвоная змена», «Піянер Беларусі» маюць мізэрны тыражы. А тыя самыя «маленькія грамадзяне», якім у 1945 годзе «падарвалі» рускамоўную «Зорьку», выраслі, дзякуючы ёй (і не толькі ёй), людзьмі, якія пазбаўлены пацучы ўласнай годнасці, пазбаўлены магчымасці вольна карыстацца роднай мовай. Іх так выходзілі: спачатку «Зорька», потым «Знамя юности», а потым «Советская Белоруссия», якая, дарэчы, ніяк не зменіць сваю абсурдную для Беларусі назву...

Э. Луканская ў сваім звароце піша: «...Кто согласится стать учредителем газеты, которая хотя и выходит на русском языке, но, поверьте, — не враг белорусским ребятам. Мне подумалось, стать учредителем «Зорьки» Совмин, это было бы в данной ситуации не меньшим подарком детям, чем открытие ее в трудном сорок пятом». Мяркую, што з функцыямі выхаваўня ў дзяцей павагі да Бацькаўшчыны добра справіцца і беларускамоўны «Піянер Беларусі».

У законе аб мовах Рэспублікі Беларусь гаворыцца аб паступовым пераводзе газет і часопісаў рэспублікі на беларускую мову. Прайшло 2 гады. Што змянілася? Назавіце хоць адну рускамоўную газету ці часопіс, якія сталі беларускамоўнымі? Няма такіх.

Ратаваць сёння трэба нацыянальныя выданні, якія працуюць на ніве Адраджэння.

Пятруся КАПЧЫК,
філолаг.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ аб'яўляе конкурс на замашчэнне пасада прафесарска-выкладчыкага складу (для тых, хто мае мінскую прাপіску):
кафедра кампазіцыі:
— прафесар — 1;
кафедра фартэпьяна:
— дацэнт — 2;
— выкладчык на 0,5 стаўкі — 1;
кафедра харавога дырыжыравання:
— дацэнт — 1.
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.
Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтернацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алесю АСІПЕНКУ ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю брата Васіля.

Праўленне Беллітфонду выказвае глыбокае спачуванне члену праўлення Алесю АСІПЕНКУ ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю брата Васіля.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку паліклінікі М. Д. ЛАДУЦЕНКУ ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю маці.

Беллітфонд выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму ўрачу пісьменніцкай паліклінікі П. Д. ЛАДУЦЕНКУ ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю бацькі.

згаданыя габелены стануць толькі часткай вялікага цыкла, адлюстраваннем аднаго з эпопеяў гісторыі Беларусі ў формах, уласцівых таму часу. Так, быў час, калі не ўсе, дык многія не ўяўлялі, як гэта жыць без СССР, бязмежна ганарыліся сваёй вялікай і неабсяжнай краінай, былі ўпэўнены ў вернасці «ленінскага шляху»... Ды, зрэшты, БССР у складзе Савецкага Саюза — этап на шляху да Рэспублікі Беларусь, да сапраўднай незалежнасці. Так, БССР — гэта не БНР, але і не губерня РСФСР ці ваяводства Польшчы. Будзем з разуменнем ставіцца да гэтага этапа нашай гісторыі. І таму хай таленавітыя творы савецкага часу застаюцца на сваіх месцах у музейных экспазіцыях і ў інтэр'ерах грамадскіх будынкаў. Не будзем браць прыклад з нашых суседзяў-палакаў, якія, дэманструючы сваю прыхільнасць заходняй цывілізацыі, метадычна знішчаюць цэлы пласт сваёй нацыянальнай культуры (40—70-х гг.), усё, што мае хоць усюснае дачыненне да сацыялістычнага ладу і камуністычнай ідэі. Дарэчы, польскі шавінізм пад выглядам аднаўлення гістарычнай справядлівасці зацвярджаецца і на Беларусі. Не так даўно ў Вілейцы пастаўлены помнік лётчыкам Пілсудскага (яны, маўляў, ваявалі супраць беларусаў), інтэрвентаў і акупантаў — тым, хто знішчыў у хаўрусе з маскоўскімі камуністамі маладую Беларускаю Народную Рэспубліку. А ў Воранаўскім раёне (Наваградчына) — помнік жаўнерам Арміі Краўвай: яны, маўляў, пакутнікі, бо загінулі ад куль НКВД. Дык, можа, такім чынам апраўдаць і гітлераўскіх карнікаў і іхніх памагатых з ліку мясцовых, якім жыццё спыніла куля энкавэдзіста? Можа, нават ім за гэта помнікі паставіць?

Цікава, зноў жа: хто даваў дазвол на будаўніцтва прыганданых помнікаў? Гэта рабілася з ведама мясцовых уладаў і Вярхоўнага Савета ці «партызанскім» спосабам? У кожным выпадку названыя помнікі — месца ў беларускім музеі афіцыйна, і рашэнне аб іх дэмантаж павінна быць прынята неадкладна.

Помнікі акаўцам і іншым пілсудчыкам ставяцца на Беларусі ў той час, як у самой Польшчы знішчаюцца манументы Савецкай Арміі. Тлумачаць гэта тым, што Савецкая Армія прынесла ў Польшчу ненавісны палякам сацыялізм. Неяк забываецца, што савецкі салдат найперш выратаваў Польшчу ад генацыду — прыклад сцёртай гітлераўцамі ў попель Варшавы гаворыць, які лёс чакаў усю польскую нацыю. Войнавызваліцель не адказвае за палітыку Сталіна. Савецкі салдат не рабаваў польскага селяніна, не паліў ягонай хаты і не гвалтаваў ягонай жонкі — у адрозненне ад акаўцаў, якія паводзілі сябе на Беларусі менавіта так. Руінуючы савецкія помнікі, палякі не надта азіраюцца на Расію, Беларусь, іншыя краіны, сыны якіх у 1944—1945 гадах клалі галовы ў барацьбе з фашызмам, а па сутнасці за гістарычную перспектыву Польшчы. Можа, і нам не трэба быць надта далікатнымі ў адносінах да польскіх знакаў на нашай зямлі?

І апошняе... Дэмантаж манументальных атрыбутаў адыходзячай эпохі зойме шмат часу і будзе вымагаць немалых сродкаў. Але гэта толькі частка вялікай працы. Выкрасліць адносна лёгка, але што мы напишам на ачышчаным ад кляксы аркушы, якія словы? У праграме Адраджэння Беларусі на першым месцы павінна быць усё ж такі стварэнне. Таму ўсур'ез узяўшыся за «рэдагаванне» манументальнага летапісу нашай мінуўшчыны, мы павінны найперш вызначыць, якой мы бачым Беларусь у будучым.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

асабліва раздзела «Беларускі афіцый» будучы тым, каму давацца даваць адказ на пытанне: «На што ішлі народныя грошы — тысячы, мільёны рублёў, прычым ужо ў «перабудовачны» і паслячарнобыльскі час?» Супраць музея будучы майстры мастацтва, творам якіх у гэтым музеі па праву будучы адведзены асобныя залы.

Будуць у музеі асобныя залы Беларускай сталініян-ленініян. Думаю, музей павінен мець бібліятэку, фільма- і фотатэку, «банк» дадзеных аб помніках афіцыйна не толькі на тэрыторыі Беларускай рэспублікі, але і на этнічных беларускіх землях за яе межамі — Віленшчына, Беластоцшына. Скажам, не так даўно ў Беластоку, цэнтры ваяводства з пераважна беларускім насельніцтвам, дзе дагэтуль няма помніка Кастусю Каліноўскаму (а гэта яго радзіма), пастаўлены помнік дыктатару Пілсудскаму — польскаму шавіністу і ворагу беларускіх, і помнік ваякам Арміі Краўвай, якая ажыццяўляла на «крэсах» генацыд беларусаў. Цікава, што менскія газеты пісалі аб гэтым як аб правым «дэмакратызацыі грамадскага жыцця Польшчы», сведчанні «добрых перамен, характэрных для сённяшняй Польшчы».

У будынку музея змогуць размясціцца адносна невялікія экспанаты, бібліятэка і архіў. Але каб мець цэльную карціну гісторыі афіцыйна на Беларусі, неабходна бачыць творы «манументальнай прапаганды» ў натуральную велічыню. Значыць, музей не абяздзецца без філіяла — даволі вялікага поля, дзе можна было б размясціць шэраг бетонных, гранітных і бронзавых «ленінаў», «калініных», «дзяржынскіх», «мясніковых»... Кампазіцыйным цэнтрам гэтага «поля цудаў» стала б бронзавая скульптура, якая калісь стаяла ў цэнтры Менска. У свой час у менскіх бальшавікоў не паднялася рука адправіць «бацьку роднага» ў «пекла» — на пераплаўку. Нібыта і зараз ляжыць Сталін у разабраным выглядзе на тэрыторыі адной аўтабазы.

У спецыяльным павільёне «поля цудаў» можна экспанавать фрагменты манументальнага аздаблення Дома ўрада — бюст Леніна з залы пасяджэнняў Вярхоўнага Савета і рэльефы на камуністычна-рэвалюцыйныя тэмы, зробленыя яшчэ ў 30-я гады. Па меры дэбальшавізацыі і дэлевізацыі Беларусі «поле цудаў» можна будзе папаўняць новымі монстрамі. Частку ж іх нават можна будзе прадаць на свабодна канверсуючую валюту. Пакупнікі знойдуцца, упэўнены.

Музей афіцыйна патрэбны не ў малой ступені для таго, каб захаваць у памяці нацыі эпоху талатарызму, каб ні ў кога і ніколі не ўзнікла спакусы стварыць для новых пакаленняў казку аб шчаслівым жыцці пры «развітым сацыялізме».

Зусім неабавязкова ўсе творы, дзе прысутнічае Ленін і савецкая сімволіка (пяцікутныя чырвоныя зоркі, серп-молат і інш.), цягнуць у музей афіцыйна. Такія ўжо гісторыя нашага мастацтва, што на працягу амаль сямідзесяці гадоў тэма была сама па сабе, а фармальна-стылістычныя пошукі — самі па сабе. Мастак быў вымушаны прымаць гэтую ўмоўнасць, выконваць так званы «сацыяльны заказ», у межах зацверджанай зверху тэмы спрабаваць рабіць мастацтва. Часам удавалася. Як, напрыклад, Аляксандру Кішчанку ў ягоных манументальных габеленах, што ўпрыгожваюць Беларускі тэатр оперы і балета і інтэр'еры былога дома ЦК КПБ. Мне падаецца, што гэтыя творы варта захаваць на сваіх месцах. А што датычыць канкрэтна двух габеленаў у будынку парламента, дзе ў адным дамунуе выява Леніна, а ў другім — герб СССР, дык яны могуць быць дапоўнены яшчэ думка-трыма габеленамі, дзе будзе зусім іншая сімволіка. У такім разе

а сапраўдных нашчадкаў літвінаў — беларусаў адціснуць у кут, каб іх не было бачна і чуто, каб не было з кім спрачацца за гістарычную спадчыну Вялікага княства Літоўскага. Летувіскія афіцыйныя міфікавы тым, што супраць, здавалася б, логікі да яго з сур'ёзнасцю ставяцца вялікія дзяржавы, у прыватнасці, Расія. У Расіі папраўдзе лічаць, што малаколькасныя, эканамічна адсталыя, дрэнна ўзброеныя і, зрэшты, палітычна неўплывовыя продкі летувісаў «трымалі ў кулаку» велізарныя славянскія тэрыторыі з народамі, які ў сэнсе цывілізацыі абганяў жмудзінаў на стагоддзе, а можа, і болей. Гэты феномен «пылу ў вочы» патрабуе асэнсавання і тлумачэння.

Другі раздзел — «Савецкі афіцый». Перыяд ад Ленінскага дэкрэту «Аб помніках рэспублікі» (1918 год) да пачатку 1992 года. У гэты час паралельна ідзе знішчэнне духоўнага патэнцыялу Расійскай імперыі і пабудова новай імперыі — Савецкай. Трэба адзначыць, што бальшавіцкая ідэя, маючы ў падмурку месіянскую праваслаўна-самадзяржаўную ідэю, а значыць і моцную мастацкую традыцыю, мала чым вартым увагі ўзбагаціла сусветную культуру. Мастацкія сродкі выяўлення ідэі «сусветнай рэвалюцыі» аказаліся надзіва прымітыўнымі.

Новай рэлігіі пад назвай «Камунізм» не атрымалася, хоць дзеля яе панавання былі знішчаны мільёны людзей. Бальшавізм так і застаўся дзяржаўнай дактрынай, але не стаў роднай верай. Не мела поспеху спроба зрабіць Маўзалею на Краснай плошчы новым «Гробам Гасподнім», радзіму Леніна Сімбірск — «Назарэтам», а ва ўсіх сталіцах саюзных рэспублік ды і проста буйных гарадах зрабіць месцам пакланення храмы камунізму — музеі Леніна. Роля апосталаў новай рэлігіі адводзілася наменклатурным бальшавікам «ленінскай гвардыі», роля прарокаў — ідэйным папярэднякам ленынізму, а роля святых пакутнікаў — палеглым «за ўладу Саветаў» у грамадзянскай вайне і «За Радзіму, за Сталіна» ў другой сусветнай. Каб бальшавіцкая ідэя «сусветнай рэвалюцыі» была больш зразумелай, у экспазіцыі раздзела «Савецкі афіцый» мела б сэнс для аналага ўключыць экспанаты, якія б апавядалі аб мастацтве гітлераўскай Германіі — люстраным адбітку нашага «сацрэалізму». І тут і там — тая ж гігантанія, тыя ж «арыйскія» (у савецкім варыянце — «пралетарскія») тыпажы, той жа культ смерці за ідэю і жыццё выключна дзеля будучыні.

Апошні раздзел экспазіцыі датычыць бы ўжо непасрэдна Беларусі — «Беларускі афіцый». Гэта сталінскі ампір, каланіяльнае барока — у архітэктуры, «сацыялістычны рэалізм» — у выяўленчым мастацтве, літаратуры, тэатры. Мэта афіцыйнага мастацтва на Беларусі — зацвярджэнне непахіснага аўтарытэту «старэйшага брата», які стварыў «навекі Саюз непарушны», русіфікацыя пад шыльдай «інтернацыяналізму». Тое ж самае з 1920 па 1939 гады, але ў абалонцы «Вялікай Польшчы», рабілі пілсудчыкі на землях Заходняй Беларусі.

У экспазіцыі раздзела маглі б прысутнічаць дакументы, якія б сведчылі аб насаджэнні на Беларусі ў дакастрычніцкі час расейшчыны і пальчызны, аб скасаванні уніяцкай рэлігіі і знішчэнні яе мастацкіх здабыткаў, аб перабудове беларускіх храмаў з ярка выяўленым нацыянальна-самабытным характарам у духу «руска-візантыйскага» канона (у савецкі ж час храмы ўжо не перабудоўвалі, а проста знішчалі).

Менавіта з экспазіцыяй трэцяга (і галоўнага) раздзела будзе найбольш праблем, бо справа закранае інтарэсы тых, хто і сёння працуе ў мастацтве. Супраць музея афіцыйна і

Уласна кажучы, элемент афіцыйнасці ёсць у кожным мастацтве, якое адлюстроўвае дзяржаўную ідэалогію. Такім чынам, можа, давацца асэнсаванне гісторыю ад егіпецкіх пірамід да крамлёўскіх зорак і статуі Свабоды. Але, можа, варта будзе засяродзіцца толькі на нашым кантыненте, на еўрапейскім мастацтве і палітыцы да далей XVII—XVIII стагоддзяў. Скажам, афіцыйнае мастацтва ў Францыі ў часы Напалеона Банапарта ці Напалеона III мела сваёй мэтай падкрэсліць асаблівую, выключную ролю Францыі і французскай і еўрапейскай і сусветнай гісторыі, узяць нацыянальны дух, спрыяць велічы Францыі. Высокамастыцкі ўзоры афіцыйна дае расійская культура XIX стагоддзя. Гэта помнікі расійскаму імператарам у Пецярбурзе і Маскве, іншым стратэгічных кропках імперыі, помнік Багдану Хмяльніцкаму ў Кіеве (вельмі цікавы нерэалізаваны варыянт гэтага помніка, прадстаўлены ў экспазіцыі Мастацкага музея Беларусі), «Тысячагоддзю Расіі» ў Ноўгарадзе, аздаба Ісакіеўскага сабора ў Пецярбурзе і храма Хрыста-Збаўцы ў Маскве. Тут — расійская нацыянальная ідэя, ідэя расійскага самадзяржаўя, тут афіцыйна звяртаецца да патрыятызму і патрыятызму спрыяе.

Прыблізна тое ж можна сказаць і пра мастацтва Германіі тых часоў, калі малыя германскія дзяржавы пад эгідай Прусіі згураваліся ў Германскую імперыю. І пра мастацтва Англіі, калі ў Брытанскай імперыі «не заходзіла сонца». Відаць, гэты раздзел экспазіцыі будзе складацца з рэпрадукцый, фотаздымкаў, копія жывапісных твораў, бо арыгіналаў класічнага афіцыйна вялікіх еўрапейскіх краін у Менску, увогуле на Беларусі амаль няма, за выключэннем мастацтва імперскай Расіі.

Калі нацыя мае сваю дзяржаву, прычым дзяржаву не абы-якую, дык афіцыйнае мастацтва працуе на нацыянальную ідэю. Гэта тое, чаго апошнія дзевецце год, з моманту страты беларускай дзяржаўнасці пасля знікнення федэратыўнай Рэчы Паспалітай, у нас не было. Беларускі афіцый з гэтага часу мае характар, уласцівы каланіяльнай тэрыторыі. Ён не народжаны на гэтай зямлі, а завезены ў калонію з метраполіі і мае мэтай абараніць інтарэсы метраполіі.

Раздзел «Афіцый у кантэксце сусветнай культуры» мог бы мець падраздзел, які апавядаў бы пра гэтую з'яву ў культуры малых еўрапейскіх народаў, якія аднавілі сваю дзяржаўнасць пасля першай сусветнай вайны ці тады ж атрымалі яе ўпершыню за ўсю сваю гісторыю.

Стагоддзі падпарадкавання больш моцным суседзям, зразумела, адбіліся ў свядомасці малых нацый. Іхні нацыянальны афіцыйна даволі часта ўяўляў сабою варыянт «кішэннага» шавінізму. Ён быў прастасаваны галоўным чынам для ўнутраных патрэб, бо фанатэрыца перад вялікімі дзяржавамі было проста небяспечна. Напрыклад, польскі шавінізм можа выклікаць у немца ці расіяніна толькі скептычную ўхмылку. Чэхаславацкая магла ў сваіх межах захапляцца ўласнай гістарычнай веліччу, але — азіраючыся на Германію і на ўласных немцаў — нацыянальнаму меншасці. Асаблівай гаворкі патрабуе Летувя. Летувіскі — нашчадкі жмудзінаў, да якіх вялікія князі Літоўскія ад Міндоўга да Вітаўта ставіліся без асаблівай павагі, аддаючы жмудзям немцам за падтрымку ў барацьбе за вялікакняжскі прастол, за ўплыў у славянскай частцы дзяржавы з Віленяй, Полацкам, Наваградкам. Сёння летувіскія спрабуюць перапісаць уласную гісторыю, стварыць міф, атыасаціць этнічную Летуву (Жмудзь) з гістарычнай Літвой (Беларуссю),

**Мартыралог
Беларусі:
імяны і факты**

ДВА ДЭСЫ

Даўно, калі я скончыў вучобу і станавіўся на свае ногі, давалося мне наймаць невялічкі панойчык па Лагойскім тракце ў добрых людзей Каржанеўскіх — Барыса Віктаравіча і Рэгіны Іосіфаўны. Яны мелі сваю хату, у іх было двое яшчэ невялічкіх дзяцей — дзяўчынка і хлопчык, з імі жыла яшчэ бабка Паўліна. А пра іх бацькоў я потым пачуў сумную гісторыю, пра якую ў той час гаварылі шэптам. Прайшлі гады — і цяпер ужо можна пра гэта гаварыць, і нават пісаць. Каб людзі ведалі, каб старо не паўтарылася ніколі.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ.

Расказ Рэгіны Іосіфаўны:

Маё дзявочае прозвішча — Кудрэвіч. Маё бацькі — Іосіф Рыгоравіч і Леакадзія Мельхіёраўна жылі на Лагойскім тракце. Бацька працаваў кацельшчыкам — кляпальшчыкам у чыгуначным дэпо, а матка была хатняю гаспадыняй, умела шыць на машыцы.

Ноччу 7 чэрвеня 1937 года да нас прыехаў «чорны воран». Зрабілі вобвыск, усё перавярнулі і параскідалі, матрац пада мною калолі шыткамі. Бацьку забралі, а ў хаце застаўся яшчэ адзін энкавэдзіст з вінтоўкаю. Чаго — ніхто не ведаў. Аказваецца, чакаў другога захаду: машына хутка вярнулася, і забралі яшчэ і матку.

Дзяўчаты — кватаранткі, якія ў нас тады жылі, потым расказвалі, што калі маму вялі да

машыны, яна сама себе смяялася. Ці не кранулася розумам з гора...

Мне тады было 11 гадоў, я расла хваравітая і нервовая. А тут такое гора завалілася на маю дзіцячую галаву: засталася адна!

Прыходзіла толькі бабка Паўліна з Баравога, што пад Мінскам, яна там жыла, мела сваю гаспадарку.

А ў нашай хаце пасяліўся нейкі Марцінкевіч, які ажаніўся ў той час з мамаю пляменніцай, якая ў нас была на кватэры. Праз пэўны час стала вядома, што гэта сам Марцінкевіч данёс на маіх бацькоў. Неяк п'яны ён выхваляўся ў кампаніі, што гэта ён заклаў Кудрэвічаў. «А за што ж ты іх?» — пыталіся здзіўленыя людзі. «За хату», — адказваў ён, нібы мы забралі ў яго хату, а ён цяпер хоча яе вярнуць.

Цяпер ён тут жыве і паводзіць

сябе як гаспадар, крычаў і нават біў мяне абы за што. Я была ў іх сям'і за няньку, за служанку, яшчэ трэба было хадзіць у школу.

Зайшла раз бабка Паўліна, а я сяджу з дзіцем на руках і ем рэдкую капусту, у якой ляжыць вялізная голая костка.

Бабка падзівілася ды выгаварыла Марцінкевічавай жонцы, што так дрэнна глядзіць беднае дзіця.

Марцінкевіч гэтага не ўзлюбіў, накінуўся потым на мяне.

Па гэтай прычыне ці не, але ў хуткім часе мяне выклікалі ў энкавэдэ на вуліцы Урыцкага. Там нейкі сярэдзіты начальнік крычаў на мяне, біў кулаком па стале і пагражаў, што калі я буду яшчэ сустракацца з бабкаю, то апынуся там, дзе і мае бацькі.

Я без памяці выскачыла на вуліцу, дзе мяне чакала бабка Паўліна, якая прывяла мяне сюды, але я кінулася праз і пабегла ад яе — пагрозу начальніка я ўспрыняла сур'ёзна.

У час нямецкай акупацыі Марцінкевічы ўцяклі ў вёску, відаць, пабаяліся, што ім могуць нагадаць іхнія грахі (ён працаваў экспедытарам пры энкавэдэ). Некаторыя суседзі падгаворвалі мяне, каб я заявіла на Марцінкевіча, але бабка Паўліна не дазволіла. «Не бяры грэх на душу, дзіцятка, яго Бог і так пакарае».

Як у ваду глядзела бабка Паўліна. Праз гадоў колькі пасля вайны зайшла да нас Маня Марцінкевічава — не пазнаць, уся чорная, худая, як шкілет. Кінулася мне на шыю, загаласіла, а потым стала расказваць пра сваё гора: у іх сям'і дзве смерці адна за адной. Памерла ад сухотаў дарослая дачка, а за ёю і другая, сямігадовая, была калека, не магла хадзіць.

Вось і пакараў іх Бог, як прадракала бабка Паўліна. Яна сама таксама была нешчаслівая: мела шасцярых дзяцей, а дажывала свой век з унучкаю

— са мною. Рэабілітавалі бацькоў пасля смерці Сталіна. Але хіба мне стала ад гэтага лягчэй? Я і так ведала, што яны ні ў чым не вінаваты.

Расказ Барыса Віктаравіча:

Я таксама з рэпрэсіраванай сям'і, але ў нас не было так жорстка, як у маёй жонкі Рэгіны. У кожнага сваё, ці кожнаму сваё, як сказаў нехта з рымлянаў.

Мой бацька, Віктар Віктаравіч Каржанеўскі, нарадзіўся ў Мінску. Вучыўся потым у Маскве і ў 1906 годзе скончыў Вышэйшае тэхнічнае вучылішча імя імператрыцы Кацярыны II (цяпер імя Баўмана). Працаваў на Луганскім паравозабудаўнічым заводзе. Калі пачалася вайна, у чыне прапаршчыка трапіў на фронт, быў цяжка паранены. Пасля шпіталю быў накіраваны на Казанскі парахавы завод. Затым працаваў у Іркуцку на будаўніцтва чыгуначнага маста. У 1921 годзе там у Іркуцку нарадзіўся і я.

Праз год мы вярнуліся на радзімку. Бацька стаў працаваць інжынерам — цеплаэнергетыкам, пасля быў у Дзяржплане БССР, адначасова выкладаў у Лесатэхнічным інстытуце. Усё было добра. І вось раптам 4 снежня 1930 года бацьку арыштавалі. Мне тады было 11 гадоў. У тую ноч разам з бацькам узялі вялікую групу інтэлігенцыі ў Мінску — інжынераў, урачоў, выкладчыкаў. Помню дасюль прозвішчы: Сасноўскі, Краўзе, Пінержэ, Вансецкі, Ленц, Масткоў, Куфман, Рыўкін, Каплан... Іх усіх абвінавачалі ў прыналежнасці да прампартыі («Паралельная» «Шахцінская справа»).

Расстрэл бацьку замянілі дзесяццю гадамі.

Яго вызвалілі роўна праз дзесяць гадоў, 4 снежня 1940 года.

Уцалеў ён мо таму, што працаваў па спецыяльнасці. У род-

ны Мінск вярнуцца не дазволілі. Ён уладкаваўся ў Гомелі на галантарэйнай фабрыцы.

У вайну фабрыку эвакуіравалі ў Чыстопаль. Шылі вопратку для арміі, матка таксама была разам з бацькам.

А ў мяне пачынаўся свой лёс. Перад самай вайною, 4 чэрвеня 1941 года, мяне ўзялі ў армію. Але, як сына «ворага народа», накіравалі не ў кавалерыйскую, а ў будбатарыйную, які размяшчаўся ў Зэльве.

Як толькі пачалася вайна, нас, будаўнікоў, прыпісалі да страёвай вайскавай часці, абмундзіравалі і выдалі зброю.

Тут жа пешым строем нас кінулі ў кірунку Брэста.

Але было позна. Адтуль ужо ўсе адступалі. Мы таксама рушылі на Усход. Трапілі пад бамбэжкі. На пераправе праз Шчару быў лёгка паранены ў нагу дробнымі асколкамі бомбы. Даволі арганізавана, хоць і без вышэйшых камандзіраў, мы дайшлі ажно да Чэрвеня. На пераправе праз Бярэзіну я трапіў у палон.

Апынуўся спачатку ў Славакіі, а потым у Чэхіі, у Судэтах, працаваў на шахтах па здабычы графіту.

Лішне гаварыць, што жыццё было нялёгкае.

Пасля вызвалення яшчэ некалькі гадоў праслужыў у арміі, у будаўнічым батальёне ў Кіеве.

Вярнуўся ў Мінск у 1947 годзе. Хутка ажаніўся з Рэгінай, вучыўся ў энергатаэхнікуме, потым выйшла так, што працаваў разам з бацькам у Рамнальце на Багдана Хмяльніцкага...

Вось такая кароткая біяграфічная даведка пра «ворага народа» і яго сына.

Лічу, што нам абодвум пашэнціла — магло быць і горш. А па дакументах я нават не лічыўся ўдзельнікам вайны. Дзіўна, яшчэ і як. Бацька быў рэабілітаваны, а я, выходзіць, яшчэ не.

ЗАШТО?

У 20-х гадах савецка-польская мяжа праходзіла недалёка ад вёскі Манылы (зараз Сярэдняе) Мінскага раёна. Жылі мы тады побач з граніцай на хутары. Жылі бедна. Шмат хто з землякоў у той час употай хадзіў на польскі бок — па мануфактуру. Паспрабаваў і я перайсці мяжу... У 1927 г. тосьці данёс аб гэтым у савецкую камандатуру, якая знаходзілася побач з вёскай Манылы.

Мяне арыштавалі і пасадзілі спачатку ў Заслаўскую турму. На допытах білі, пыталіся, чый я шпіён, з кім звязаны за мяжой. Так цягнулася два тыдні. Што я мог ім адказаць? Палітыкай — я ніколі не цікавіўся, ды і непісьменны быў.

Затым мяне перавялі ў ОГПУ г. Мінска, дзе допыты працягваліся яшчэ амаль тры

тыдні. А прыкладна праз месяц усіх нас, арыштаваных, сабралі, пагрузілі ў таварняк і адправілі па этапе. Перасылнымі пунктамі былі Орша — Віцебск — Ленінград (Прыбалтыйская турма). Неўзабаве адсюль па чыгуны мяне павезлі далей, у лагер Кем-Салаўкі, дзе я ўпершыню пачуў: «Тут улада не савецкая, а салавецкая».

Глыбокай восенню на парохдзе перавезлі мяне на Салаўкі, дзе назвалі тэрмін зняволення — 5 гадоў.

Спачатку мяне накіравалі ў 13-ю роту, што знаходзілася недалёка ад Салавецкага крамля. Тут я сутыкнуўся з ротнымі і ўзводнымі камандзірамі, якія абыходзіліся з намі, як з быдлам.

Праз некаторы час нас, малодых хлопцоў з 13-й роты,

паслалі на лесанарыхтоўкі. Помню, па вузкакалейцы маленькі паравозік «кукушка» прывёз нас да месца работы ў раёне Перд-Возера. Нас было 150 чалавек. Пасялілі ў халодных летніх бараках, выдалі пілы і сякеры. Мы самі рабілі санкі і, як коні, на сабе цягалі дровы на бераг возера.

Начальнікам лесанарыхтоўкі быў Ялохін. Жыць было вельмі цяжка. Хлеба выдавалі толькі па тры фунты, замест грошай давалі боны. На работу нас падымалі палкамі, бо зморанае цела не магло адпачыць за ноч. Кожнаму была вызначана пэўная штодзённая норма — нарыхтоваць тры аршыны дрoў. Тых, хто не выконваў яе, чакалі цяжкія пакаранні: адных распраналі дагала і выганялі на мороз пад прыглядам вартавога, другіх адпраўлялі на Сякерную гару (там калісьці быў манастыр і маяк) або Анзерскі востраў, дзе з мора дзьмуў вецер, ад якога гінулі людзі. Некаторыя, слабейшыя здароўем, семі сабе адсякалі рукі, каб захаваць жыццё.

На Перд-Возеры быў маленькі паравы катэр, на якім перавозілі людзей, а таксама

дровы для ацяплення Салавецкага крамля. На гэтым катэры давалася мне папрацаваць качагарам. Успамінаецца 1929 год, калі да нас на Салаўкі прыехаў М. Горкі. На гэтым катэры мы вазілі яго па азёрах у суправаджэнні якойсьці жанчыны. М. Горкі знаёміўся з умовамі жыцця арыштантаў, пабываў ён і на Сякернай гары.

І сёння стаць у мяне ў вахах пакуты многіх людзей, якіх нам прыходзілася перавозіць да вузкакалейкі. Іх пагружалі на баржу голых, босых, пасіненых ад холаду, асуджаных на павольную смерць.

У 1930 г. мяне перавялі на работу на аэрадром, камендантам якога быў Бекман. Начальнікам паветраных ліній Кем-Салаўкі быў Кавалевіч Леў Уладзіслававіч, які мне запомніўся як чалавек больш чулы, спегадлівы. У яго быў вялікі дом, 8 сабак, конь — і за гэтай гаспадаркай я павінен быў глядзець. Калі прыязджала якая-небудзь камісія з Масквы, наладжвалі шумнае палыванне, рыбалку.

Помніцца, у 1930 г. прыехала камісія ОГПУ з Масквы з 8 ча-

лавок. Камісія гэта была надзелена вялікімі паўнамоцтвамі, уключаючы права скарачэння тэрмінаў і вызвалення людзей. (Да гэтага часу за мяжой выйшла кніга «Востраў смерці і пытак», ды й па іншых каналах да Масквы даходзілі чуткі аб здзеках над зняволенымі на Салаўках). Члены камісіі распывалі зняволеных і карнікаў. Вінаватых расстрэльвалі на месцы.

У 1931 г. мяне перавялі пад Ленінград на нарыхтоўку дрoў. У хуткім часе мяне адпусцілі дамоў, але я не меў права жыць нават у сваёй вобласці. Працаваў у Бабруйску, але напрыкладні вайны зноў быў арыштаваны і высланы на Поўнач, у Архангельск. Прычыны арышту мне невядомыя. Мяркую, што гэта вынік першай высылкі. Прыходзілася і на гэты раз нялёгка: голад, холад, здзекі. Каб не памерці з голаду, даводзілася грызці сырныя конскія капыты, лавіць варон.

Так у турмах і высылках, не ведаючы за што, правёў я лепшыя гады жыцця.

Іосіф КАСПЯРОВІЧ.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на выдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; адзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; адзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; адзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; адзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; адзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; адзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; адзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; адзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; адзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; адзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтара публікацыі.

Нумар падпісаны ў друку 30-04-92 г.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12